

ÍNDEX

0. ÍNDEX.....	1
1. JUSTIFICACIÓ.....	4
2. INTRODUCCIÓ.....	8
3. OBJECTIUS DEL TREBALL.....	11
4. EMMARCAMENT GENERAL.....	12
4.1. L'escenari: societat actual.....	12
4.2. Avui: la família.....	15
4.3. L'educació a la família.....	18
5. MARC TEÒRIC.....	21
5.1. El desenvolupament infantil.....	21
5.1.1. La rellevància dels vincles.....	26
5.1.2. Etapes evolutives: l'ajustament entre la figura de referència i l'infant	27
5.2. El repte de ser pare/mare.....	40
5.2.1. Competències parentals/marentals: capacitats i habilitats....	44
5.2.2 L'exercici de la parentalitat/marentalitat.....	48
5.3. La Teoria de l'Aferrament o Vincle Afectiu (Attachment).....	53
5.3.1. La familiaritat i el procés d'impregnació.....	55
5.3.2. Principis de la Teoria de l'Aferrament.....	56
5.3.3. Fases en el desenvolupament del sistema de vinculació.....	58
5.3.4. La qualitat del vincle afectiu.....	61
5.3.5. Psicopatologia del vincle.....	64
5.3.6. Aspectes a contemplar en el forjament del sistema d'aferrament.	68
5.3.7. Apunts i limitacions sobre la Teoria del Vincle.....	72
6. MARC LEGISLATIU D'ACTUACIÓ.....	80
6.1. El maltractament, l'abús i la negligència en la infància.....	80
6.2. Marc legislatiu en matèria de serveis socials d'atenció a la infància i llurs famílies a Catalunya.....	83
➤ El sistema de serveis socials a Catalunya.....	83
➤ Llei 4/2010 dels Drets i les Oportunitats de la Infància.....	84
➤ De la protecció dels infants i dels adolescents en situació de risc i desemparament.....	85

➤ El Servei Especialitzat d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.....	86
➤ Circuits d'actuació en situacions de risc i desemparament.....	88
○ Situació de risc i el seu tractament.....	88
○ Situació de desemparament i el seu tractament.....	90
7. PROPOSTA D'ACCIÓ FORMATIVA ADREÇADA ALS PROFESSIONALS DE SERVEIS D'ATENCIÓ I PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA.....	92
7.1. Introducció.....	92
7.2. La necessitat de formació: els objectius.....	93
7.3. Marc de l'activitat formativa.....	95
7.4. El disseny i plantejament de la formació.....	96
7.4.1. Fitxa tècnica de l'activitat formativa.....	96
7.4.2. Programació de l'activitat formativa.....	98
• Presentació.....	98
• Objectius.....	99
• La figura del formador.....	99
• La metodologia.....	102
• Continguts.....	103
○ Mòduls de l'acció formativa.....	103
○ Tallers de l'acció formativa.....	103
○ Descripció de les sessions.....	108
• Avaluació de l'acció formativa.....	139
a. Avaluació inicial.....	139
b. Avaluació en el desenvolupament de l'acció formativa i l'avaluació final.....	140
c. Judicis a emetre i judicis a prendre.....	143
d. Audiències.....	148
e. Fonts d'informació.....	148
f. Instruments de recollida de dades.....	149
g. Agents d'avaluació.....	149
h. Temporalització.....	150
8. CONCLUSIONS.....	152
9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	157
ANNEXES	

Nota: Per fer més àgil la lectura del treball, usaré dobles formes per especificar diferències de gènere. Per tant, quan usi les paraules nen, infant, menor, fills, pares, progenitor, figura de referència i/o figura de vinculació, etc. em refereixo a ambdós sexes.

1. JUSTIFICACIÓ

Tots hem sigut nens/es, tots hem viscut una infància, tots hem passat de l'edat infantil a l'edat adulta. Tots tenim uns records de la nostra infància, uns més agradables i d'altres més crítics, clars o confusos... records dels nostres pares i de com aquests ens van acaronar, parlar, tractar, fer sentir, ajudar, cridar, renyar.. I cadascun d'ells amb un estil i tarannà particular en funció de la seva personalitat, creences, experiències passades i capacitats.

Aquest és un treball destinat a aprofundir precisament en això, en com en l'exercici del rol parental es pot contribuir a nivell professional en la millora de les competències de pares i mares o figures referencials que es troben i han passat per situacions complexes que els priven d'exercir la funció parental de manera que permeti un desenvolupament sa del fill/a.

El meu interès en aprofundir en les competències parentals i en com poden ser treballades a nivell professional neix de la meva actual pràctica laboral com a educadora en un Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA), on dia darrera dia es converteixen en el gran repte professional d'ésser observades i evidenciades, tractades i millorades a través de les meves intervencions i la d'altres agents socials del territori amb els pares i infants amb els que tractem i treballem.

Fruit del seguit d'anys de treball amb infants i llurs famílies en el camp de la protecció a la infància i a l'adolescència evidencio i sóc molt conscient de la fragmentarietat de la tasca social que desenvolupem en aquest i tants altres àmbits educatius, pedagògics, socials, d'ajut i suport familiar. Intervenim en multitud de situacions complexes, amb membres de la unitat familiar que es troben en situacions de crisi i de conflicte, que han passat ja per altres serveis de la Xarxa Pública d'Atenció Social Primària i que per diferents motius han estat derivats a un equip especialitzat de protecció a la infància. En aquest marc, entre d'altres, el d'un Servei d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (SEAIA) és on un professional ha de poder desplegar les seves habilitats i coneixements tècnics per poder fer una aproximació a la família i un acurat estudi i tractament de la situació, que en la majoria de casos ha causat danys al menor de la unitat familiar.

Davant aquesta realitat els EAIA's ens trobem davant una complexa tasca, en la que prima el control i supervisió perquè es donin tots els ingredients que possibilitaran un correcte desenvolupament de l'infant en el sí de la família. I on paral·lelament cal desplegar estratègies de treball familiar per a una millora del rol i de les competències parentals. Es fa difícil per a les famílies arribar a comprendre aquesta doble funció dels EAIA's, per una banda el control i per altra el suport, que les diferents disciplines professionals de l'EAIA els poden brindar.

Ser i, el que és més important, fer de mare o pare és quelcom vivenciat com a un fet propi de la naturalesa, és una activitat aquesta per la qual cap home o dona rep una formació específica (malgrat en els darrers anys s'han estès el que anomenen Escoles de Pares i Mares), ans al contrari, la majoria de progenitors compten amb el propi instint i la seva pròpia experiència com a fills per afrontar el que es convertirà possiblement amb el major repte de les seves vides: l'educació dels seus fills.

Tanmateix, i com passa en qualsevol tema relacionat amb l'educació, la gran majoria, sense ésser massa tècnics ni especialitzats en la matèria, ens considerem competents per oferir un consell sobre com guiar el desenvolupament dels fills, sigui pel simple fet d'haver passat per l'experiència de ser pare/mare o moltes vegades per considerar-nos amb suficients coneixements sobre la matèria.

Així doncs, els professionals, pedagogs entre ells, que afrontem la tasca amb famílies i que el nostre àmbit de treball es concreta en el treball per a un bon desenvolupament de les competències parentals de les famílies amb qui tractem, ho tenim complicat quan tothom es veu amb el dret d'opinar sobre aquest fet i quan el camp és tan ampli i extens, ja que partint d'una base de bons tractes cadascú "s'ho munta" com pot quan es tracta de relacionar-nos, comunicar-nos, divertir-nos i fer créixer als fills.

En aquest marc on la majoria de la població hi té i hi pot dir la seva és on intento encabir una tasca de capacitació parental, gens fàcil, ja que la integració de noves habilitats i adquisició de competències per una persona és d'una gran complexitat, però no impossible.

Avui en dia treballem i intervenim, donat el gran volum de casuística a atendre i escàs temps destinat a la intervenció directe, com he dit degut a la fragmentarietat de la tasca, en la majoria d'ocasions, sense massa temps a pensar en les estratègies a emprar per incidir en determinats i petits objectius plantejats, sense massa temps per planificar els mètodes, sense massa temps per reflexionar entorn els resultats obtinguts, sense massa temps a valorar i reorientar el nostre treball professional.

És una qüestió general en l'àmbit social i educatiu de lamentar-nos per no haver establert una metodologia determinada de treball, de no disposar d'un marc teòric per a la intervenció que ens orienti, d'actuar sense una reflexió, de no disposar d'uns protocols de treball i d'intervenció directe a nivell educatiu que siguin eficients i eficaços... és d'aquests neguits, tantes vegades compartits amb les meves col·legues que parteix la necessitat de centrar el meu treball final de carrera en quelcom que realment ens pugui ésser útil a tots els professionals, que des d'una vessant o altra treballem pel benestar dels infants i adolescents en el sí d'una família.

Així doncs, la meua inquietud es centra en tractar sobre elements de treball professional per a la capacitació parental amb famílies en situació d'alt risc social, posant especial accent en la creació d'un vincle afectiu segur entre l'infant i la seva principal figura de referència. Centrar-me en elements que puguin d'alguna manera contribuir a la millora de la nostra pràctica educativa com a professionals.

Les competències parentals han estat àmpliament tractades, analitzades i estudiades per Jorge Barudy (IFIVF, 2001) en les seves diferents obres, i són considerades per aquest autor com la font principal de recursos necessaris per assegurar la satisfacció de les necessitats infantils i com a conseqüència el respecte dels drets dels nens/es a créixer sans i feliços¹.

¹ IFIVF Instituto de Formación, Investigación e Intervención sobre la violencia familiar y sus consecuencias, Barudy, Jorge & Col. Bcn 2001, *Guía de valoración de las habilidades parentales*. Documento de investigación.

Un exercici adequat de la parentalitat precisa de la integració i execució d'unes habilitats concretes amb els fills, que parteixen en primer terme de la tipologia de vincle que s'hagi establert entre la mare o figura de referència i el fill. Evidencio en la meva pràctica professional les alteracions i trastorns vinculatius entre els infants i llurs progenitors, i principalment, amb la mare, com la primera persona que amb les seves capacitats pot fer, des del moment de la concepció, que l'infant se sentí protegit, segur i estimat. Son escassos els casos en els que la qualitat i base del vincle establert ofereix la suficient seguretat, fet que repercuteix directament en l'infant i en el seu desenvolupament personal i social.

Per tant, el que plantejo aquí està fortament influït per la meva experiència i coneixements sobre el camp, però també per l'intercanvi, recolzament i aportacions de diverses teories, autors, i programes de tractament materno-infantils; que m'ajudaran en la tasca d'aprofundir en la rellevància de diversos aspectes de la díada mare/figura de referència-infant (vincle) i establir la influència i marcada interrelació d'aquesta relació vinculativa amb el desenvolupament de determinades competències parentals. Per tal d'acabar contribuint a la recerca de mètodes de tractament, que defensant els drets dels infants, mobilitzin als progenitors vers una millora de la seva capacitat parental.

Considero essencial abans de poder arribar al disseny d'una eina útil pel treball de les capacitats parentals, poder-les identificar prèviament per saber en la direcció a treballar. L'àmbit de treball que plantejo obra possibilitats diverses i una ampla extensió, ja que els pares exerceixen el seu rol parental des de molt abans del naixement de l'infant fins a la seva mort, amb trets molt diferenciats per a cada etapa. Amb la intenció final de poder dissenyar una acció formativa adreçada a professionals de l'àmbit de la protecció a la infància, iniciaré aquest treball amb l'exposició de diverses idees i concepcions entorn a les capacitats i competències parentals, a la Teoria del Vincle Afectiu i al treball professional dels equips de protecció a la infància a Catalunya.

En aquest context els professionals en l'àmbit del treball amb infants i llurs famílies no només hem de comptar amb la formació que ens faci legítimament competents, sinó a més poder-nos recolzar en models teoric-pràctics en l'exercici de les nostres funcions i fer ús d'una metodologia específica en les nostres intervencions en quant a poder treballar la recuperació de determinades competències parentals.

Així doncs, amb aquest treball pretenc aprofundir progressivament en diferents qüestions sobre el vincle afectiu per acabar desgranant-les i llançar una proposta formativa que inclogui alguns mètodes i estratègies destinats al treball de les competències parentals, que cobreixin i satisfacin les necessitats dels infants i adolescents. L'objectiu últim d'aquest treball és arribar a dissenyar una acció formativa, com a espai de trobada i reflexió professional, que alhora reculli de manera sistematitzada metodologies i recursos per treballar de manera eficient i eficaç, des del camp social i pedagògic amb pares i mares en el desplegament i desenvolupament d'unes adequades capacitats i habilitats parentals amb els seus fills, amb la construcció d'un vincle seguritzant entre mare-fill.

Desitjo que el que intento desplegar i recollir en les següents pàgines sigui realment útil en la metodologia de treball a emprar pels professionals que dediquen

els seus esforços al treball amb infants i llurs famílies, tot aprofitant aquesta ocasió tan especial per poder compartir sobre la nostra pràctica professional.

2. INTRODUCCIÓ

" Son les 12h d'un dimecres 29 de febrer, reunides entorn d'una immensa taula rodona, dues tècniques d'un Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, dues tècniques de l'equip tècnic d'un Centre d'Acollida (CA) per a menors tutelats, dues educadores del mateix CA i una tècnica de l'Institut Català d'Acolliments i Adopcions (ICAA).

L'objectiu, el consens i presa de decisió sobre el futur més immediat de tres infants, tres germans de 3 anys, 2 anys i 5 mesos, que fa 4 mesos que han estat retirats de la guarda dels seus pares. Els greus indicadors de risc que condueixen a la separació temporal dels menors del nucli familiar es centren principalment en una manca d'habilitats i estratègies parentals en quant a la imposició de límits i normes als menors i situacions de violència de gènere entre la parella de progenitors, malaltia mental i consum de tòxics en la figura del pare.

Ara és l'equip tècnic del CA, que després de 4 mesos d'estudi de la situació familiar s'ha de pronunciar en quant a la recuperabilitat dels progenitors i les possibilitats de reintegrar els tres menors al domicili familiar.

En aquest període de temps transcorregut en el qual els tècnics del CA han tingut la oportunitat d'entrevistar diverses vegades a la mare, aquesta ha mostrat una actitud col·laboradora amb els professionals, ha propiciat canvis en la dinàmica familiar, ja que ha optat per separar-se de la seva parella, no ha deixat d'assistir a tots els espais de permís que es gestionen setmanalment amb els seus tres fills, amb qui ha demostrat la seva atenció i amor, però també manca d'habilitats per manejar determinades situacions que s'han esdevingut en els contactes.

L'equip tècnic valora una recuperabilitat de la mare i les seves capacitats, però planteja la necessitat de treball intensiu amb aquesta per a una correcte capacitat parental. El fill de tres anys mostra signes de malestar en el CA i a l'escola, el descriuen com un nen amb un comportament difícil, disruptiu, que presenta problemes per entendre la norma i el límit. El seu germà de dos anys, demana per la mare diàriament, enyora la seva presència i les atencions que li dedicava.

Per altra banda, el germà més petit de 5 mesos, que té la sort d'estar temporalment acollit amb una família d'urgència mentre es realitza l'estudi dels progenitors i la seva situació, ha començat a reconèixer a la família d'acollida com la referencial, de qui rep totes les cures i atencions. Amb la mare, també es veuen un cop per setmana durant una hora. El nen està tranquil i evoluciona de manera satisfactòria.

Un cop valorades les capacitats de la mare, el debat a nivell professional es centra en què davant l'existència de millora de les seves capacitats parentals, caldria plantejar un retorn progressiu dels menors al domicili de la mare. La seva decisió de separar-se del marit "maltractador" és ferma però molt recent, per tant, continua essent un indicador d'alt risc, sense massa garanties, encara.

Les dues educadores del CA, alhora tutores dels menors de 3 i 2 anys es mostren totalment partidàries de fer un retorn d'aquests dos menors i així poder desplegar serveis i recursos en el medi de la mare, que permetin treballar amb aquesta i amb

els dos fills en relació a la capacitació parental, i principalment en relació a l'establiment i compliment d'unes pautes educatives (normes i límits).

Per altra banda, la discussió s'enceta davant el posicionament oposat per part de les dues tècniques de l'EAIA i les del CA, ja que l'EAIA valora fer un retorn al domicili de la mare del nadó de 5 mesos, per posteriorment reintegrar els altres dos germans. Les tècniques argumenten aquest plantejament en base a la teoria del vincle afectiu entre la mare-fill, plantejant la necessitat del nadó d'establir un aferrament sa i segur amb la que serà la seva principal cuidadora en un futur, la mare. Un aferrament que transmeti la seguretat necessària per sobreviure. Amb 5 mesos el nen inicia ja un procés de vinculació amb la família d'urgència i el fet de veure a la mare només un cop per setmana no garanteix es pugui establir una relació afectiva, que li creï seguretat i protecció amb aquesta.

Els altres dos germans van passar per un procés de vinculació amb la mare durant els primers anys de vida que ara està permetent que aquests la tinguin com a referent i cuidadora principal i mostrin així el seu malestar quan han estat allunyats d'aquesta. Per contra, el germà de 5 mesos, separat de la mare quan en tenia 1, no va poder activar encara el seu sistema d'aferrament i és ara que es comença a forjar però vers les persones encarregades en aquests moments d'oferir-li un marc de protecció i seguretat, la família d'acollida.

D'aquest plantejament parteix la visió de l'EAIA en prioritzar el retorn del nadó amb la mare abans que el dels dos germans més gran, atenent a què és una mare recuperable i s'ha de poder donar resposta a la necessitat d'aferrament del nen més petit.

Les dues educadores del CA però, es mantenen amb el seu posicionament en base a les observacions fetes dels dos germans més grans, al malestar que a aquests els envaeix per estar sense la mare i sustenten els seus arguments en base a aquests fets i a la necessitat de treball amb la mare de les seves habilitats poc limitadores amb els fills. Plantegen posteriorment, un cop millorades les capacitats de la mare valorar el retorn del nadó de 5 mesos, que quan això succeeixi en tindrà més de 12. En aquesta etapa ja s'haurà iniciat l'activació del sistema d'aferrament del nen amb la família d'urgència i serem tots plegats còmplices del trencament vinculatiu del nadó amb les seves figures d'aferrament, fet que comportarà un impacte negatiu en el seu desenvolupament."

Situacions com la descrita són les que s'esdevenen en el dia a dia del treball en l'àmbit de la protecció a la infància, diagnòstics de les capacitats parentals, observacions, valoracions i presa de decisió que comporta haver d'emetre una proposta basada o no en situacions de desprotecció i desemparament dels infants i adolescents.

No ens podem deixar portar única i exclusivament per la lògica sinó que precisem de marcs teòrics on emparar-nos i emparar la nostra feina. Cal cenyir-nos a plantejaments teòrics, estudis, investigacions que esdevenen en grans teories per no perdre de vista les afectacions o repercussions que poden provocar les nostres propostes administratives en la vida dels nens i nenes.

Tanmateix la meva feina en un EAIA m'ha permès conèixer i treballar amb famílies que no han pogut crear un vincle segur amb els fills, i posteriorment pateixen greus

conseqüències. I d'altres que, com ens demostra l'exemple descrit son capaçes d'activar un sistema d'aferrament de base segura, però s'aboca al nadó a travessar per diversos trencaments en el sistema vinculatiu. Plantejo, doncs, la necessitat d'atorgar rellevància al vincle i la qualitat de la relació que s'esdevé entre el nen i el/la principal cuidador/a en els tres primers anys de vida per a una vida plena i satisfactòria i un correcte desenvolupament.

Paral·lelament cal continuar incidint en el treball i suport professional a tants pares/mares o figures de referència per l'infant que, en l'exercici de la seva parentalitat demostren greus incompetències parentals. Oferir pautes, enfortir i apoderar sanament als progenitors per al desenvolupament i exercici de competències parentals que afavoreixin el benestar i desenvolupament de l'infant.

Així doncs els eixos centrals del treball que a continuació plantejo dins la protecció de la infància en el context de Catalunya, són la Teoria de l'aferrament segons John Bowlby i altres autors, i el treball de les competències parentals amb mares/pares/figures de referència de fills menors de tres anys, que conformaran el cos teòric del treball i em permetran desplegar una proposta d'acció formativa adreçada als professionals de l'àmbit familiar, que els permeti la millora en la seva tasca i pràctica.

3. OBJECTIUS DEL TREBALL

Els serveis i equips d'atenció a la infància i a l'adolescència tenen per objectiu assegurar el benestar i l'adequat desenvolupament dels infants en el sí de la família. Per tal de contribuir en aquesta tasca plantejo a continuació els objectius que regiran aquest treball i la seva línia.

L'objectiu principal d'aquest projecte es concreta en: *donar eines i estratègies als professionals de l'àmbit d'atenció i protecció als infants que permetin la millora de les seves intervencions amb el conjunt de la família (pràctica professional).*

Aquest objectiu principal es desglossa en un conjunt d'objectius específics que guiaran el principal. Són els següents:

- Facilitar el desenvolupament professional oferint formació adreçada a millorar les seves competències tècniques i personals, per tal d'evitar tot tipus d'intervencions a nivell familiar que no se sustentin en un determinat marc teòric i uns objectius de treball.
 - Fer front als canvis i demandes de l'entorn donant resposta adequada a les necessitats de suport de les unitats familiars, a través de la formació.
 - Sensibilitzar els professionals en relació a la necessitat de reparació del vincle afectiu generat entre la figura vincular i l'infant en un marc de bons tractes vers la infància.
- Aprofitar els coneixements i experiències dels professionals i experts pel disseny d'una eina de treball útil amb famílies que presenten alteracions en la relació vincular i evidencien dificultats en el seu rol parental en tres àrees concretes.
 - Aprofundir en la rellevància del vincle afectiu generat entre el nen-figura de referència per a un correcte desenvolupament de l'infant.
 - Aprofundir en els elements que comporten un adequat exercici de les capacitats parentals.
- Millorar la comunicació i afavorir espais de reflexió entre els professionals/tècnics de l'àmbit d'atenció a la infància per evitar l'esgotament professional.

4. EMMARCAMENT GENERAL

4.1. L'ESCENARI: SOCIETAT ACTUAL

Com sabem, la nostra societat està canviant. Hem abandonat la vella societat industrial i ens hem endinsat ràpidament en una societat denominada per alguns "del coneixement i la informació". Una societat complexa que està comportant canvis importants en l'àmbit econòmic, científic, cultural i social. Una societat amb una economia globalitzada, en la que la majoria de les persones viuen en grans zones urbanes, amb un grau notable d'heterogeneïtat social i noves formes d'exclusió social. En el marc d'aquest nou món és on cal comptar cada vegada més amb sistemes d'informació i coneixement de la realitat social que facilitin de forma constant i periòdica l'anàlisi i la diagnosi de fenòmens emergents i el seu tractament.

Avui en dia, tal i es recull a l'informe *La infància i les famílies als inicis del segle XXI* de l'Observatori de la infància i la família (Gómez Granell, C., Garcia Milà, M., Ripoll Millet, A., Panchon Iglesias, C., 2002), com a conseqüència dels grans canvis tecnològics i dels sistemes de comunicació, la realitat social està en fase ràpida de transformació. La denominada globalització econòmica, que com sabem és, en bona mesura, una conseqüència d'aquests canvis, ha provocat grans transformacions en l'organització de les societats desenvolupades, en els terrenys, econòmic, social i familiar (crisis de l'Estat del Benestar, laborals, del propi individu..).

En definitiva en el transcurs de les darreres dècades la realitat demogràfica i econòmica, l'Estat del Benestar, les relacions en el marc de la família i l'escola, entre d'altres, han canviat; la vida laboral és cada vegada més fragmentària, imprevisible i precària, les relacions entre les generacions s'han complicat més i resulten més conflictives, les societats són cada vegada més multiculturals, alhora que creixen els conflictes d'identitat.

Conseqüentment, la societat ha esdevingut més impenetrable i menys desxifrabla per les categories tradicionals del coneixement. No fa tant de temps, la pertinença a una determinada classe social, les titulacions acadèmiques, el nivell de vida, el lloc de residència, la professió, la posició de la família o les conviccions polítiques, apuntaven a un mateix rerefons social. La societat industrial ens havia acostumat a estructures socials relativament estables i previsibles. Les situacions carencials es concentraven en determinats sectors socials.

En l'actualitat aquesta "coherència" tendeix a dissipar-se. Ara tenim una major mobilitat social, amb majors oportunitats de riquesa per a certs sectors, però també amb un major repartiment del risc. La diversificació ètnica, l'alteració de les piràmides d'edat, la pluralitat de formes de convivència, la crisi econòmica i l'impacta sobre l'ocupació són alguns factors que cada vegada afecten amb més força a tots els col·lectius de la societat, entre els quals es troba la infància i l'adolescència.

Així doncs, en el conjunt dels canvis socials que s'estan produint en les societats desenvolupades, tal i com apunta l'informe (Gómez Granell, C., Garcia Milà, M., Ripoll Millet, A., Panchon Iglesias, C., 2002), els que afecten a la infància i a la família revesteixen, per mi, d'una gran rellevància. La caiguda dràstica de la fecunditat i la baixa natalitat, associada a la incorporació massiva de la dona al mercat laboral; les importants transformacions en l'estructura i les relacions

familiars; la crisi d'institucions socialitzadores bàsiques com la família i l'escola (la pèrdua d'influència educativa de l'escola, el trencament de les relacions familiars i els nous models de relació familiar), la creixent importància d'altres agents socialitzadors com els mitjans de comunicació i Internet (l'impacta d'aquests mitjans en els nous estils, valors i cultures juvenils); l'augment de la pobresa i l'aparició de noves formes d'exclusió infantil i juvenil, la precarietat de l'ocupació juvenil, la manca de serveis per a la petita infància, la violència juvenil com a manca d'integració social, el fracàs escolar i, la manca d'integració social de la infància immigrada, la presència dels "menors no acompanyats".. etc. constitueixen avui en dia algunes de les noves problemàtiques socials en el nostre país.

Tradicionalment, la representació social predominant de la infància i l'adolescència ha estat basada en la idea que aquesta és una etapa fonamentalment passiva de la vida, caracteritzada per la dependència; i com a molt, una etapa de transició a la vida adulta.

La imatge predominant de l'infant ha estat la d'un individu passiu que comparteix les condicions de vida dels adults o els contextos socials en els què es troba immers.

D'altra banda, fins fa poc els estudis sobre la infància han estat abordats des d'una perspectiva individual més que social. La descripció i coneixement del desenvolupament individual i psicològic de la infància s'ha prioritzat per sobre l'anàlisi de les seves condicions de vida (l'espai vital, el temps propi, les seves activitats, la participació, el seu lloc en el sistema de distribució, etc.), enfocament aquest que no permet considerar la infància com a grup social.

La consideració de la infància com a grup social és una perspectiva teòrica que parteix de la idea que un infant es desenvolupa afectiva i cognitivament en relació als contextos en els que viu, i amb estreta dependència de la influència positiva o negativa que "pateix" en funció de les condicions d'aquest context. És un enfocament basat en les aportacions de la psicologia sociocultural, que ens parla d'un infant actiu que construeix els seus coneixements, percepcions, valors i sentiments en estreta interacció amb els contextos en què viu o amb el què es relaciona, ja sigui la família, l'escola, el grup d'iguals, els mitjans de comunicació i en el seu conjunt la societat en la que li toca viure.

Tanmateix, en els darrers anys hem assistit a canvis importants en la definició que avui tenim de les noves polítiques d'infància que, de ser polítiques fonamentalment passives han passat a ser polítiques integrals i proactives. Fruit tot plegat de l'èmfasi creixent en els drets específics de la infància, especialment des de l'aprovació l'any 1989 de la Convenció dels Drets dels Infants de les Nacions Unides. Aquest fet i la concepció de la infància com a grup social, amb uns drets específics de ciutadania, l'aparició de noves situacions de vulnerabilitat en aquesta etapa han conduït al desplegament de polítiques de prevenció, inserció, promoció i protecció de la infància i adolescència al nostre país, que penso exigeixen de noves articulacions per l'abordatge d'aspectes referents a aquest col·lectiu en contextos tan canviats i impredecibles.

En els darrers anys han anat augmentant els estudis i recerques en el camp familiar per tal de poder obtenir una visió global i comprensiva de fenòmens bàsics que afecten molt directament la infància i l'adolescència, malgrat això es fa difícil trobar un cos de coneixement rigorós, sistemàtic i regular dels processos de canvi cultural dins de les famílies i, especialment, de les seves pràctiques i relacions quotidianes.

El coneixement de la realitat familiar en el nostre país prové moltes vegades d'estudis i explicacions que es donen o es realitzen en altres països sobre el que passa i que moltes vegades dista de la cultura familiar dels països europeus de la mediterrània. La família i l'infant del que parlaré al llarg d'aquest treball, i dels que tracten les diverses ciències i autors referenciats, és la d'una família més o menys estable, i un nen/a escolaritzat, socialitzat en una xarxa social, on les persones valoren els seus fills, treballen en una societat de serveis, es relacionen pacíficament i preparen el seu futur en el conjunt d'una societat del benestar. Es tracta, doncs, de la família i l'infant de la nostra societat occidental tecnològicament avançada, que dista d'altres societats amb grans borses de subdesenvolupament i pobresa, que viuen en guerra, estan castigades per epidèmies o altres catàstrofes... Essent molt conscient de l'existència d'altres realitats i conseqüentment d'altres consideracions sobre la infància i de com es viu aquesta etapa, sense ànim de menystenir-les apunto la necessitat de mantenir sempre una ment oberta i flexible, que permeti veure més enllà. Dit això, assenyalar que el meu interès, però, parteix de l'equí i de l'ara i abans que res, considero necessari tractar sobre la consideració de la *família d'avui* en la societat occidental, com a primer òrgan socialitzador per l'infant.

4.2. AVUI, LA FAMILIA

Quan penso en una definició de la família actual, m'adono que molts dels paràmetres que donem per bons per entendre les famílies avui trontollen. El sistema familiar tradicional basat en relacions de tipus patriarcal mostra una crisi profunda des de fa temps. Aquesta crisi ens permet parlar de l'emergència de noves relacions familiars més democràtiques i ens obliga a reflexionar sobre com caldria configurar el lloc dels infants en les noves dinàmiques familiars (progenitors separats, famílies monoparentals, pèrdua d'autoritat..), malgrat no sigui l'objecte central d'aquest treball.

La família doncs, no és la mateixa en els nostres dies de la que va ser segles enrere, la seva forma i estructura ha anat canviant, així com el tipus d'organització familiar. Tal i com recullen en l'informe (Gómez Granell, C., Garcia Milà, M., Ripoll Millet, A., Panchon Iglesias, C., 2002), la història demostra que el seu concepte, organització i el seu paper varia segons les societats i ha canviat amb el pas del temps. Però malgrat aquests importants canvis en el concepte de família moderna, el nucli on s'inicia la vida d'un infant, aquell grup de persones relacionades entre sí per llaços de sang o d'afecte, continua essent la unitat social d'origen i el primer dels suports de la societat, amb el qual l'infant està unit i amb qui manté relacions d'interdependència.

Des d'un punt de vista antropològic i jurídic, el terme família engloba a totes les persones que quan naixem quedem inscrites en un sistema de parentiu, en una xarxa concreta de filiació, que sorgeix a través de les relacions d'aliança (matrimonis) i d'afinitat (família política) i que anomenem familiars. Però avui en dia no solament es forma a través de l'aliança sinó que també queda formada amb la simple presència del fill/a, dins d'una parella de fet o en una relació monoparental. Aspectes, que a l'igual que d'altres en evolució i canvi constant s'hauran d'anar adaptant a les noves situacions.

En l'estudi esmentat (Gómez Granell, C., Garcia Milà, M., Ripoll Millet, A., Panchon Iglesias, C., 2002) fan un recull de diverses definicions del terme *família* en funció de la perspectiva en què sigui analitzat el mot i que a continuació presento:

Des d'un *punt de vista psicosocial* consideren la família com la institució bàsica de socialització de la infància. La família, en qualsevol de les seves formes, és qui dota de la primera identitat individual i social. Però les relacions familiars poden ser molt ambivalents perquè la família pot ser un lloc d'amor i generositat, d'aprenentatge, de la cura de la salut, de garantia enfront la precarietat, de protecció enfront l'exclusió; però també pot ser lloc d'opressió, d'ofegament, de violència contra el més dèbil, d'exclusió i ruptura del vincle social.

Des d'un *punt de vista socioeconòmic* la família és una unitat de producció i reproducció. S'hi produeixen bens i serveis especialment relacionats amb la reproducció, manteniment i cura del grup familiar (menjar, roba, neteja, cura de la salut, distracció, etc.). Avui la gran majoria de dones volen o estan incorporades al món laboral, però el manteniment de les seves responsabilitats domèstic-familiars continua sense permetre una real igualtat en el mercat laboral. La incorporació de la dona al món laboral ha conduït a aquesta a l'assumpció d'una doble jornada, que ha donat peu a la necessitat d'un repartiment més equitatiu de responsabilitats entre dones i homes. Malgrat això, els homes no han augmentat la seva quota de responsabilitat en l'esfera personal i les dones, en la majoria de famílies, continuen

suportant aquesta doble càrrega. Tot apunta doncs a la necessitat de crear una societat amb mares i una família amb pares; això vol dir que sí les dones han assumit la seva quota de responsabilitat en la producció de béns i d'aportació econòmica a la família, els homes han d'assumir la seva quota de responsabilitats a la llar familiar i que la cura dels fills, sigui compartida entre els membres de la família com ho és l'activitat laboral.

Avui es cada vegada més forta la dependència de les famílies al mercat, ja que els ingressos de la gran majoria de famílies depenen de la posició dels adults del grup en el mercat de treball. Tenir i criar infants té diferents costos d'oportunitat segons siguin els recursos de la família.

Des d'un *punt de vista macrosociològic* la família pot ser vista com a nucli reproductor de les desigualtats socials en tant que cada persona queda associada a través de la seva família a una classe social, a uns estils de vida i a uns rols de gènere i edat.

Des d'un *punt de vista etnogràfic* es constata que la realitat familiar és diversa, però les pràctiques quotidianes de la gran majoria de famílies a Catalunya queden forçosament regides per l'organització de la vida social i el nostre estil de vida: tots els infants de primària i secundària van a l'escola aproximadament a les mateixes hores, els adults treballen en horaris laborals més llargs que els escolars, les dones joves fan jornades de treball completes i sovint precàries, l'Estat no aporta suficients ajudes per conciliar ocupació i família, les dones-mares acostumen a fer el treball familiar mentre els homes-pares se'n desentenen..

Des del *punt de vista sociopolític* cal considerar que les famílies s'articulen amb l'Estat mitjançant les lleis que regulen les relacions de parentiu, els drets i les obligacions de pares i fills, les polítiques familiars i les polítiques d'infància i, en certa mesura, les polítiques dirigides a la gent gran. Reformes en educació i sanitat van permetre l'accés universal a aquests serveis, però l'Estat del Benestar no ha desenvolupat al màxim polítiques de suport a les famílies en una etapa on la transformació del paper de les dones ha estat rellevant. L'augment de l'esperança de vida ha fet créixer la taxa de dependència de les persones grans de forma que cada vegada és més clar que la tasca de cura i atenció a les persones dependents (infants, malalts i gent gran no autònoma) ha de ser compartit pel conjunt de membres de la unitat familiar, per l'Estat i pel mercat.

Així doncs, queda plasmat que avui en dia la definició de família moderna es pot enfocar des de diverses perspectives, donant lloc a diverses lectures, formes, i se'n desprenen diversos tipus.. i la velocitat de l'època actual fa que aquestes transformacions siguin cada vegada més diverses i dinàmiques. La família moderna ha de fer front als nous reptes en la societat actual.

Els pares es troben desatesos davant la diversitat de formes familiars a les que han d'adaptar-se (monoparentals, reconstituïdes, adoptives...), davant els reptes que imposen els canvis socials en relació: als valors de la família, davant l'adopció de nous rols de gènere per conciliar la vida laboral i familiar d'ambdós progenitors, davant l'exigència que els fills es mantinguin per més temps en el domicili familiar per aconseguir un major nivell de preparació abans de la incorporació al mercat laboral o per manca d'ofertes, davant la necessitat de preservar les quotes de benestar personal i familiar tot i els canvis d'adaptació continus que precisen les noves situacions per les que va travessant la família, davant la competència que els fan els models educatius de la "família audiovisual", etc. Però malgrat això, la

família continua complint un rol important a la societat com a nucli fonamental. Es a dir, la família continua essent un reflexa de la societat existent i és l'escenari sociocultural on els adults desenvolupen la tasca de ser pare/mare.

I en el sí d'una família, constituïda per diferents figures que creen lligams de dependència i afecte expressats a través de sentiments, creences i valors compartits, i que pot adoptar formes d'organització diverses, és on un infant és concebut, neix i es desenvolupa al llarg de la seva vida. Malgrat les característiques personals de l'infant (dotació genètica, trets temperamentals i de personalitat) i els canvis que les societats i les formes familiars poden experimentar, els psicòlegs evolutius alerten que el benestar de l'infant es deu a una sèrie d'aspectes que romanen estables al pas del temps i que són de caire universal, més que no pas cultural (Sadurní, 2011). Un d'aquests factors és la necessitat primordial que té l'infant de sentir que els seus referents o cuidadors principals- independentment de quin tipus de família estableixin- són capaços de protegir-lo i fer-lo sentir segur. Així doncs, és fonamental posar accent en la conducta paterna/materna i en cada trobada relacional entre aquestes figures i l'infant per un adequat desenvolupament d'aquest. Les persones més properes a l'infant es converteixen en guies i el que facin o deixin de fer incidirà de manera directe sobre el nen. De manera que, el que serà una persona està inextricablement unit a la xarxa relacional i cultural que trobarà mentre va creixent i desenvolupant-se.

L'ambient familiar exerceix així sobre l'educació del nen una influència derivada de la filosofia de l'existència dels seus cuidadors, del seu sistema de valors i actituds, que a la vegada son conseqüència de l'educació rebuda en el seu dia pels propis pares: formació cultural, socioeconòmica..

La formació moral de l'infant la respira a casa seva amb l'exemple permanent, la percepció precoç de les actituds dels pares, que haurien de coincidir. La generositat, la comprensió, el respecte, la tolerància i les ajudes mútues, la no discriminació, la no violència, etc són principis generals que afavoreixen el desenvolupament òptim del nen.

Partint d'aquesta idea considero que l'afavoriment d'unes relacions positives en un marc de bons tractes de les figures de referència (siguin o no paternes/maternes) vers l'infant, que s'evidenciarà en cada trobada relacional poden ben modificar i millorar les característiques individuals de nen. Així doncs les respostes que poden donar les figures més properes a l'infant a les seves senyals poden evitar els comportaments no desitjables o considerats com no adequats que mostri aquest. Crec fermament en el potencial de la persona en interacció amb el medi per a la modificació de les conductes i el com ens relacionem amb l'ambient extern i intern per a la construcció de la nostra identitat, caràcter i personalitat i aquesta serà una de les premisses de les quals parteixo en el desplegament d'aquest treball.

4.3. L'EDUCACIÓ EN LA FAMÍLIA

Educar és, sense dubte proporcionar a l'infant els coneixements necessaris, i òbviament d'això s'encarrega l'escola, que com a educació formal és la institució educativa per excel·lència, i no obstant això no és l'únic escenari educatiu, l'educació, com molt bé sabem, no s'esgota en l'escola, on el procés educatiu és intencional, ni es redueix a aquesta, sinó que les persones s'eduquen al llarg de tota la vida en diferents espais, llocs i moments i no d'una manera tan conscient com a l'escola. L'educació informal, que pedagògicament resulta més incontrolable, és espontània, no és sistemàtica ni metòdica, i tampoc té uns objectius prefixats o una finalitat pedagògica explícita, malgrat presenta un mínim d'intencionalitat per part de l'educador i un mínim de consciència per part de l'educand (Trilla, 1986).

Educar avarca molt més, és formar el caràcter, que és el conjunt d'hàbits que adquireix una persona i que ampliaran o limitaran les seves possibilitats vitals, oferir marcs per a l'adquisició d'habilitats, valors, coneixements i actituds en interacció amb l'entorn. No podem resoldre els problemes que poden arribar a tenir els nostres fills, que hauran de lluitar sols els seus combats, però sí tenim l'obligació de proporcionar-los els marcs adequats perquè adquireixin competències generals, per tal que desenvolupin les forces i talents personals i prenguin la decisió més intel·ligent en el moment més oportú. El protagonisme de la família, de la "tribu" és decisiu en la formació de la personalitat, tot i que a finals del segle passat el seu paper educatiu va ser molt criticat.

Avui en dia ja ningú dubte que la família és un dels contextos de desenvolupament més importants pels membres que viuen en aquesta. Avis, pares i fills progressen en els seus cursos evolutius en el sí d'una família, on trobaran oportunitats per aprendre aquelles habilitats que els permetin convertir-se en membres competents i actius. Aquesta competència adquirida en la família es va revelant en el desenvolupament d'una sèrie d'activitats i tasques encomanades, d'una forma més o menys implícita a cadascun dels membres. Una de les tasques més importants pel futur de la família és la que fa referència a la tasca que els membres més adults proporcionin un ambient adequat per educar als membres menys experts, és a dir, als fills. Tasca que la família com a institució educativa porta a terme sense que existeixi una preparació específica que millori i optimitzi la seva competència educativa.

L'educació rebuda en el marc familiar no respon a formes educatives predeterminades, sinó que sorgeix de manera espontània, directa, immediata i de manera flexible, amollant-se a les situacions. En la majoria d'ocasions no es dona de manera explícita ni intencional i s'estén al llarg del temps.

El terme *educació* sorgeix d'*educare*, que es tradueix per criar, alimentar, nodrir i d'*educere*, que significa "conduir, portar una persona cap a un estat diferent del que es troba, d'una situació a l'altra" (Prats, E., Vilafranca Manguán, I.; Ferré Trill, X. i Solé Blanch, J., 2010). Per tant, a nivell etimològic l'educació és l'acció de treure alguna cosa de l'interior de la persona. Els dos termes impliquen que l'educació és un procés integral que persegueix una optimització, millora o perfeccionament en la persona al llarg de la vida, despertant en l'infant les seves sensacions, sentiments i idees per ajudar-lo a utilitzar-los.

La clau de tot procés educatiu rau en l'educabilitat (plasticitat) de la persona. Com a contrapartida, l'educabilitat exigeix d'educativitat. L'educabilitat comporta la

capacitat de rebre influències per transformar-se i desenvolupar-se, és a dir la capacitat d'adquirir noves conductes, valors, aptituds i conceptes al llarg de l'existència. Qualsevol humà és educable en la mesura que gaudeix de plasticitat. Per altra banda, l'educativitat s'entén com la capacitat de tot ésser humà per a influir en un altre, actuar sobre un altre, de manera intencional o no intencional. La persona necessita dels altres per a aprendre i integrar-se en una societat, de manera que aprengui a interpretar el món que l'envolta. No obstant, també podem aprendre d'objectes que no són necessàriament persones (televisió, literatura, art, mitjans comunicació..). Aprenem dins un procés comunicatiu entre educador-educand, de manera que el primer estimuli en el segon el pensament autèntic que li permeti la suficient llibertat per explorar el món i obtenir visions globals de la realitat i així establir connexions en aquesta (Freire, P., 2006). Freire aposta per trencar amb la concepció de l'educació, que ell anomena "bancària", que concep els educands i en paraules del mateix autor en "atuals", en recipients que va "omplint" l'educador, els omple amb continguts, coneixements, valors, etc i com més els omple, diu Freire, millor educador serà. Des d'aquesta perspectiva l'educació es converteix en l'acte de dipositar, en el qual els educands són els dipositadors, que guarden i arxiven i l'educador el dipositant, anul·lant així tota possibilitat de creativitat, transformació o verdader saber en l'educand. L'objectiu d'aquest tipus d'educació és el control sobre el pensament i l'acció de l'educand, portant als homes a l'ajustament/acomodació al món, limitant les seves capacitats i el seu poder de crear i actuar, adoctrinar-los. Fet que els condueix a la frustració. Des d'aquesta concepció l'infant doncs seria considerat un ignorant des del seu naixement i a través de la dominació serien els referents adults (progenitors) que tindrien el poder absolut per dirigir el seu creixement, tots els processos de recerca, intents d'exploració i descobriment.. imposant la passivitat, estimulants la ingenuïtat i oferint una visió parcial del món (la seva), anul·lant així a l'infant tota possibilitat d'expandir la seva curiositat. Freire aposta perquè els educadors siguin companys dels educands, en les seves relacions amb ells.

Per Freire l'educació ha de ser alliberadora i problematitzadora, és un acte cognoscent basat en una relació dialògica entre educador-educand. En aquest acte comunicatiu, i no de dominació, és quan realment els educands poden esdevenir éssers actius i reflexius, amb una visió transformadora del món. D'aquesta manera *"...l'educador ja no és el que només educa, sinó que mentre educa, és educat, en el diàleg amb l'educand, que en ser educat, també educa. Ambdós així es converteixen en subjectes del procés en què creixen junts i en què els "arguments d'autoritat" ja no valen..."* (Freire, P., 2006, p. 98).

Així mateix aprenen els pares/mares o figures de referència per l'infant sobre l'exercici del seu rol parental, en cada interacció amb l'infant i amb el conjunt de serveis, recursos i institucions que els envolten i estableixen amb ells una relació d'ajuda. Una relació d'ajuda que ha de poder partir de la consideració que són adults amb estratègies pròpies i capacitat de canvi.

Aquesta concepció de l'educació com a pràctica de llibertat, implica la negació de l'home com a aïllat o deslligat del món, la seva reflexió versa sobre els homes i les seves relacions amb el món.

Així doncs, essent l'educació un procés permanent que té lloc al llarg de la vida de les persones aprenem constantment en les relacions en els àmbits formals, no formals i informals en interacció i diàleg amb els altres, la família i d'altres agents

educatius com l'escola, el grup d'amics, els mitjans de comunicació, la ciutat, la cultura... sobre actes cognoscents de la realitat.

Sota aquests paràmetres és per mi evident que l'educació és un procés integral d'influència mútua, intencionada (o no) entre uns i altres, que es dona a través del diàleg, aportant idees, pensaments, conceptes, hàbits, valors, habilitats i, fins i tot, actituds. Des del moment del naixement un infant comença el seu aprenentatge que es perllongarà fins al darrer dia de la seva vida i amb ell aprèn l'adult que té de referència en els diferents contextos.

Viure és aprendre a assajar respostes, a reaccionar de forma adequada i coherent davant els estímuls que contínuament tenim. Malgrat l'experiència de viure és personal i diferent per cadascú. Depèn de factors genètics, de l'herència, dels antecedents biològics familiars.. i per sobre de tot de les respostes donades per les persones i l'ambient que envolta l'infant. L'educació és, així, una influència i l'infant navega entre allò instintiu (necessitats físiques que li marquen una conducta de plor o riure) com a resposta a estímuls immediats de gana, fred o dolor i allò que els adults que l'envolten l'indueixen a aprendre. L'infant creix i es desenvolupa gràcies a la influència i la relació que manté amb els altres, que no vol dir la supeditació al món dels adults o a la realitat, sinó afavorint el seu desenvolupament a través de l'estimulació de la seva creativitat, del desplegament progressiu d'habilitats, d'un esperit crític, per tal de "*fer homes alliberats amb esperit transformador vers el món*" (Freire, P., 2006, p. 102).

D'entrada per un desenvolupament adequat de l'infant és precís que els cuidadors principals (junts o separats, sols o formant noves famílies) han de desenvolupar una sèrie d'actituds considerades universals; han de tenir present que les seves obligacions amb els fills són inamovibles i han d'assumir els seus compromisos en quant a la cobertura de les necessitats més bàsiques de l'infant. Aquest precisa rebre les atencions físiques i psíquiques que necessita, alimentació, control de la seva salut i per sobre de tot estabilitat emocional, és a dir, molt d'afecte. L'afecte, que normalment es rep dels adults més propers. Un desenvolupament emocional harmònic només s'assoleix a través de l'afectivitat que l'infant pot rebre del seu entorn més immediat i només d'aquesta manera aconseguirà un estat de serenitat, seguretat en sí mateix i confiança en el món que l'envolta, que el conduirà a l'equilibri personal per afrontar qualsevol situació adversa que li sobrevingui.

Per tant, la presència, proximitat i dedicació continuada dels adults al llarg de la infància és fonamental perquè l'infant se senti acompanyat i protegit. Molt més important que les condicions socioeconòmiques d'una família, que el confort, luxe, benestar i satisfacció dels desitjos materials, és l'atmosfera de calidesa, del contacte amb uns essers que li demostren uns sentiments, amb la seva presència i atencions, amb els que l'infant podrà comptar tota la vida.

Malgrat això i sense ànims d'estendre'm en aquesta qüestió, considerar que la tasca de criança i socialització dels infants va més enllà de les que exerceixen directament els cuidadors principals des del moment del naixement en el sí de la família. Cal considerar la importància d'altres agents de socialització com la família extensa (oncles, cosins, avis..), l'escola, el barri, la comunitat i la ciutat. Tots ells aporten serveis als infants i a les seves famílies, però també sentiment de pertinença social i recursos per la construcció del seu vincle social, és a dir, per a la socialització de l'individu (interiorització de les pautes, valors costums, hàbits i normes compartits pels integrants de la comunitat en què s'integra la persona).

5. MARC TEÒRIC

5.1. EL DESENVOLUPAMENT INFANTIL

Tenim tendència a considerar el desenvolupament com un camí que es recorre cap a endavant, on cada tram representa una adquisició d'habilitats i capacitats infantils, però en el desenvolupament infantil no es tracta tant d'arribar a l'explotació de les màximes potencialitats del nen en cada àrea, sinó que el salt a l'adquisició d'una nova habilitat porta implícits molts temors i inseguretats en l'infant, que poden portar a la pèrdua de capacitats que aparentment semblaven ja assolides.

Els processos de desenvolupament no són lineals ni iguals en tots els nens, i les reorganitzacions que es donen en el sistema infantil comporten també conflictes i a voltes regressions, que han de ser preses com a oportunitats d'aprenentatge pel nen, on el paper de les figures de referència serà rellevant (Sadurni, M., 2003). Així doncs és conegut que el desenvolupament d'un nen compren multitud d'àrees i no totes progressen de forma continua, ni de la mateixa manera ni al mateix ritme en uns nens i altres. Aquestes diferències no marquen cap tipus d'anomalia, són simplement conseqüència que estem davant d'individus, que ja des del seu naixement, tenen les seves pròpies característiques i que la seva evolució i creixement estaran determinats per un entorn sempre diferent.

És fonamental en la criança i educació dels fills, doncs, valorar i respectar les diferències individuals d'aquests, que en definitiva són les que ens fan individus amb una identitat pròpia i per altra banda, fan rica la convivència.

Jean Piaget (1918-1980), biòleg i filòsof, des d'un enfoc cognitivo-evolutiu parlava del *desenvolupament* com aquell procés que s'estén des del naixement fins a l'adolescència, marcat per un temps i característiques que denomina "períodes" i que s'integren els uns amb els altres en forma d'espiral ascendent, sense que és perdi l'assolit amb el que ve a continuació. La seva teoria parteix del concepte que el nen té un paper actiu en el coneixement del món, construint cada coneixement nou sobre la base dels preexistents. Piaget descrivia així, una sèrie d'estadis o etapes del desenvolupament de la intel·ligència, tenint en compte que les edats cronològiques que assenyalen els límits de cada etapa són aproximacions flexibles, no categòriques.

La seva teoria del desenvolupament parteix de *l'acció* del subjecte, com a instrument per establir contacte amb els objectes i l'entorn i així construir el coneixement. Aquesta acció s'organitza i integra en *esquemes* (unitat bàsica de funcionament cognitiu que permet comprendre la realitat i donar-li significat). Aquests esquemes es combinen, coordinen i diversifiquen formant *estructures*, que per mitjà de dos processos d'adaptació: *l'assimilació* i *l'acomodació*, i l'equilibri entre aquests dona lloc al desenvolupament de nous coneixements, a mesura que l'estructura ho assimila i es va acomodant alhora a l'entorn. Una vegada superada i integrada de forma progressiva una estructura es pot dir que s'ha passat a un nou *estadi* (que reflexa una forma d'organització mental superior).

Segons Piaget el primer subestadi (de 0 a 1 mes) es caracteritza per l'ús dels reflexes. El nen ve al món equipat d'una gran varietat de reflexes. D'aquests, alguns desapareixeran i no se'ls atorga importància pel desenvolupament cognitiu. D'altres, com la succió, el moviment dels ulls, el moviment dels braços i cames,

patiran canvis significatius. Segons Piaget són els elements bàsics inicials sobre els que s'establirà el creixement cognitiu posterior.

Aquest moment evolutiu es caracteritza per l'absència d'un comportament intel·ligent. És a partir del següent subestadi (1 a 4 mesos) quan els reflexes del nen comencen a variar i alteren la seva forma en funció de l'experiència, però encara de manera molt primitiva. Al llarg d'aquest període els esquemes associatius amb funcions com succionar, mirar, escoltar, vocalitzar i pressionar, són practicats a diari. A més, s'inicia la coordinació entre diversos sistemes, com la visió i l'audició, succió i pressió. Una altra conducta que ja despunta és el comportament pre-imitatiu i algunes conductes de joc.

L'adquisició en aquest estadi d'activitats guiades visualment fan possible l'aparició de noves conductes que constitueixen les característiques del proper subestadi, de 4 a 8 mesos. La repetició ocasional d'alguna acció conduirà al nen a l'automatisme fins a repetir-la pel simple plaer que li suposa i així experimentar la conseqüència de la seva acció en el medi. A partir d'aquest període, el nen mostra el seu creixent interès en els efectes de les seves accions sobre els objectes i successos en el món exterior i en l'aprenentatge sobre les propietats d'aquests objectes i successos, aprenentatge que es fa atenent als seus efectes. A més en aquest període comença la imitació en el sentit conceptual propi.

A partir del vuitè mes apareix la conducta intencional del nen, quan exercita de manera intencionada un esquema com a mitjà per aconseguir una fi o objectiu.

I així successivament es van superant estadis i es va donant el creixement.

Segons la teoria piagetiana el desenvolupament es considera un procés que resumidament es podria dir que té les següents característiques:

- Es multidimensional, ja que inclou plans motor, intel·lectual, emocional i social, interactuant amb el seu medi.
- Es integral ja que tots els seus plans funcionen de manera interrelacionada i han de ser considerats com un conjunt indissoluble. Els canvis que es donen en una dimensió influeixen sobre el desenvolupament de les altres i viceversa.
- Es continu ja que comença abans del naixement i continua tota la vida. Això significa que qualsevol fet que succeeixi en un moment del desenvolupament pot contribuir o dificultar els fets posteriors.
- El desenvolupament es dona en un procés d'interacció. El desenvolupament del nen es dona en interacció amb els seus contextos biofísic i social, interactuant amb les persones i actuant sobre les coses. A la vegada el nen influeix sobre el seu ambient, per mitjà de les seves respostes i iniciatives.

Lev Vygotsky (1896-1934), psicòleg rus, va fer posteriorment referències a la teoria piagetiana sobre el desenvolupament i, malgrat es donaven alguns punts de coincidència, el seu plantejament distava del de Piaget. Sota un enfoc històric-cultural plantejava com a objecte d'estudi de la psicologia, la consciència i, desplega les seves idees sota la base que el que ens fa diferents d'altres éssers vius és la capacitat de coneixement i l'objectiu màxim és crear una consciència de tipus social.

Els trets de la seva teoria es fonamenten en:

- Que té un caràcter clarament instrumental, en quant que per ell els

processos psicològics superiors (els que desenvolupa la consciència com lògica, llenguatge...) són eines utilitzades per a captar els estímuls del medi i per anar construint el desenvolupament. Per tant, per Vygotsky, a diferència de Piaget, el llenguatge és una eina que ens permet avançar en els processos de desenvolupament de forma complexa i elaborada a través de la relació amb el medi. El llenguatge, per ell té una funció bàsicament social i comunicativa, és el mitjà que permet la interacció amb l'entorn (persones i objectes).

- Que té un caràcter històric i cultural, ja que per Vygotsky el que fa possible el desenvolupament individual és l'herència filogenètica (pròpia de l'espècie) i les característiques del medi social, de tal manera que es dona una relació entre aquests dos factors. Per una banda els canvis socials modifiquen o intervenen en la consciència i per altra banda, les influències que rebem de l'entorn unides a la genètica actuen sobre el desenvolupament individual.

Per tant, per Vygotsky el desenvolupament es donarà amb l'adquisició dels instruments propis de la cultura que permetran el desenvolupament dels processos superiors. L'adquisició d'aquests instruments és el que permet adquirir els conceptes, els valors... (coneixement) propis de la cultura a través d'un procés d'internalització (reconstruir internament allò extern) fruit de la interacció amb l'entorn, que permet la influència mútua entre les persones.

Ambdós autors remarquen en la seva particular manera d'entendre el desenvolupament determinats trets genètics que contribueixen en el procés de creixement i parteixen de l'activitat del subjecte per a l'adquisició del coneixement; Piaget posa l'accent en la seqüència d'uns estadis i en l'experiència física, sense atorgar importància al llenguatge, considerant-lo només un instrument que permet l'ús de símbols per a la representació dels objectes, a diferència de Vygotsky per qui és considerat l'instrument clau com a base pel desenvolupament cognitiu.

Podríem així concloure que malgrat aquestes diferències, tant per un autor com per l'altre el desenvolupament i l'aprenentatge no són processos independents, sinó que funcionen en estreta interrelació. Piaget apunta en afavorir els processos naturals i universals de l'evolució des de nivells inferiors als superiors d'adaptabilitat al medi físic i social i per Vygotsky es tractaria d'intervenir educativament per donar a conèixer el conjunt d'explicacions, conceptes, destreses i valors que caracteritzen una cultura.

A més, tant Piaget com Vygotsky parteixen de l'activitat (acció) que realitza el subjecte, en la seva idea sobre el desenvolupament, sigui en una o altra direcció, per tant atorgant protagonisme a la capacitat de l'infant per progressar o bé per establir interacció amb el medi social.

Més pròxim a les idees de Vygotsky, però des d'una perspectiva ecològica més àmplia U. Bronfenbrenner (1989) (Arbizu, J. i altres), psicòleg nord-americà, parlava del desenvolupament en el context, definint-lo com *"una concepció canviant, progressivament més àmplia i diferenciada que té una persona del seu ambient i de la seva relació amb aquest, així com també de la seva capacitat creixent per descobrir o modificar les propietats d'aquest"*. D'aquesta manera ressalta el paper fonamental de l'ambient, caracteritzat en termes de sistemes i estructures interpersonals cada vegada més complexes. Des dels processos,

esdeveniments i relacions del nen amb el seu ambient social immediat (microsistema), les relacions entre els principals microsistemes en un determinat punt de l'evolució del nen, com la família i l'escola bressol o el barri (mesosistema), les institucions i grups socials que constitueixen l'entorn laboral i social de la família que afecten indirectament al nen (exosistema), fins a la interacció i impacte dels sistemes socials com els marcs ideològics, conceptuals, demogràfics i geogràfics en els quals estan immersos la resta de nivells del context (macrosistema). Aquests quatre nivells ascendents de l'ambient determinen les interaccions, els processos i les estructures que repercuteixen en el desenvolupament del nen.

Bronfenbrenner parteix de la idea que el desenvolupament dels nens es dona en instàncies o institucions (família, escola, grup d'amics o d'oci..) (Bronfenbrenner, 1979, citat per Perinat, A. 2007) defensa així una perspectiva sobre el desenvolupament inspirada en la teoria sistèmica.. En cadascun d'aquests àmbits el nen es inicia en activitats típiques, estableix relació amb les persones i alhora comença a desenvolupar rols socials. Bronfenbrenner apunta que cada àmbit és una modalitat de vida i d'experiències i que el desenvolupament es dona en integrar-les harmònicament al llarg de la vida.

Lligada a la noció d'àmbit com a ubicació i a la multiplicitat dels que acullen al nen simultàniament o successivament, l'autor introdueix la noció de *transició ecològica*, que es dona cada vegada que el nen entra en un àmbit nou. Per definició, una transició ecològica es caracteritza per un canvi en les activitats, relacions i rols de les persones que el poblen. Dins aquesta perspectiva del desenvolupament, les transicions són successos normals i potencialment positius i han de conduir-se de manera que impulsin el desenvolupament psicològic del nen, ja que comporta una ampliació en la xarxa de relacions humanes, a la diversificació d'activitats i rols.

Hi ha altres àmbits fora de l'experiència del nen que influeixen indirectament en el seu desenvolupament. Per exemple el treball dels pares, i si aquests treballen fora de casa i han de precisar cangurs, i han de dosificar el temps d'atenció als seus fills, així entren en contacte amb altres àmbits, que poden no ésser previstos d'entrada.

El següent quadre recull la idea de forma esquematitzada:

El microsistema	Conjunt de relacions entre la persona en desenvolupament i el context pròxim en el que aquest es mou. La família és potser el microsistema més important, compost per tres subsistemes: el conjugal, parental i fratern.
El mesosistema	Les influències contextuais degudes a la interrelació entre els microsistemes en els que participen les persones. D'aquesta manera, la família es converteix en un sistema en constant transformació i interacció amb altres sistemes.
L'exosistema	Conformat per les estructures socials formals i informals on l'infant no participa, però que influeixen i delimiten el que succeeix en el seu ambient més pròxim. Aquí pren rellevància la família extensa, els amics i la feina dels pares, les associacions i organitzacions veïnals...

El macrosistema

Relacionat amb els valors culturals, les creences i els aconteixements històrics de la comunitat i que poden afectar als altres sistemes ecològics. És evident que els valors o les creences que existeixen en una determinada societat influeixen directament en el comportament de les persones.

Recolzats així en aquests autors i les seves perspectives sobre el desenvolupament reconeixem que l'esser humà, a diferència d'altres mamífers, neix molt immadur, indefens, i absolutament necessitat de ser criat per els adults en el sí d'una família per tal de poder desenvolupar física i psíquicament el seu potencial innat, únic i particular, fins a arribar a configurar la seva identitat, és a dir, el sentiment de sí mateix, com a ser individualitzat, diferenciat, separat dels altres essers i per tant lliure, ple de potencial propi creatiu i, també, destructiu.

Tanmateix concebem l'infant com un ésser actiu, capaç d'iniciatives, d'acció i no només de reacció, obert al món i a l'entorn social del qual depèn, subjecte d'emocions, de sensacions, d'afectes, de moviments i vincles, de pors i ansietats, viscudes pel seu cos, a través de la sensorialitat i la motricitat. Alhora, és un ésser que es desenvolupa a partir dels altres, amb els altres i en oposició als altres, com a subjecte que atorga sentit i significació al seu entorn, en un intercanvi recíproc. Una interacció amb el medi que l'acull, contribuint a que per sí mateix produeixi una sèrie de transformacions successives que formen part del seu procés particular i original de creixement i de desenvolupament com a persona, esdevenint subjecte històric i cultural, passant de forma progressiva de la dependència a l'autonomia.

Tenint en compte aquestes idees entenc doncs el desenvolupament com el conjunt de transformacions internes que permeten a la persona l'adquisició de les competències necessàries per exercir progressivament actituds cada vegada més autònomes. En aquest treball parteixo de la línia que dóna la possibilitat de pensar en el desenvolupament infantil com a procés que dóna les eines concretes de treball per a la capacitació parental, per l'acompanyament a la família, i que considera al nen com a subjecte actiu, respectant el seu dret a ser protagonista de la seva pròpia constitució com a persona.

Tanmateix des de les primeres etapes del desenvolupament és l'asimetria de la figura d'un adult amb el nadó que garanteix la transformació, el creixement i la socialització del nen. L'adult en un entorn concret, en el sí d'una comunitat és el que amb la seva capacitat de pensar, comunicar, imaginar, de seguretat, de respecte vers l'altre, etc. qui acull al nadó i li presta l'amor i les atencions més bàsiques i necessàries. Un adult que el reconeix i accepta en cada etapa del seu desenvolupament i conté la seva fragilitat, desorganització, ansietat i sensació de fragmentació. És l'adult que li parla com a interlocutor el que pot transmetre-li el llenguatge, l'adult conscient de la seva història el que li pot transmetre la cultura. Només l'adult recolzat en el seu grup de pertinença, segur dels seus referents familiars, i contingut per la xarxa social és el que pot estar disponible emocional, afectiva, imaginàriament, per contenir i acompanyar el nen, per iniciar amb ell un diàleg quan s'obra a la comunicació, al joc, a l'aprenentatge...

Per tant, per garantir el creixement i el desenvolupament del nen s'han de cuidar fonamentalment als adults que s'ocupen del nen, ja que ningú pot donar el que no té. No s'ofereix protecció, reconeixement, contenció, respecte, afecte, etc. sí un no se sent protegit, contingut, respectat, estimat, reconegut... Adults fragilitzats, angoixats, desorientats i insegurs es poden fàcilment sentir desbordats i impotents

per construir una xarxa flexible, però ferma que cobreixi les necessitats del nen i facilitin un adequat desenvolupament.

5.1.1. La rellevància dels vincles

Un infant neix, doncs, programat per sobreviure en determinades condicions però requereix de la interacció i estimulació de l'adult i el context per tal que les seves necessitats bàsiques² siguin cobertes i es pugui desenvolupar. Aquestes es poden resumir en:

1. Necessitats fisiològiques (alimentació, higiene, son, etc)
2. Necessitats de protecció davant de possibles perills (reals o imaginaris)
3. Necessitat d'explorar el seu entorn.
4. Necessitat de jugar
5. Necessitat d'establir vincles afectius.

Els vincles afectius són una necessitat que forma part del projecte de desenvolupament d'un nen nou-nat. Si aquesta necessitat no és satisfeta, el nen, adolescent, jove o adult pot ser més susceptible a patir mancances en etapes posteriors del desenvolupament.

El vincle és una relació especial que el nen estableix amb un nombre reduït de persones. És un lligam afectiu que es forma entre ell mateix i cada una d'aquestes persones. Un llaç que l'impulsa a buscar la proximitat i el contacte amb elles al llarg del temps.

Segons alguns autors, entre ells, John Bowlby (1907-1990), pare de la *Teoria del Vincle* (Bowlby,1984) és, sens dubte, un mecanisme innat pel qual el nen busca seguretat i protecció. Les conductes de vinculació, es fan més rellevants en aquelles situacions que el nen percep com amenaçants (malalties, caigudes, separacions, baralles amb altres nens). Un procés de vinculació adequat amb bases segures comporta en el nen sentiments de seguretat associats a la proximitat o contacte de la persona vincular; i la seva pèrdua, real o imaginària, li genera angoixa.

Aquests vincles es poden formar amb una o diverses persones, però sempre amb un grup reduït. L'existència de diverses figures de vinculació és, en general, la millor profilaxi d'un adequat desenvolupament afectiu donat, com he dit en apartats anteriors, l'ambient d'adaptació del nen és el clan familiar i no tan sols la relació dual mare-fill. Per tant, un nen amb bons lligams afectius amb les figures de referència, és un nen segur i amb moltes possibilitats de desenvolupar-se de forma harmònica.

Si bé tradicionalment la figura amb la qual es diu que s'estableix el vincle afectiu més fort ha estat la mare, avui assistim a un increment de la implicació del pare (o altres figures: en el cas de famílies monoparentals, potser una àvia o una tieta; en

² Veure annex 9: López, F. (1995). Necesidades de la infancia y protección infantil I. Fundamentación teórica, clasificación y criterios de las necesidades infantiles. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.

el cas de parelles reconstituïdes, el company de la mare; en el cas de parelles homosexuals, l'altre membre de la parella, etc) en les tasques atencionals. Motius d'horaris laborals, nombre de fills, recursos econòmics, canvis en els rols dels membres de la família, etc fan freqüent la necessitat d'una corresponsabilitat per part d'ambdós progenitors en les tasques d'atenció al nadó, o d'altres figures, que poden ésser igual de properes.

Destacar també que els vincles afectius no només s'estableixen amb els pares o familiars directes sinó que poden produir-se amb altres persones properes al nen (educadors, mestres, etc) depenent de les circumstàncies per les que pugui travessar la família en els primers anys de vida de l'infant.

Per tant, tenint en compte la realitat actual i la diversitat de tipologies de famílies i situacions existents, malgrat des d'un punt de vista biològic i evolutiu, és la mare la que està en disposició d'efectuar un lligam o relació especialment forta amb el fill, i la majoria de psicòlegs evolutius tracten les etapes del desenvolupament en base a la díada mare-infant, intentaré escriure sobre la *figura vincular, de referència o d'aferrament* per fer referència a la persona o persones que dediquen temps a atendre el nadó per garantir la seva estabilitat emocional per mitjà de la construcció d'una relació afectiva, que propiciarà la gradual adquisició, des d'una plataforma emocional estable i segura dels diferents aprenentatges i, per tant, de les primeres conductes autònomes.

5.1.2. Etapes evolutives : ajustament entre la figura de referència i l'infant

És la Psicologia del Desenvolupament la disciplina científica en la que em sustento per tal d'aportar el següent recull d'aspectes sobre la primera infància que són comuns a tots els nens, malgrat sóc conscient que no es poden estudiar deslligats del seu context familiar i social. Em sembla del tot necessari poder recórrer a aquesta disciplina per tal de conèixer amb més profunditat elements que fan referència al concepte de desenvolupament, i a l'ajustament que es dona entre la figura de referència i el nadó en els primers tres anys de vida del nen, per arribar a comprendre quan d'important són aquestes primeres experiències interactives, que possibiliten el forjament del vincle afectiu. He optat per organitzar la descripció en funció de diferents moments i edats de l'infant, i iniciar aquest apartat en base al que recullen la majoria de psicòlegs del desenvolupament, que es corresponen amb els períodes evolutius que aquests mateixos estableixen. He considerat oportú assenyalar aspectes que fan especial incís a la relació vinculativa que s'estableix entre l'adult i l'infant a l'etapa de l'embaràs, el moment del naixement i posteriorment sobre les etapes 0-3 mesos, 3-6 mesos, 6-12 mesos, 12-24 mesos i dels 2 als 3 anys, sense menystenir ni deslligar els progressos que es donen en altres àrees del desenvolupament³.

✓ L'embaràs

³ Per a més informació veure annex 1: Taula de Desenvolupament (0-5 anys) de Haizea-Llevant, amb algunes ampliacions aportades pel Servei de Maternatge del Consorci Benestar Social Gironès-Salt, que recull de manera gràfica els passos del desenvolupament infantil en els primers cinc anys de vida de l'infant en l'àrea de socialització, i també inclou les àrees de llenguatge i logicomatemàtica, de manipulació i l'àrea postural.

Tots els pares somien amb què els seus fills neixin sans i sense problemes i disposen en el naixement del seu fill grans expectatives. Malgrat això existeixen ja en l'etapa prenatal determinats factors genètics o no genètics que poden afectar negativament el desenvolupament del fetus (Sadurní, M.; i altres, 2003). No entraré ara a tractar sobre possibles anomalies genètiques o alteracions cromosòmiques que apareixen en la duplicació de cèl·lules que poden afectar directament a l'embrió i el seu creixement; però sí tenir present que existeixen multitud d'agents que poden tenir efectes nocius en l'embrió i el fetus, tant físics com també poden influenciar en les capacitats psíquiques o de comportament del futur nen/a. Aquests agents pertanyen a diversos dominis, entre els que destaquen els fàrmacs o exposició de la mare a diferents drogues, exposició a substàncies químiques que poden arribar per mitjà dels aliments o de l'ambient que ens envolta, infeccions víriques o una dieta nutritiva pobre.

Són aspectes aquests en els quals com a professionals en l'àmbit de la infància podem incidir per tal que la mare prengui consciència de la rellevància de mantenir uns hàbits i conductes adequades durant l'embaràs.

Com ja he dit l'arribada de cada fill suposa una importantíssima crisi vital, on conjuguen sentiments d'alegria pel que s'aproxima amb la tristesa pel que es deixa enrere. Els nou mesos d'embaràs són ja un període clau i necessari per a la preparació de cares a la nova situació que s'esdevindrà amb el naixement del fill. Els sentiments que pot suscitar en la mare l'etapa d'embaràs són diferents per cadascuna segons les circumstàncies en què es doni i les idees preconcebudes que cada persona té d'aquest: és evident que no és el mateix un embaràs d'una noia adolescent, que el d'una dona que després de diversos intents aconseguix quedar-se embarassada.

A mesura que el fetus es desenvolupa en el ventre de la mare, aquesta va construint en la seva ment una imatge de la mare en la que es convertirà. Però paral·lelament, es va gestant en el seu interior una imatge del nadó que espera. Aquest món imaginari de desitjos, pors, suposicions i preguntes sense resposta sobre el nadó formen part dels interessos, preocupacions i somnis que tenen tant la mare com el pare.

Entre el vuitè i novè mes d'embaràs es dona un important canvi d'actitud mental en la mare, ja que comença a allunyar de la seva ment la fantasia del nadó que s'havia forjat. Aquest fet és important per tal de protegir al nadó real i també a la pròpia mare d'una desil·lusió que pot existir davant les diferències del nadó somiat i desitjat del nadó que naixerà. Després del naixement els progenitors han de viure la renúncia al fill ideal i irreal per relacionar-se, acceptar i començar a estimar al que és el seu fill en realitat. (Aldecoa, J. i altres, 2001).

✓ **El naixement**

El moment del part i com aquest s'esdevingui és l'inici en la relació directa entre mare i fill. Tant la mare com el fill precisen de temps i recolzament exterior en els primers moments, per recuperar-se, per conèixer's i anar-se adaptant l'un a l'altre i aconseguir adquirir un equilibri nou, després d'haver passat pel part.

La preparació psicològica que ha pogut anar fent la mare durant l'embaràs en quant a la nova tasca de ser mare facilitarà en el moment del part, que la separació de la mare no sigui total, sinó que mantingui un vincle molt especial amb el fill, una

espècie de "*cordó umbilical psíquic*", que permet que es desenvolupi en la mare un estat de sensibilitat particular. Una hipersensibilitat que és necessària per poder-se connectar emocionalment amb les necessitats del nadó, que depèn totalment de la mare per a la seva supervivència (Aldecoa, J. i altres, 2001).

Aquest estat de hipersensibilitat ha estat anomenat per molts psicòlegs com la "*preocupació maternal primària*" i és el que permet a la mare fer-se càrrec de les necessitats del seu fill en les primeres etapes de la vida. Per aconseguir aquest estat de gran sensibilitat és necessària la bona salut mental de la mare i, també s'ha de tenir en compte la situació externa que viuen tant la mare com el fill en quant a les influències facilitadores, o bé les interferències que puguin crear o impedir la creació d'aquest clima.

Aquest estat de "*preocupació maternal primària*" tan necessari pel nadó, és més fàcil d'aconseguir-se per la mare biològica del nadó, o bé per la persona que aconsegueix amb aquesta funció (mares d'acollida o bé adoptives).

La mare o figura de referència sensible i sensibilitzada podrà posar-se en el lloc del fill per identificar i cobrir les seves necessitats: necessitats que a l'inici es mostraran com a físiques, però que progressivament s'anirà fent evident per la figura de referència que també són psicològiques. Cobrir aquestes necessitats és el que permetrà en el nadó desenvolupar la seva constitució, tant física com psicològicament.

La proximitat física de la figura/es de referència en les primeres etapes de la vida permet que es creï el primer vincle de dependència i amor que ningú més que la figura materna o similar pot proporcionar al nadó. Però també la figura de referència precisa de la presència del fill per tal que en el seu interior es comencin a desenvolupar els vincles amb ell. Es així una relació psicològica i corporal, doncs la mare que ha donat a llum continua vinculada corporalment amb el fill a través de la relació que es crea amb ell⁴. Aquesta relació sorgeix de forma natural i espontània, només cal no interferir-hi. El paper patern és important en aquest aspecte de preservació de la relació mare-fill, malgrat ara no hi aprofundiré.

Per tant, es fa necessari tant el contacte físic com la proximitat emocional perquè en la figura de referència es desenvolupi "*la preocupació maternal primària*" i en el nen una "*relació primària d'amor*" que serà la base pel desenvolupament de la seva personalitat.

Estimar al nadó és un ingredient essencial per assegurar una bona criança. Paral·lelament el temps que la figura de referència dedica a les tasques de cura i atenció al nadó proporcionen interaccions que van forjant una relació íntima amb el nen i fan que no només la figura vincular l'estimi cada vegada més, sinó que també el nadó vagi desenvolupant l'amor vers aquesta.

El nadó arriba al món amb un conjunt de capacitats que li permetran per una banda, autoregular-se, i per altra banda, establir relacions amb els que l'envolten, especialment amb la mare o la persona que cobreixi aquesta funció.

Aquesta dotació per les relacions forma part de l'equip bàsic de supervivència del nadó. El desenvolupament i millora d'aquestes capacitats prosseguirà al llarg de tota la vida, però aquest impuls inicial està molt condicionat per la relació amb la figura de referència en les primeres etapes, que tindrà efectes en la vida adulta.

Des del inici existeix entre la figura de referència-nadó un intercanvi de sensacions,

⁴ Aspecte que considero qüestionable, donat que com he dit qualsevol altre persona que atengui al nadó des del seu naixement pot establir amb aquest una relació similar.

mirades i gestos que els estimulen mútuament i comencen a donar lloc a una relació que s'anirà desenvolupant i enriquint amb el temps. La relació inicial figura de referència-nadó és la base de les relacions futures que el nen establirà, primer amb les persones més properes i, més endavant, amb el món.

Esdevé rellevant en aquesta relació la capacitat de la figura de referència per establir una relació que sigui natural i espontània amb el nadó. Una relació on la figura de referència pot cometre errors, que sempre i quan no siguin massa greus, es poden corregir en un termini més o menys breu, per tal que no creïn repercussions en el nadó (Sadurni, M.; i altres, 2003).

Es important que els pares (o bé figures vinculatives) siguin conscients i reconeixin les capacitats dels nens, ja que els pot facilitar la tasca per conèixer-lo i actuar en consonància (Aldecoa, J. i altres, 2001). Algunes de les capacitats del nadó, que destaquen es centren en:

- La capacitat de sentir. El nadó és capaç de diferir la veu de la seva mare de qualsevol altre des de les primeres hores del naixement.
- La capacitat de veure i mirar, malgrat que la manca de referències no li permet reconèixer els objectes. El nadó se sent atret especialment pel rostre humà i especialment pels ulls. El nen és capaç de fixar la seva mirada en els ulls de la mare, incitant a aquesta a donar resposta a aquesta mirada tan directe.
- El nen és capaç de diferenciar l'olor que desprèn la seva mare de qualsevol altra.
- La capacitat d'autoregular-se (com per exemple succionar el dit polze) per sí mateixos sense intervenció per part de l'adult, que li permet tranquil·litzar-se, malgrat cada nen emprerà un sistema propi i es pugui mostrar més o menys irritable davant qualsevol contrarietat o frustració.
- La capacitat de generar tendresa, és aquesta una capacitat important en el sentit que indueix als adults a despertar una tendresa que els porta a destinar-los cures i estimulació. Un plor, un somriure o una mirada del nadó indueix a l'adult a fixar-se en ell, a acariciar-lo, a agafar-lo en braços.. Els adults ens comportem amb els nens no només en funció dels nostres sentiments i desitjos, sinó també en funció del que els nens ens estimulen a destinar-los.

És possible que la figura de referència es pugui sentir més segura i actuar de forma més natural quan el nen es mostra despert i alegre, ja que li ofereix més estímuls. Per contra que el nen sigui més vulnerable i precisi de més cures, mami menys, es cansi més, dormi molt... són aquests aspectes que poden fer que la figura de referència se sentí insegura amb la criança i per aquests motius el nen també rebi menys atenció i estímuls. Cal doncs, cercar l'equilibri entre la necessitat d'estimular al nadó amb carícies, paraules, jocs.. i el risc de cansar-los, quelcom que es va aprenent amb el pas del temps i el tracte directe amb l'infant.

Així doncs, la relació entre la figura de referència i el nadó no sorgeix del no-res, sinó que a través del contacte constant i directe entre ambdós podran anar trobant la seva pròpia manera de relacionar-se, donat el nadó també ajudarà a la figura vincular, a través de cada interacció, a desenvolupar una relació cada vegada més propera a nivell emocional. La figura de referència no és només qui subministra

aliment i confort material al nadó és qui per davant de tot li aporta contenció, seguretat i amor. Agafar-lo en braços, acaronar-lo, alimentar-lo, netejar-lo, ajudar-lo a descansar i a relaxar-se.. són expressions físiques de la relació d'amor amb el nadó.

✓ **Del naixement als tres mesos de vida**

Les més bàsiques i primeres tasques de la figura de referència en el primer mes de vida del nadó consisteixen a assegurar la seva supervivència i desenvolupament.

Aquesta primera tasca suposa haver de fer front a la preocupació i a les pors que envaeixen als adults i que els condueixen a un estat de hipervigilància durant les 24h del dia. Els temors entorn a la supervivència del nadó van disminuint amb el temps i són substituïts per d'altres.

Una altra font de preocupació dels adults referents va lligada al creixement i al desenvolupament saludable del nadó i qüestions que podrien semblar banals adopten una gran rellevància.

Per exemple, la decisió d'alletar el fill amb llet materna o substituïts d'aquesta serà una de les decisions que hauran de prendre els progenitors. Existeixen arguments a favor i en contra de les dues opcions, però a part de totes les argumentacions nutritives i beneficis per la mare en quant a alletar amb llet materna el que és cabdal és que la lactància, sigui materna o artificial, afavoreix la relació figura de referència-nadó i el vincle afectiu.

"La lactància materna propicia el contacte físic del nadó amb la mare: proporciona escalfor física i sensacions de plaer a ambdós. L'estimulació tàctil, el contacte pell amb pell, tenen grans beneficis pel desenvolupament del nadó. Tanmateix la posició del nadó en el moment de succionar és ideal per establir el contacte visual entre mare i fill. A més, s'observa que les mares aprofiten els moments de pausa de succió del nadó per cantar-los, parlar-los i realitzar ritmes suaus de balanceig al nadó..." (Sadurní, M.; i altres, 2003, p. 43).

Malgrat aquesta autora aposti per la lactància materna també apunta al fet que no sempre és possible que sigui així. Per tant, no és tan important el tipus d'aliment que pren el nadó, sinó la qualitat de la relació afectiva que la persona de referència estableix amb el nadó amb aquesta tasca, importa doncs, la forma en què s'alimenta el nadó, la manera d'agafar el nen, el contacte físic, l'estat anímic de la mare o figura que allesta... aspectes que tenen a veure amb el tipus de relació que es va esdevenint entre el nen i la figura de referència, que contribueixen a forjar el vincle entre ambdós.

Durant els tres primers mesos es dona un progressiu ajustament entre el nadó i les figures de referència. Els cicles activitat-inactivitat, son-vigília i presa d'aliments funcionen en un inici de forma un xic desordenada, però a través de la interacció amb la figura de referència i principals cuidadors es van regulant fins a fer-se ja predictibles. Això permet que les conductes de la díada figura de referència-fill es vagin encadenant i s'ajustin poc a poc. (Sadurni, M.; i altres, 2003)

L'ajustament es dona en aquests primers mesos de vida entre el nadó i la figura de referència per mitjà de les interaccions i el contacte físic entre ambdós, que constitueixen un aspecte central en el desenvolupament infantil. Les mirades, els somriures, carícies, abraçades, el ritme de les cançons, moviments i primers jocs

que els pares realitzen amb els nadons són crucials per a una adequada evolució del nadó. Per exemple, el moment del bany permet a la figura de referència desenvolupar jocs i estimular al nen a través del contacte pell a pell. Tots els nens necessiten ser agafats, sostinguts, balancejats pels braços de les figures vinculars, que els cantin per calmar-se i adormir-se, el nadó necessita sentir-se ben acollit i segur en els braços de l'adult, l'únic refugi capaç d'adaptar-se a la forma del seu cos (Sadurni, M.; i altres, 2003).

Tanmateix, el nadó desplega ja des del seu naixement el seu millor vehicle de comunicació, el plor. Quan he recollit les capacitats del nadó els autors esmenten la de generar tendresa, doncs el plor és un element que genera tendresa i conseqüentment sempre una resposta a la seva demanda. Tots els nadons ploren i sempre ho fan per algun motiu, no perquè un nadó plori menys és més feliç o té totes les necessitats cobertes, sinó que ens podem preguntar sobre els motius que el porten a no emprar aquesta via d'expressió.

✓ **Dels tres als sis mesos**

Tot i que des del naixement els pares o figures de referència han pogut comprovar com el nen reconeix les seves veus, a partir del tercer mes aquest reconeixement és constant. La memòria comença a entrar en joc per a l'evolució de la ment del nen. I això permet que pugui anar tenint consciència de sí mateix i dels altres, com a figures separades i diferents d'ell.

A més, a aquesta edat, el nadó és capaç de distingir bé el que li agrada i el que no li agrada i capaç de manifestar-ho a través dels sentiments de rebuig i ràbia, que encara tenen dificultats per modular. El seu món està fet de blancs i negres, d'amor i de rebuig, d'afecte i ràbia. Només les figures de referència poden ajudar al nadó a superar aquestes contrarietats. El nen necessita créixer sabent que la seva ràbia té un límit, malgrat no el conegui, que les seves figures de referència li poden tolerar sense que els perjudiqui i que a més el segueixen estimant i cuidant. No es tracta de tolerar tots els comportaments del nadó, sinó de cercar un equilibri i també permetre que el nadó sentí cert grau de frustració a moments perquè pugui anar aprenent, poc a poc, a tolerar el que no li agrada (Sadurni, M.; i altres, 2003).

La naturalesa ha proporcionat els nadons d'una extrema sensibilitat i atenció innata vers les expressions facials i la cadència pròpia de la parla humana. A partir del segon o tercer mes l'atracció pels estímuls pròpiament humans s'expandeix de manera notable, fet que comença a facilitar l'exploració pel món que l'envolta.

Des d'aquest moment el nadó pren consciència de la diferenciació entre el pare i la mare (o diferents figures vinculars) i també dels germans, que entre d'altres membres, són molt propers al seu entorn, que per suposat enriqueixen i també poden facilitar o interferir en la relació figura vincular principal-fill, per tant, l'actitud de la figura vincular d'implicació de la resta de membres de la família nuclear és també molt rellevant, però tot i haver-se de contemplar és un aspecte en el que ara no entraré.

Dels quatre als nou mesos la figura de vinculació i el nadó avancen en la seva interacció amb una modalitat concreta denominada "*cara a cara*", que es pot trobar en qualsevol cultura i civilització. Es tracta d'un patró de comunicació en el que es

dóna un intercanvi d'emocions on el nen i la figura de referència avancen en la creació del vincle afectiu, establint la base per l'entesa i cooperació mútua. En aquest marc de cooperació és on es comença a donar la comprensió de la cultura, de les regles, valors, tradicions i coneixement propi de cada societat, que s'impregnen en el conjunt de la interacció figura de referència-nadó i així es transmeten i són percebudes (Sadurni, M. i altres, 2003)

A través de l'observació figura vincular-nadó es poden evidenciar els patrons d'interacció d'ambdós en aquesta relació *cara a cara*. La figura de referència aproxima i allunya repetidament el cap en direcció al nen, a vegades tocant la panxa del nadó, li fa pessigolletes, li toca la barbata, li agafa la mà o el peu i li fa petites mossegadetes, etc. Totes aquestes accions acompanyades per un tipus de parla concreta, amb frases curtes i repetitives, fetes amb una entonació rítmica amb pujades i baixades de to. No només la figura de referència s'adreça així al nadó sinó que qualsevol persona adulta segueix el mateix patró de parla. S'ha anomenat a la capacitat d'establir aquesta peculiar relació i ajustar-se de forma tan subtil a les capacitats receptives del nen, com a "*atencions o cures parentals intuïtives*" (Papaousek i Papaousek, 1995).

Per altra banda, el nadó estableix la seva atenció ocular en l'adult i respon amb somriures, balbuceig i moviments de braços i cames. Així és com es dona un intercanvi emocional a través de les expressions emocionals que rep el nadó i la resposta donada per aquest.

Aquests episodis *cara a cara* tenen una durada i intensitat limitada i finalitzen quan el nen evita el contacte ocular o passa a un estat de plor si la figura de referència insisteix en mantenir la interacció més enllà del límit receptiu que permet l'organisme del nadó.

La relació *cara a cara* no només és considerada una activitat que ofereix plaer a ambdós, sinó que les regions cerebrals del nen reben les expressions afectives de l'adult que afecten al seu organisme per a mediatitzar el procés de vincle afectiu del nen vers la seva figura de referència.

Als quatre mesos de vida del nadó, aquest ja és capaç de reconèixer i predir els patrons interactius de la família i pot jugar amb aquests, per més endavant començar a incloure objectes en els seus jocs, quan després d'una trobada cara a cara, el nadó deixa de mirar la figura de referència i focalitza la seva visió en un punt de l'entorn, aquesta acció pot ser interpretada per la figura vincular. De la mateixa manera els jocs inicials amb l'adult que involucren objectes serveixen per canalitzar l'atenció del nen vers aquests.

Malgrat el joc està present en la vida del nadó des del naixement, entorn als quatre mesos es dona un canvi fonamental. El nadó comença a ser capaç de coordinar els moviments amb la vista, agafar objectes amb les mans. Emet balbuceigs amb els que pot jugar, el món dels sons li interessa molt. Quan deixa caure una joguina o un objecte espera i necessita que li sigui retornat, acció que les figures de referència fan de forma repetida.

Al llarg dels primers tres mesos, la parella figura de vinculació-nadó pot haver viscut separacions d'escasses hores (o en casos concrets de més temps per malaltia o bé viatges inevitables), però és potser en el cas de les figures de referència que treballen, on la incorporació a la feina pot suposar la separació que més costa afrontar tant a aquesta com al nadó. El desitjable seria que aquestes separacions

del nadó es donessin quan la relació amb aquesta figura ja estigués ben consolidada i a més seria bo que la separació es fes de forma progressiva, però en el context actual de la nostra societat això no és possible en la majoria de situacions. Així doncs, no és estrany que durant un temps el nadó es pugui sentir enfadat, trist o més irritable, quelcom que no respon a res anormal, sinó que és la reacció més saludable d'un nadó davant un canvi en la seva vida que suposa un allunyament de la persona amb qui s'ha començat a activar un fort lligam. És important en aquests casos explicar al nadó on es quedarà o anirà, o per exemple incloure alguna joguina que li agradi, o el xumet que li pot facilitar que agafi el son abans.

És important parlar als nadons des del primer dia i la majoria d'adults de referència per instint ho fan, malgrat les paraules no tinguin encara un valor pel seu significat sinó pel missatge afectiu implícit. Fins i tot experiències de moltes mares evidencien que elles són capaces d'observar com el seu fill les entén quan parlen i fins i tot com els "respon a la seva manera".

Les paraules són vitals en la criança del nen i no només per acostumar-lo al llenguatge humà sinó per fer-li arribar per aquest canal de comunicació el contacte i amor que senten els adults de referència per ell. És important també, com més endavant veurem, que la figura vincular pugui posar paraules al que ella pot estar sentint o pot estar sentint el nadó, o senzillament per avançar-li el que fan o faran plegats.

✓ **Dels sis als dotze mesos**

Durant els sis primers mesos qualsevol adult pot fer perquè el nadó se'l miri i somrigui i pot establir amb ell una relació *cara a cara*, de joc i d'intercanvi emocional. Aquesta situació variarà a partir del vuitè mes, quan l'expressió facial del nadó davant d'un desconegut no serà tan afable. Paral·lelament la tendència a cercar la proximitat de la figura referent adult s'intensificarà notablement. Davant la presència d'un estrany, el nen buscarà la protecció de les figures de referència i les seves absències provocaran plors i situacions d'angoixa. Aquests comportaments comuns en la majoria de nens d'aquesta edat són l'evidència que ja s'ha creat el vincle afectiu que uneix al nen amb aquell qui ell considera el seu principal cuidador/a (Sadurni, M.; i altres, 2003).

La tendència que tenim els humans a buscar i a atraure la proximitat d'una altra persona és com J. Bowlby va definir aquest particular lligam (Bowlby, J., 1969). La teoria del Vincle Afectiu sosté que tant els nens com els adults venim al món equipats de forma innata per garantir la supervivència de l'individu. Els mecanismes emprats pel nadó són les accions que mantenen i atrauen la proximitat i cures bàsiques dels seus cuidadors principals. Els adults, per la seva banda, se senten impel·lits a actuar davant les demandes infantils que indiquen cansament, gana, malestar o perill pel nadó.

Així doncs, durant el primer any de vida l'organisme infantil organitza un sistema de senyals amb l'objectiu d'atraure l'atenció i les cures d'un adult en particular. Aquest sistema s'activa quan el nen percep perill o necessita l'atenció d'aquest adult.

No vull deixar de fer incís en què la resposta que el nen rep per part de l'adult a les seves demandes és crucial pel seu desenvolupament. Cada trobada amb la figura vincular proporciona al nen una representació interna de com són les relacions

afectives i socials, aspecte aquest amb el que tindrà oportunitat d'estendre'm més endavant.

Amb l'edat i les experiències contínues, aquest *model de representació interna* anirà transformant-se i canviant. Malgrat això, és important entendre que la forma d'assimilar les noves experiències afectives es veurà influenciada per la naturalesa d'aquest model intern de relació que el nen va construint progressivament en el seu procés de desenvolupament. Aquest és el motiu pel qual s'atorga tan de pes a les primeres experiències vinculatives.

En aquesta etapa el nen ja és capaç de seure i gatejar i així va avançant en el procés de separació de la figura de referència, on el nen guanya en autonomia i independència. Pels adults referents és gratificant i satisfactori veure com el nen creix i avança, tot i això s'ha d'evitar que aquesta satisfacció es converteixi en un "assoliment de guanys", amb aquesta actitud dels adults referents només es pot aconseguir sobrecarregar el nen amb la responsabilitat d'haver de fer èxits per satisfer a les figures de referència. Amb l'adopció d'aquestes actituds poden aconseguir reaccions contràries en el nadó, reaccions de rebuig a aprendre o a créixer, com una manera d'aconseguir l'estima dels adults. És important, segons la psicologia evolutiva que els nens siguin estimats pel que ells són i fan encara que no triomfin. Existeixen altres adults que actuen a com a figures de referència que es col·loquen en la posició oposada, a qui entristeix veure com els nens creixen i per això els continuen tractant com a nadons per una qüestió d'inseguretat personal.

En definitiva es tracta que les figures vinculatives superin les dificultats i que acceptin als nens tal i com són, integrant que tenen interessos, qualitats i caràcters propis i diferents i també ritmes de desenvolupament molt diversos.

Entre els vuit i dotze mesos el nen comença l'aprenentatge de la marxa, però el seu equilibri és molt fràgil i les seves cames encara no el poden sostenir en peu amb fermesa. Aquest nou aprenentatge propicia en el nen poder ampliar a través del joc el seu territori d'acció i exploració. Alhora posen a punt les seves capacitats comunicatives, els seus gestos, vocalitzacions i primeres paraules, que tradueixen intencions i objectius que no sempre aconseguen. A les figures de referència els pot resultar difícil entendre el que el nen els trasllada i interpreten de forma incorrecte els seus signes. Llavors, tot plegat es tradueix en plor i ràbia per part del nen i es poden donar retrocessos en el desenvolupament o bé l'aparició de rebequeries per part del nen, a les que les figures vinculars hauran de fer front intentant cercar sistemes per calmar al nen i fer-lo sortir del seu estat d'irritabilitat i manca de control. Tanmateix aquestes regressions emocionals que es poden evidenciar en el comportament del nen en l'intent de desenvolupar una habilitat i fallir poden ser preses com a molt beneficioses per a la seva evolució, ja que tant el plor com la necessitat de contacte, la interrupció del son o la irritabilitat del nen actuen com a activadors dels comportaments parentals, que assegurin així, l'atenció i les cures necessàries a l'organisme infantil en una fase d'inestabilitat i canvi.

També en aquesta etapa prenen protagonisme els ninots i les nines, que seran objecte d'amor i maltractes per part del nen: d'aquesta manera comença l'aprenentatge de la maternitat/paternitat, al que més endavant farà referència.

✓ **Dels dotze mesos als vint-i-quatre mesos**

Entorn el primer any de vida la majoria de nens realitzen avenços importants en el seu desenvolupament: aprenen a caminar i a emetre les seves primeres paraules, iniciant el desenvolupament de les seves habilitats comunicatives i la forma de relacionar-se amb objectes i persones. A més, els nens comencen a ser conscients de les actituds que les figures de referència aproven o desaproven. Serà així tasca d'aquestes reestructurar hàbits familiars i assumir noves funcions.

El nen ha desenvolupat ja determinades capacitats físiques i té ganes de conèixer, saber i explorar el món, amb tot el que això pot comportar a les figures de referència, que requereixen de grans dosis de paciència i acció per poder seguir-lo, ajudar-lo i protegir-lo davant qualsevol dificultat. Les figures de referència han de poder cercar l'equilibri i viure entre la necessitat de protecció del nen i el foment de la seva independència. El nen en el seu paper explorador precisa que les figures vinculatives estiguin a prop, i per suposat, que li transmetin tot l'amor i seguretat possible. El nen es mou entre l'ambivalència de donar resposta a la seva curiositat per explorar, però quan aquesta tendència el condueix a allunyar-se d'una de les figures vinculatives més enllà del punt que ell pot controlar es manifesta la necessitat que encara té de la figura vincular i tendeix a aproximar-se altre vegada a aquesta o a reclamar la seva presència.

Els nens a aquesta edat ja comencen a conèixer els perills dels quals se'ls està protegint i per això la figura de referència comença a posar i marcar límits (el "no"). Una de les coses que més seguretat pot transmetre a un nen és tenir unes figures de referència que imposen un límits clars i raonables.

És important saber que les rebequeries són un ingredient inevitable en aquest període del creixement i que s'han de poder aguantar. S'han de posar límits, però amb tolerància. Així a la llarga el nen també aprendrà que s'ha de ser tolerant.

En aquest moment també pren rellevància l'aprenentatge del llenguatge, parlar-li i escoltar-lo és vital, donat que s'ha demostrat que els nens que malgrat visquin en un entorn rodejats de persones sinó hi ha qui els hi parli i l'escoltin de manera específica poden més tard presentar dificultats en l'aprenentatge i fer ús d'un llenguatge més pobre. El llenguatge aporta al nen llibertat i independència quan li permet connectar-se a través d'aquest mitjà als altres i entrar a formar part de la seva cultura, tal com ja apunta un dels principis de la teoria vigotzkiana.

Davant les absències de la figura de referència el nen continua mostrant el seu dolor i després de la separació, al seu retorn, el nen es pot fins i tot comportar de manera molt freda en forma de rebuig, retornant-li així el rebuig que ha sentit quan la figura de referència se n'ha separat. Aquest aspecte de les separacions entre figura vincular-nen és molt important i és natural que succeeixi així, ja que davant d'una absència de la figura vincular sí el nen es mostra sempre indiferent, cal que ens preocupem i analitzem el tipus de vinculació existent, que en cap cas serà de base segura, com veurem més endavant (Sadurni, M.; i altres, 2003).

El plor inicial del nen en el moment d'una separació de la figura vincular és positiu, donat significa que el nen es continua sentint vinculat a la figura de referència i és capaç d'expressar la pena en el comiat.

En quant a l'alimentació el nen avança en el seu procés d'aprenentatge, de descobriment dels gustos i de la gana.

Els professionals en desenvolupament de l'infant orienten a la necessitat de seguir unes rutines al llarg de la jornada, que es puguin anar repetint, intentant planificar i respectar els horaris, que han d'esdevenir regulars amb rutines nocturnes, de bany, d'alimentació, etc.

Els nens a aquesta edat són grans imitadors els uns dels altres, malgrat encara no tenen en compte als altres i la tendència és a empenyer o pegar. Accions aquestes que poden ser reconduïdes per les figures de referència, ajudant-los a adonar-se de quan els seus comportaments molesten o fan mal a un altre, explicacions que s'han de poder donar a través de la paraula, ja que l'ús de la violència només pot portar als nens a considerar que és la via per afrontar les dificultats. En ocasions quan els nens mantenen aquests comportaments, malgrat haver-los resituat en diverses ocasions, es pot buscar la causa o motiu en l'intent de provar fins a on poden arribar, en definitiva cerquen el límit, que s'ha de posar amb claredat i fermesa.

Malgrat el nen d'un any pot ja jugar a estones sol, necessita tenir a les figures de referència properes i sentir que aquestes poden ocupar-se del seu joc quan ell les reclami. Aspecte aquest que afavorirà el desenvolupament de la capacitat de jugar pel seu compte més endavant. El nen està cada vegada més atent a les demostracions de l'adult i més sensible a les pautes de guia que li ofereix. En aquesta etapa amb facilitat es pot observar que el nen busca la mirada de la figura de referència per constatar la seva aprovació o demanar de la seva intervenció en la resolució d'algun problema. Les figures vinculatives, per la seva banda, acostumen a atraure l'atenció del nen vers un objecte que manipulen a través d'exclamacions i gestos que emfatitzen. El nen avança en el seu desenvolupament i aprèn a través del joc sobre l'ús correcte i funcional dels objectes.

Dels dos anys als tres anys

El nen amb dos anys ja no és un nadó, sinó una persona molt pròxima a les seves figures de referència, capaç de fer moltes coses que fa l'adult: camina, parla, raona, juga.. malgrat continuï essent extremadament dependent i immadur.

És una època de la vida on els "per què" estan a l'ordre del dia.

La paraula que més emprarà continuarà essent el "no". A més, a aquesta edat pot arribar a ser molt dominant i pretendre que els seus desitjos siguin satisfets tal i com expressa, fet aquest que a vegades condueix a actuar amb forts rebecs. És important que les figures de referència puguin mantenir la tranquil·litat en aquests moments i parlar-li amb serenitat, d'aquesta manera li poden transmetre la seguretat que pot ser protegit i controlat quan ell no pot controlar els seus propis sentiments o emocions.

El nen destinarà bona part del dia a fer saber a les figures vinculatives que ell és independent, correrà, controlarà, canviarà els objectes de lloc... però sempre dependent que les figures de referència li prestin l'atenció necessària i estiguin disponible quan hi hagi dificultats; però també les necessita per responsabilitzar-les de tot el negatiu que li succeeixi a ell. Pel nen de dos anys les figures vinculatives són tot poderoses i ho saben absolutament tot. Aquesta convicció és on el nen recolza la seva base seguritzant, precisa pensar així per tal de sentir-se totalment

protegit.

A aquesta edat l'afecte vers les dues o diverses figures de referència pot fluctuar entre una i altre, però quan apareix el cansament o estan malalts torna a sorgir la preferència per la figura que sempre ha pogut tenir més propera.

La passió que el nen sent per aquesta figura vincular a aquesta etapa s'acompanya per moments de gelosia, ja que la precisen en tot moment i necessiten sentir-se estimats.

L'amor del nen vers les figures de referència és molt apassionat i inclou el desig del contacte físic amb aquests: petons, abraçades, carícies.. i aquest amor apassionat s'apropa en ocasions a l'agressió quan s'adona que no és l'únic que pot posseir a la figura de vinculació. Tant les manifestacions excessives de ràbia com les seves expressions massa possessives d'amor han de ser respostes per les figures de referència de manera afectuosa i comprensiva, però que inclogui determinats límits que facin saber al nen que les figures vinculatives no estan sota la seva potestat.

El nen continua essent vulnerable i cal continuar protegint-lo d'ambients d'agressivitat o discussió, els nens s'adonen de tot el que succeeix en el seu entorn més pròxim i precisament per això se'ls ha de poder preservar de situacions de crisi o conflicte.

En aquesta etapa el nen aprèn a controlar millor els esfínters, sí es permet que participin en el procés d'aprenentatge es donarà de manera més efectiva, tenint en compte que s'ha de fer de forma progressiva.

A partir dels 2 anys és freqüent que els nens comencin a manifestar pors o fòbies a diferents coses. Pors que tenen a veure amb la vida imaginativa del nen, amb les seves angoixes i preocupacions interiors. El nen pot compartir amb els progenitors sobre el que l'espanta i l'expressió de les seves angoixes no ha de ser una qüestió a infravalorar per les figures de referència, ja que moltes vegades va lligat a la necessitat de protecció que precisa el nen.

En expressar els seus temors el nen rep una resposta carinyosa i tranquil·litzadora, la majoria de vegades, que li permet sentir que no està sol ni indefens i que compta amb els adults referents per protegir-lo.

El joc permet als nens anar desenvolupant diverses àrees, tots els infants precisen del joc per explorar tots els aspectes de la seva personalitat, la creativitat, com afrontar les absències de les figures vinculatives i això també inclou els jocs i les joguines bèl·liques. La violència forma part de la naturalesa humana i la millor manera per evitar-la és primer acceptar-la i després aprendre a conèixer-la i a emprar-la.

Aquestes característiques del nen de dos-tres anys suggereixen una nova fase del vincle afectiu generat entre figura de vinculació-nen. El desenvolupament de les competències motores, cognitives, afectives i socials que el nen experimenta tenen una repercussió en les característiques que revesteixen el vincle afectiu entre les figures de vinculació i el nen. Per exemple, per calmar un nen d'aquesta edat la figura vincular no ha de recórrer necessàriament al contacte corporal, a vegades amb un somriure n'hi ha prou. Si el nen mostra signes de descontent després d'un breu període de separació de la figura de referència, aquesta pot recuperar el

benestar del nen amb comportaments de protecció ben simples, com interessar-se pel dibuix que fa, per exemple.

Per tant, en la mesura que diferents competències es vagin desenvolupant, nous comportaments entraran a formar part del sistema vincular del nen mentre que d'altres disminuiran la seva presència (Sadurni, M.; i altres, 2003).

Fins aquí he intentat recollir determinats aspectes del desenvolupament infantil 0-3 anys, que principalment fan referència a la relació i ajustament que les figures de referència i el nen estableixen per tal de tenir-los presents en el moment d'aprofundir en la descripció i qualitat del vincle afectiu forjat entre ambdós, per passar ara a centrar-nos en la figura vincular.

5.2. EL REPTA SER PARE/MARE

Ser o exercir com a pare o mare⁵ és un dels majors reptes als que un adult pot fer front, per la complexitat que aquest fet suposa. És una tasca evolutiva, que exercida de manera satisfactòria contribueix a enriquir el desenvolupament adult i, al contrari la seva resolució inadequada la converteix en font de problemes i insatisfaccions. Aquesta tasca vital s'aprèn a partir de la recol·lecció d'experiències de paternitat i maternitat en escenaris socioculturals.

Afortunadament són ja molt pocs els que pensin que ser pare/mare és *un art pel qual s'ha de néixer*. Tenir una personalitat apropiada per tractar amb els fills o tenir carisma són qualitats o trets difícilment entrenables, malgrat és possible recolzar aquelles habilitats i trets de personalitat que van associats a "ser" uns bons pares (paciència, esperit de sacrifici, responsabilitat, entrega...).

En aquest sentit tenir un fill pot ser una experiència enriquidora que contribueixi a la maduresa personal dels pares reforçant el seu saber, i també els recursos personals amb els que compten. De fet, la majoria de trets de la personalitat madura coincideixen amb el que s'espera d'un bon pare o d'una mare com competència personal i interpersonal, estabilitat emocional, obertura al món i als altres i capacitat per aprendre de l'experiència (Zacarés J.J. i Serra, E., 1995).

Així doncs, l'experiència de ser pare/mare es pot experimentar com una oportunitat per desenvolupar la iniciativa personal i planificar els objectius vitals, per aprendre més sobre sí mateixos, millorar l'expressió dels sentiments, ser més capaços de pensar en l'altre.. Però també pot ser una experiència frustrant, que comporta múltiples renunciacions i insatisfaccions personals, que limiti la realització personal i es converteixi en una càrrega difícil de suportar. La diferència entre una i altra posició radica en la vivència experiencial de la tasca de ser pare/mare. Aquesta vivència prové, precisament, del coneixement experiencial, és a dir, del "sentit comú" dels pares que els connecta amb la seva experiència familiar passada com a néts, fills, germans i crea un sentit de continuïtat i projecció de futur a la seva existència.

Convertir-se en pare/mare és un esdeveniment d'una enorme transcendència en el desenvolupament de les persones adultes. És un moment en el que el curs vital pren una nova direcció per adaptar-se a nous rols i exigències, que suposa una transició. Quan aquesta no es pot aprofitar com a oportunitat de desenvolupament i no se supera es converteix en crisi per manca de recursos, tant personals com socials, per afrontar el pas fet.

Són diversos els factors que condicionen que aquest primer pas d'entrada a la paternitat o la maternitat sigui positiu o no, per una banda es tenen en compte les característiques dels pares, és a dir, el gènere, l'edat, la personalitat i les creences prèvies sobre la idea de ser pares. D'altra banda, tenir en compte les relacions de la parella o del nucli familiar i les característiques del propi bebè. I en darrer terme, la influència de les xarxes socials i el recolzament social amb el que compten els pares en l'exercici de la seva parentalitat.

Exercir de pare/mare en el moment actual no és el mateix que fer-ho a principis de segle. La tasca de ser pares no s'improvisa sobre el res, però tampoc segueix un guió escrit per terceres persones. És per això que es tracta d'una construcció

⁵ Amb el terme *pare/mare* es fa referència als adults que actúen com a principals cuidadors pel nen, que fins el moment he anomenat *figures vinculades* o de *referència* i poden ser, entre d'altres, pares/mares d'acollida, pares/mares adoptius, educadors/es, etc.

personal i no del desenvolupament d'un rol que està totalment prefixat amb antelació. Gràcies a aquesta construcció, que es pot mantenir més o menys estable en el temps, els pares elaboren les seves pròpies interpretacions sobre la realitat familiar i sobre el seu paper com a pares. Alhora que també tenen concepcions sobre factors que determinen el desenvolupament dels fills, sobre les metes i els valors educatius, sobre el calendari evolutiu o sobre les estratègies d'ensenyament-aprenentatge. Tot això indica que els pares "són essers pensants" que compten amb un conjunt organitzat de coneixements de contingut variat sobre la família, és a dir d'unes creences prèvies. Aquestes creences o concepcions poden tenir un origen personal o bé cultural. En relació a l'origen personal de les concepcions dels pares s'atribueix aquestes a la seva biografia personal.

Les creences sobre els nens es construeixen sobre la base de l'experiència amb els propis fills, així com sobre la base de les pròpies experiències infantils dels pares en les seves famílies. Aquest sistema de creences constitueix un marc per assimilar nova informació i coneixements. Els pares generen constructes a partir de les seves experiències en la interacció amb els seus fills" (Sigel et al.1980).

Amb l'arribada del fill els pares despleguen diversos comportaments, tots ells carregats d'intencions, objectius i metes. Això fa pensar que l'experiència com a fills i ara com a pares són les principals fonts de coneixement i influència amb les que compten els pares per elaborar els seus esquemes sobre la realitat i les seves actuacions.

La perspectiva sobre l'origen cultural de les concepcions dels pares destaca que el procés constructiu es dona en la relació dialèctica entre l'individu i la cultura (Palacios, 1988; Triana i Rodrigo, 1985, Rodrigo, Rodríguez i Marrero, 1993; Valsiner, 1989; Harkness i Super, 1996). Els pares co-construeixen les seves teories implícites, ja construïdes per altres generacions, a partir d'experiències socioculturals de diversos tipus. Poden ser directes (obtingudes a partir de les pròpies accions), vicàries (observades en els altres) o mediades simbòlicament (recollides d'explicacions) i es van recollint mentre que els pares realitzen les pràctiques culturals associades a la tasca de ser pares (sigui com a fills, germans o pares). Per tant, destacar la base experiencial de la que parteixen aquestes teories i el seu recull en escenaris socioculturals.

La influència d'aquestes variables socioculturals en les concepcions dels pares sobre el desenvolupament i l'educació dels fills es pot veure plasmat en el següent esquema:

Teories

Pares que pensen que:

NURTURISTA

La salut i el desenvolupament físic són fonamentals per l'equilibri físic i psíquic.

INNATISTA

L'herència genètica determina la forma de ser del nen, per tant és inútil intentar canviar determinats aspectes.

AMBIENTALISTA

L'ambient determina el desenvolupament del nen. Protegir-los de les males influències, limitant les seves iniciatives. La disciplina és concebuda com a control extern: corregir, premiar, castigar..

CONSTRUCTIVISTA

El nen és el verdader protagonista del seu desenvolupament. Creença en l'esforç i voluntat del nen. Pares que expliquen les causes dels

esdeveniments, ensenyant a raonar i a decidir per sí mateixos per afavorir l'autocontrol.

S'ha comprovat que les teories ambientalista i constructivista acostumen a aparèixer amb més probabilitat en pares amb nivells educatius i professionals alts, que habiten en zones urbanes. Mentre que les idees innatistes i nurturistes són més pròpies de pares amb nivells educatius i professionals baixos i que habiten a les zones rurals.

A partir d'aquests prototips culturals que els pares comparteixen amb el seu grup de referència els pares elaboren la seva pròpia síntesi de coneixement. És a dir, construeixen la seva pròpia representació sobre la realitat a través de mecanismes inductius que operen a partir de la recollida d'experiències. Això fa que les teories, tot i ser culturals i socials, s'elaborin per cada pare/mare com un producte personal i biogràfic i no com una única transmissió d'un saber rebut. Una prova clara d'això és que les idees no es troben en els pares en estat pur ja que és normal observar una barreja personal entre teories. Assumir una teoria permet als pares realitzar una interpretació personal dels fenòmens i reaccionar davant les demandes i necessitats dels fills d'una determinada manera.

A més de les creences dels pares, l'esser humà disposa de potencialitats biològiques per tal d'ocupar-se dels seus fills, alhora que es fa necessari un entorn sociocultural adequat per a que s'esdevinguin dinàmiques relacionals de bon tracte, que permetin el desenvolupament sa dels fills (Barudy, J., 1998) .

Els progenitors han de disposar d'una plasticitat estructural que els permeti adaptar-se als canvis de les necessitats dels seus fills; és a dir, adaptar les seves respostes a l'evolució d'aquestes necessitats de desenvolupament infantil.

Ser pare o mare inclou el repte d'atendre les pròpies necessitats i anar creixent a la vegada que els fills.

Les formes de criança i de relació pares-fills adopten diferents formes segons les cultures i els contextos socials. Malgrat això, les funcions parentals, més enllà de les diferències, són universals. Els comportaments dels adults vers els nens, la seva tasca de criança, protecció i transmissió de coneixements, son producte d'una llarga evolució que constitueix una herència compartida entre les cultures més diferents.

En definitiva, la funció dels pares es concreta en promoure el desenvolupament físic, emocional, social, cognitiu i lingüístic dels nens de tal manera que la seva adaptació al context sociocultural en el que han de viure i desenvolupar-se sigui la millor possible.

Les funcions parentals adopten determinades característiques i es concreten en certes activitats segons les necessitats i l'etapa en la que es trobi el nen o adolescent. Així doncs els pares ofereixen el seu recolzament fins que el nen és capaç de demostrar la seva competència en les diferents àrees del desenvolupament. Llavors és quan els pares gradualment retiren el seu suport en aquesta area o tasca alhora que els ofereixen noves oportunitats de coneixement.

Durant els primers tres anys de vida s'estructuren les funcions parentals en diferents marcs (Kaye,K., 1996):

- *Marc de criaça*- Els adults alimenten, netegen, consolen i mimen al nadó. Els progenitors que incompleixen aquesta funció o no la desenvolupen de manera òptima pel nadó incorren en una situació de negligència i maltractament.
- *Marc de protecció*- Els adults delimiten l'espai, els objectes i les situacions d'aprenentatge dins un marc que garanteixi la protecció del nadó o almenys minimitzi les situacions de risc. Així doncs els pares controlen i vigilen els seus fills, pel bé de la seva integritat física o qualsevol altra tipus de pertorbació.
Existeix una ampla diversitat cultural sobre com i de què s'ha de protegir el fill, malgrat aquestes diferències, trobem exemples de marcs de protecció en totes les societats.
- *Marc instrumental*- per fer referència a la capacitat dels adults per imputar significats o interpretar les accions infantils.
- *Marc de feedback*- No només cal interpretar les accions infantils, atorgant a aquestes de significat, sinó també avançar-se a possibles conseqüències, advertint i prevenint dels riscos de les seves accions. Tanmateix les aprovacions que els pares poden fer als fills oferint una valoració de les seves accions també contribueixen a modelar el comportament del nen en la direcció òptima pel seu desenvolupament.
- *Marc de modelatge*- Els pares amb les seves actuacions i demostracions mostren models de com fer i utilitzar objectes. El nen observa i intenta compartir amb ells una forma d'utilització, copiant.
- *Marc de discurs*- pares i fills estableixen intercanvis comunicatius a través de vocalitzacions, riures, expressions... amb la possibilitat que el joc convertit en rutina els permeti anticipar-se als gestos i accions de l'altre.
- *Marc de memòria*- a través de les primeres experiències mútues i de compartir coneixements, els pares hauran de poder utilitzar aquests coneixements per organitzar les activitats del nen, establint rutines i espais d'aprenentatge compartits. Així inicien el procés de socialització del nen, per mitjà del qual li aniran ensenyant poc a poc quin és el comportament que es considera apropiat, les actituds i valors que són acceptables en la cultura i les competències necessàries per tal que en un futur esdevingui un membre independent dins la seva societat.

D'aquí la rellevància de la tasca parental per a una correcta adquisició d'habilitats i competències en el nen. Uns pares que motivin l'exploració de l'entorn, que s'avancin a situacions d'aprenentatge, que facilitin la comprensió d'aquests aprenentatges i experiències i que elaborin estratègies i mecanismes per tal que el fill pugui adquirir les competències necessàries i progressar en la construcció del coneixement físic i social.

5.2.1. Les competències parentals : capacitats i habilitats

És important per tractar sobre el bon exercici de la parentalitat/marentalitat tractar sobre les competències parentals i per tant dedicaré aquest apartat a la definició del terme, per més endavant tractar sobre la incidència que a nivell professional s'hi pot exercir per mitjà de l'educació.

El concepte de **competències parentals** segons Jorge Barudy⁶ (Barudy, J, Dantagnan, M. 2005), en les seves diferents obres, és una forma semàntica per referir-nos a les capacitats pràctiques que tenen els progenitors per cuidar, protegir i educar els fills, assegurant-los un desenvolupament sa. Les competències parentals formen part del que l'autor ha anomenat la "*parentalitat social*", que diferencia de la *parentalitat biològica*, és a dir de la capacitat per procrear. La majoria de pares poden assumir la parentalitat social com una continuïtat de la biològica, de tal manera que els seus fills són cuidats, educats i protegits per les mateixes persones que els han procreat. Però no sempre és així, i existeixen casos en què es dona una incompetència dels pares que requereix que els serveis del territori activin recursos per tal que aquesta parentalitat social sigui exercida per una altre família o bé, una institució. En aquests casos els pares acollidors o els educadors que s'ocupen dels nens es fan responsables de la *parentalitat social*, que s'ha d'enllaçar a la *parentalitat biològica* proporcionant les cures i atencions que els infants precisin, si s'escau, facilitant una vinculació sana d'aquests amb els seus progenitors.

Així, les competències d'un pare o una mare no estan assegurades per les seves capacitats de procrear. En ocasions, doncs, els pares biològics – pels seus condicionants històrics i les seves dificultats actuals- no estan en condicions de garantir les cures i la protecció que els seus fills necessiten. Les capacitats parentals poden i han de ser fonamentades, modificades i enriquides, ja que tots els infants tenen dret a l'accés a una *parentalitat social* que sigui capaç de satisfer les seves necessitats i respectar els seus drets. Per aquest motiu, s'han d'avaluar les competències parentals dels adults de la xarxa familiar del nen. És important donar suport a les capacitats parentals dels progenitors, així com promocionar el desenvolupament de les seves habilitats.

Donat que aquest autor té una àmplia trajectòria en l'estudi, intervenció i investigació de la infància maltractada i la parentalitat bentractant, m'adscriuré en el successiu als seus postulats per a desgranar els termes de competència, capacitat i habilitat parental.

Segons aquest autor, l'adquisició de competències parentals és el resultat de processos complexos en els que es combinen:

- Les possibilitats innates marcades per factors hereditaris.
- Processos d'aprenentatge influenciats per la cultura.
- I les experiències positives o negatives que el pare o la mare hagin tingut en

⁶ **Jorge Barudy.** Psiquiatre psicoterapeuta y terapeuta familiar. Director dels Centros EXIL de Bèlgica y Espanya. Director de l'Institut de Formació, Investigació i Intervenció sobre les conseqüències de la Violència Familiar (IFIVF).Barcelona

les seves històries personals, especialment en la seva infància i adolescència.

Aquest darrer aspecte és realment rellevant, ja que unes experiències passades negatives destrueixen els recursos personals innats que ens guien per donar les respostes adequades a les necessitats dels propis fills i desenvolupar així una parentalitat acceptable.

El bon tracte aquí i ara és el resultat de competències parentals que, a la seva vegada, són resultants d'experiències de bon tracte quan eren nens ((Barudy, J, Dantagnan, M. 2005).

És important remarcar aquesta idea davant el conjunt de dificultats que poden anar sorgint en la criança i educació dels fills, ja que no podem separar el que som i el que hem viscut del que serà la nostra experiència com a pares. A mesura que els pares es van desenvolupant com a tals la història de la seva infància va colpejant. Apareix durant l'exercici de la maternitat/paternitat, la reflexió sobre els propis pares, sobre com aquests van resoldre, de forma més o menys adequada, qüestions i problemes que els fills, ara en el paper de pares, hi han de fer front.

El terme de competència parental engloba la noció de capacitats parentals i habilitats parentals. La **capacitat parental** és definida per l'autor com la capacitat per cuidar d'una forma adequada i responsable un menor. Per altra banda, fa referència a **habilitats parentals** quan parlem dels recursos emotius, cognitius i conductuals dels progenitors i que els permeten proporcionar en general una resposta adequada i pertinent a les necessitats dels seus fills.

Així doncs, les habilitats parentals es corresponen amb la plasticitat dels progenitors, la qual cosa els permet donar una resposta adequada i pertinent a les necessitats dels fills d'una forma singular, d'acord amb les fases del desenvolupament.

Destaco com a capacitats parentals fonamentals, que desplega el mateix autor (Barudy, J, Dantagnan, M. 2005) :

- La capacitat de vincular-se als fills ("apego"): correspon a la capacitat dels progenitors de vincular-se als fills, responant a les seves necessitats. Les diferents investigacions sobre l'"apego" (*aferrament*), que més endavant desenvoluparé, segons alguns autors han ajudat a integrar que el nen posseeix una capacitat innata per vincular-se. D'aquesta capacitat depèn la seva supervivència. D'altra banda, la capacitat de l'adult de vincular-se als seus fills depèn no només dels seus potencials biològics sinó de les seves pròpies experiències de vinculació, així com de l'existència de factors ambientals que facilitin o obstaculitzin les vinculacions amb els seus fills.
- L'empatia: o capacitat per percebre les necessitats de l'altre i sintonitzar amb elles. Està en estreta relació amb la vinculació afectiva.
- Els models de criança: resultat dels aprenentatges socials i familiars que es transmeten com a fenòmens culturals a nivell generacional. Aquests models s'aprenen fonamentalment en el sí de la pròpia família d'origen, mitjançant la transmissió de models familiars i per mecanismes d'aprenentatge: imitació, identificació, aprenentatge social...

En aquesta transmissió també influeix el context social i cultural en el que es mou la família, que marquen les formes de percebre i comprendre les necessitats dels nens, així com les respostes a aquestes necessitats.

- La capacitat de participar en la vida comunitària, utilitzant els recursos o interaccionant amb les xarxes socials.

Tots els nens venen al món amb unes necessitats comunes. Necessiten alimentar-se, dormir i comptar amb una persona que els cuidi i estimuli adequadament.

Així doncs, qualsevol ésser humà necessita per la seva supervivència les cures i la protecció d'un adult durant el període de maduració de les seves estructures. En aquest sentit doncs s'ha de poder assegurar l'aliment i les cures/atencions bàsiques requerides pel nadó per mitjà de les interaccions i de la relació afectiva creada, que permetrà el desenvolupament de les competències cognitives i lingüístiques i la base en la conformació de la personalitat de cada individu. Tanmateix en les primeres relacions s'inclouen ja els aprenentatges essencials per a desenvolupar-se com a membre d'una comunitat o societat determinada. La funció parental esdevé així clau per al desenvolupament progressiu del nadó.

Segons el mateix autor, la funció parental té tres finalitats fonamentals:

- **Funció nodridora:** Consisteix en aportar allò necessari per assegurar la vida i el creixement dels fills. Es dona un reconeixement mutu entre el fill i els seus progenitors, per la qual cosa és indispensable la integritat dels canals de comunicació sensorial, acompanyats de la posta en marxa d'un procés emocional de familiarització, lligat a la impressió d'aquesta experiència a la memòria (la representació). D'aquesta forma, el món percebut per l'infant s'estructura en un món familiar seguritzant, on aquest se sent atès, estimat i protegit, fet que li permetrà prosseguir amb tots els aprenentatges necessaris per al seu desenvolupament. Quan el món que percep l'infant està mancat de nutrients bàsics (cobertura de necessitats, cures i atencions) tot el contingut emocional del medi és rebut com una agressió pel nen, cosa que provoca por i inseguretats que dificulten una vinculació segura vers les figures de referència i dificulten, o bé impedeixen els aprenentatges del desenvolupament.

- **Funció socialitzadora:** permet als fills el desenvolupament d'un auto concepte i una identitat. L'auto concepte o percepció que l'infant té de sí mateix i l'estabilitat d'aquest juguen un paper important en l'estructuració de la seva personalitat. L'estabilitat en la percepció d'un mateix permet el desenvolupament de trets positius com la capacitat d'avaluar-se de forma realista, tenir confiança en un mateix i una autoestima elevada. El contrari desenvolupa inferioritat i incapacitat, inseguretat i manca de confiança en un mateix i produeix males adaptacions personals i socials. (Dantagnan, M.: Cueto, J. i Barrera, E., 1993).

En la formació de la identitat han de considerar-se, a més a més, les avaluacions que els altres fan i transmeten als nens. Els continguts de l'auto concepte es refereixen a les idees que la persona tingui de sí mateixa i a les idees que la persona creu que els altres tenen d'ella (Rogers, C., 1961). Així, l'auto concepte reflecteix com una mare o un pare se senten en presència

d'un fill i com li ho transmeten. L'auto concepte, doncs, en gran mesura, és producte de l'experiència del nen a la llar i de la identificació amb els seus progenitors.

- **Funció educativa:** Es correspon amb el fet de facilitar experiències relacionals que serveixin com a models d'aprenentatge per viure de forma respectuosa, adaptada i harmònica en la societat. Així doncs, garanteix l'aprenentatge dels models de conducta necessaris per tal que els fills siguin capaços de conviure. A través de l'educació els infants accedeixen al món social de la convivència i de l'autonomia. L'educació serveix per formar un nen a nivell individual, però sobretot, és el procés que possibilita pertànyer a un teixit social més ampli, a una societat, a una comunitat.

Així doncs, partint de la idea que educar un fill és, en primer lloc, un procés relacional, sent necessari que existeixi una vinculació afectiva entre el menor i els seus educadors, l'estil educatiu pel que es decanta l'autor és aquell centrat en les necessitats dels fills. I es tenen en compte quatre elements bàsics en els processos educatius:

- a. Afecte (afecte i tendresa)
- b. Comunicació (des de l'escolta mútua, el respecte i l'empatia, però mantenint una jerarquia de competències)
- c. Suport en els processos de desenvolupament i l'exigència de maduresa (oferir suport i reptes per estimular els assoliments, així com reconeixement i gratificació per aquests)
- d. Control (modulació emocional i conductual, desenvolupament de la intel·ligència emocional, disciplina)

El desenvolupament de les capacitats parentals es vehicula a través de la relació i la interacció entre els pares i els fills. És necessari que els progenitors ofereixin contextos relacionals als fills pel seu correcte desenvolupament, caracteritzats per:

- Disponibilitat múltiple: els nens necessiten diferents espais relacionals per estimular les seves diferents àrees de desenvolupament.
- Espais afectius: que permeten als nens ser subjectes d'una relació que els conformi com a suficientment vàlids per ser cuidats i protegits. Això permetrà que l'infant pugui respondre amb reciprocitat afectiva.
- Espais íntims: moments en què els fills són confirmats com una persona singular; espais d'intercanvi en què els seus trets, atributs i capacitats són reforçats al temps que se'ls ofereix la possibilitat d'explorar-se a si mateixos estimulant les seves potencialitats per superar les seves dificultats i resoldre els seus conflictes.
- Espais lúdics: faciliten vivències gratificants. Si els jocs infantils amb què els nens activen el seu imaginari són acompanyats pels adults cuidadors, la comprensió de la realitat es desprèn a poc a poc de les explicacions fantasioses per donar cabuda a aportacions més racionals i, per tant, més útils per a l'adaptació al món real. Els espais lúdics són espais d'aprenentatge arrelats en un recurs natural del desenvolupament infantil.
- Espais d'aprenentatge: els nens es van fent subjectes socials estimulats pel que veuen. És necessari oferir congruència, és a dir, que les actuacions dels

cuidadors siguin rarament paradoxals, la qual cosa es tradueix en actuacions en què el que es fa i el que es diu generalment concorda.

- Estabilitat: oferir una continuïtat de relacions a llarg termini que asseguri la cura i la protecció dels fills, així com una adequada socialització.
- Accessibilitat: presència i disponibilitat.
- Perspicàcia: capacitat per percebre i mostrar alegria pels canvis amb què els fills mostren el seu progrés en el desenvolupament. Celebrar els assoliments i estimular en les dificultats.
- Eficàcia: resposta adequada a les demandes rebudes.
- Coherència: capacitat d'ofrenar un sentit coherent a les actuacions realitzades pels cuidadors. A l'integrar aquests significats, els nens donen sentit als propis comportaments.

5.2.2. L'exercici de la parentalitat/marentalitat

Tal i com ja he apuntat en l'inici d'aquest apartat, ser bon pare o mare des dels inicis de la vida d'un infant no és quelcom fàcil, tot i que per alguns pares i mares és un procés més intuïtiu i natural que per altres. Sigui com sigui la manera que té la mare d'atendre el seu fill, de respondre als seus intents de comunicació, de jugar amb ell, de captar els senyals està estretament lligat amb la capacitat de confiança i sentiment de seguretat que desenvoluparà l'infant en aquells que estima.

".. que els nens creixin segurs i confiats i que les seves potencialitats es desenvolupin de forma òptima, el comportament parental en quant a les cures i atencions a oferir al fill ha de complir una sèrie de requisits. És important que els pares sàpiguen que la manera de respondre a les necessitats del nen, l'ajustament amb el fill, la qualitat afectiva, l'estimulació adequada i el recolzament emocional són crucials en el procés de desenvolupament del nen." (Sadurni, M. i altres, 2003, p. 45).

El camí vers al bon exercici de la maternitat/paternitat consisteix en oferir la cura i atenció parental adequada, centrada aquesta en el grau en el que es té les competències de sensibilitat, cooperació, disponibilitat i acceptació vers el nen (Mary Ainsworth, M., 1978):

- A. La sensibilitat de la mare als senyals del nen.** Aquesta competència la defineix com l'habilitat de la mare⁷ per interpretar els senyals i les comunicacions tan explícites com implícites que l'infant li dirigeix o realitza i, un cop captats i compresos aquests senyals, respondre de manera ràpida i apropiada.
- Estar alerta als senyals comunicatius de l'infant i ser-ne conscient. Això requereix que la mare sigui accessible i que estigui atenta a què fa i deixa de fer el seu bebè.
 - Alhora saber interpretar correctament els senyals del bebè. Una mare pot ser sensible al moviment que fa el bebè amb els llavis i interpretar-ho com que té gana i vol el pit, mentre que, potser la intencionalitat del petit era

⁷ El terme *mare* fa referència al cuidador principal del nen/a, sigui aquest la mare, el pare, qualsevol altre membre de la família biològica, família d'acollida, adoptiva o educadors/es d'una institució.

- iniciar un intercanvi comunicatiu més que no pas menjar.
- La mare s'ha de mostrar sensible empatitzant amb els sentiments i desitjos del seu fill donant-los resposta. A vegades la mare sobreposa les pròpies creences o l'educació que ha rebut a les senyals que li envia el seu fill, donant lloc a un desajustament entre el que el fill expressa i la resposta que ella li dona, per exemple quan el nen evidencia que té son i la mare s'entossudeix que abans ha de menjar.
- Hi ha tres components lligats a la sensibilitat de la mare i són el nivell d'implicació (el temps que la mare destina a satisfer les necessitats del nen), la rapidesa (la immediatesa amb què la mare reacciona, que ha de ser àgil perquè la resposta tingui un significat pel nen) i la flexibilitat (respostes que tinguin en consideració l'estat del nen).
- Ser sensible també implica saber canviar de modalitat emocional depenent de l'humor de l'infant, és a dir ser capaç de variar el seu propi comportament i estat emocional depenent de si l'infant li envia senyals d'activació del vincle afectiu (o sigui buscar l'apropament) o d'activació del comportament d'exploració o joc.

A més, la mare sensible dóna al seu fill allò que li està demanant o suggerint amb els seus gestos i expressions (Watters, 2004):

- Respon parlant o interactuant amb el bebè, quan riu o inicia una interacció social.
- Juga, quan se li adreça per jugar.
- L'aixeca a coll quan veu que és el que vol.
- Permet que explori l'entorn quan vol.
- Reconeix el que transmet cada tipus de plor i dóna la resposta adequada (acariciar-lo, posar-lo a dormir, donar-li menjar..)
- Adaptar-se a la necessitat de calma d'un infant cansat o afligit o a l'activació i excitació quan l'infant enviï senyals que està alerta o vol explorar.
- Saber passar a un joc més tranquil en detectar que l'infant dona mostres de cansament o son, suavitzar el to de la veu, ritme més pausat a les entonacions i gestos, acaronar l'infant si és necessari. I per altre costat respondre amb estimulació quan pretén explorar l'entorn.

Tanmateix aquest autor destaca que respondre adequadament no vol dir fer tot el nen reclama i vol, sinó que en ocasions s'ha de posar un límit. Malgrat el límit imposat la mare continuarà interpretant les senyals del nen de forma correcta i li pot posar paraules a les seves emocions, cercant una alternativa complaent per tots dos.

B. La cooperació en relació a la conducta de l'infant. Quan una mare interactua amb l'infant en les rutines diàries de menjar, dormir, banyar, anar a passeig, vestir, jugar .. ha de ser capaç de coordinar les seves accions amb les de l'infant, cooperar amb ell i guiar-lo més que no pas imposar-se o interferir en els desitjos o activitats que el nen hagi començat.

Algunes mares interfereixen físicament sense tenir en consideració el que l'infant està fent, l'agafen i el canvien de posició, li canvien una joguina de les mans, sovint amb moviments bruscos i utilitzant la força. Altres mares interfereixen a través de la imposició i el control dirigint i donant ordres en

tot moment.

Aquest tipus de mare segons M. Ainsworth no tenen cap tipus de respecte cap al seu fill com a ésser autònom, amb els seus propis desitjos i necessitats. Per exemple, quan la mare està de bones poden jugar i cooperar amb l'infant, però sí tenen un mal dia o de cop es cansen, deixen l'infant plantat i amb un "ara ja n'hi ha prou" repleguen les coses i donen per acabat l'espai lúdic sense adonar-se de què sent el nen quan és tractat com si la seva voluntat no importés.

Les mares col·laboradores saben integrar les seves expectatives i desitjos respecte el fill amb les necessitats i desitjos del propi nen. Mitjançant el joc o altres formes de distracció van conduint el nen subtilment a allò que elles voldrien que fes, per exemple acabar-se el menjar del plat. En l'educació de l'infant són mares que encara que vulguin aconseguir quelcom en l'infant, ho fan amb respecte, de bon humor i de bones maneres.

No actuen de manera brusca amb el nen ni utilitzen la força física. Una mare col·laboradora quan parla o juga amb el nen respecte el temps i el ritme d'aquest, està atenta al joc del nen i s'interessa, l'escolta, permet a l'infant el temps perquè faci les seves propostes de joc.

- C. **La disponibilitat psicològica i física dels pares.** La disponibilitat de la mare és semblant a la sensibilitat materna. Però la disponibilitat fa referència a quan la mare, a qualsevol lloc i hora atén les senyals de l'infant. És a dir, té al seu fill sempre en el seu punt de mira, de manera que li és fàcil anar-lo a buscar si plora o ajudar-lo en cas de percebre un possible perill. Està sempre amatent a allò que el nen fa. Si el nen dorm o juga en una altra habitació, la mare s'assegurarà que el pot sentir, estarà atenta als sorolls que pugui fer, si plora, crida o somica. Una mare disponible és aquella que està atenta al seu fill, a la seva conducta i als senyals que aquest li envia.

- D. **L'acceptació de les necessitats del nen.** Tota mare ha de poder acceptar el seu bebè encara que l'hagi imaginat diferent. Ha d'acceptar les característiques positives i les negatives. No veure al fill tal com és i no acceptar-lo porta a alguns pares a forçar situacions i a començar una relació conflictiva amb el seu fill, generant ràbia, ressentiment i rebuig. Aquesta competència s'adquireix quan la mare se sent feliç amb la maternitat, quan el contacte amb el nen li produeix calma interior, jugar amb el fill diverteix a la mare i la fa sentir joiosa. Una mare a qui no li costa gens atendre al nen, encara que la seva actitud no vagi en la direcció que ella voldria, ni representa per a ella un motiu d'enuig, no veu en les demandes del nen res d'irritable, ni se sent ferida fàcilment si el nen s'enfada amb ella. Té un fort sentiment de respecte pels desitjos i l'autonomia del fill i comprèn de manera molt intuïtiva allò que ha pogut produir una rebequeria en el nen. Mares que experimenten reaccions i sentiments positius i molt poca o cap hostilitat reprimida. I quan se senten enfadades o irritades simplement ho expressen i fan saber a l'infant que la mare està enfadada per alguna cosa que l'infant ha fet i que la mare no vol que torni a passar, però això no modifica les seves relacions positives amb el nen.

Em sembla oportú recollir en aquest apartat els pilars de la parentalitat/marentalitat benecetrant, que descriu J. Barudy (Barudy, J., Dantagnan, M., 2005), ja que molts van en la mateixa direcció que apunta M. Ainsworth en relació a l'acceptació maternal del nen:

- a. Les relacions adult-nen són sempre personalitzades, afectives i respectuoses. En elles es reconeixen els drets i deures dels pares i dels fills, mantenint sempre que la responsabilitat de la cura, l'educació i la protecció és dels adults.
- b. Les representacions dels nens corresponen a imatges positives d'ells, de tal manera que el seus atributs i assoliments desperten admiració, gratificació i plaer als adults.
- c. Les expectatives de les conductes dels nens són constructives; és a dir, es confia en les seves possibilitats i s'espera que es comportin adequadament. Si això no ocorre s'analitzen les transgressions, considerant els contextos i les circumstàncies en què s'han donat.
- d. S'accepten i es respecten les diferències entre els nens, incloent sobretot la diversitat de gènere, edat i singularitats lligades a menys vàlues o altres problemes. En cas dels sistemes institucionals es respecte i valora la diversitat ètnica i cultural.
- e. L'intercanvi de comunicació és una característica rellevant d'aquest model de bon tracte: les converses s'organitzen espontàniament i permeten abordar tots els aspectes.
- f. El control dels comportaments s'exerceix a través d'intervencions inductives consistents. Les sancions són considerades necessàries, aquestes són respectuoses, clares i raonables.
- g. Per últim, l'exercici de la funció educativa amb les característiques descrites es realitza en un sistema familiar o institucional nodridor, en què existeix una jerarquia clara i explícita. Per tant, l'atribució de rols i funcions està clarament definida, sent al mateix temps flexible, per fer front als desafiaments familiars. En aquest context, les normes, regles i lleis que modulen els comportaments són transmises en un marc de relacions afectuoses que són permanentment recordades i reforçades a través de converses quotidianes i significatives.

Segons M. Ainsworth per poder mostrar-se sensible a les senyals dels nen, cooperar amb aquest, està disponible i acceptar-lo tal i com és els actes dels pares han de cercar el benefici del fill, és a dir, han de ser actes d'amor i estima. Per aquesta autora *estimar* vol dir que el pare/mare o principal cuidador ha de ser capaç de :

- Calmar a l'infant a través del contacte físic. Els petons, abraçades, pujar-lo a la falda, portar-lo a coll, adormir-lo en braços etc. fan sentir el nen confortable i unit al progenitor. La joia d'estar i compartir activitats plegats és del tot rellevant.
- Donar confort al fill quan està trist o disgustat per qualsevol cosa que li hagi passat, fer sentir al fill la disponibilitat dels pares per confiar-hi o refugiar-se en el seu caliu.
- Mostrar tendresa quan el nen està malalt, adonant-se que en aquesta

situació el nen necessita d'un afecte més intens.

- Saber escoltar els fills quan han fet quelcom malament i oferir a les seves explicacions una manera adulta de veure les coses, corregint allò no desitjable amb paraules i gestos amants més que amb càstigs i disciplina rígida. L'acte de perdonar dels pares no vol dir renunciar a l'educació i als límits a imposar.
- Oferir al fill la sensació de seguretat i protecció quan té por o s'ha pogut sentir desemparat.

Ainsworth va construir una escala amb aquests paràmetres per mesurar la quantitat d'amor rebut en la infantesa a través de les experiències de criança i va establir uns barems classificables en diferents categories : amor, rebuig, negligència, inversió de rols i pressió.

Pels psicoanalistes i pels teòrics de la teoria de l'aferrament, que a continuació descriuré, l'amor i la confiança provenen de l'experiència de l'etapa infantil. Sí sempre que l'infant necessita la seva mare o figura vincular la troba, aprendrà a confiar en ella, a estimar-la i a sentir-se estimat, però sí no hi és quan la necessita llavors la seva confiança en el seu amor es debilitarà. Aquestes experiències, doncs, a la infantesa marcaran inevitablement el que ens passi a l'edat adulta i les nostres formes de reacció i relació.

5.3. LA TEORIA DE L'AFERRAMENT O VINCLE AFECTIU (ATTACHMENT)

Malgrat els canvis que les societats i les formes familiars poden experimentar i han experimentat, els psicòlegs evolutius alerten que el benestar de l'infant es deu a una sèrie de factors que romanen estables al pas del temps i que són de caire universal més que no pas cultural (Sadurní, M., 2006). Un d'aquests factors és la necessitat que té l'infant de sentir que els progenitors/figures de referència-independentment del tipus de família que estableixin- són capaços de protegir-lo i fer-lo sentir segur.

Un cos d'idees científiques entorn la necessitat d'aferrament de les cries amb la mare com la base del desenvolupament de l'estructura psíquica i emocional dels organismes mamífers es va desenvolupar arran de l'impacta dels estudis etològics de Lorenz i Harlow a la primera meitat del segle XX, que mostraven com la necessitat primordial bàsica de la majoria de mamífers era el contacte físic i el sentir-se protegit per la mare per sobre de la funció nutritiva.

John Bowlby (1907-1990), pare de la Teoria del Vinclle Afectiu (de *l'aferrament afectiu* o *apego* en castellà o *attachment* en anglès), que es va desenvolupar a finals dels anys 60, va intentar mostrar com la relació afectiva que el nen establí amb la mare o principal cuidador/a tenia un clar impacte en llur desenvolupament. La tasca essencial en el primer any de vida, segons l'autor, és aconseguir la creació d'un vinclle afectiu segur entre l'infant i la mare o figura de referència.

El vinclle afectiu es manifesta, segons J. Bowlby, com una tendència a cercar i provocar la proximitat d'una altra persona. La seva teoria sostindrà que els infants venen al món equipats de forma innata amb una sèrie de comportaments la finalitat dels quals és garantir la proximitat i cures bàsiques dels principals cuidadors. Els adults, al seu torn, es senten impel·lits a actuar davant les demandes del nadó.

J. Bowlby mantindrà que l'infant, com la majoria de cries d'altres espècies, ve al món amb aquesta capacitat innata d'aferrament. Els bebès mostren ja als pocs dies de néixer la joia d'estar pròxims a ésser humans i que aquests els parlin, cantin, somriuin, aixequin en braços, els bressolin o els facin pallassades. Gaudeixen tant amb tot aquest desplegament d'interacció afectiva que s'orienten cap a les persones que els fan tota això, els donin aliment o no.

A més, els infants neixen amb un repertori de conductes que semblen programades per a poder regular la conducta d'aquells que han de tenir cura d'ell. La teoria de J. Bowlby postula que el vinclle afectiu que uneix un infant amb la seva mare o figura referencial és allò que emergeix com a conseqüència d'haver activat tota una sèrie de conductes instintives, denominades *conductes d'aferrament*, que tenen com a finalitat restar a prop de la figura vincular. Algunes d'aquestes conductes que s'activen depenent l'edat de l'infant són, segons Bowlby: el plor, el somriure, aixecar els braços per ser agafat a coll, aferrar-se a les cames o al coll de la mare, posar el cap o part del cos a la falda de la mare, voler el contacte físic de la figura d'aferrament per ser bressolat, abraçat, acarolat, assegut a la falda, etc i seguir a la mare per tal de mantenir-se a poca distancia d'ella.

Els senyals que transmeten totes aquestes conductes d'aferrament tenen una funció biològicament determinada: aconseguir la proximitat d'una o unes figures adultes i amb ella/elles la tranquil·litat de sentir-se protegit i segur o el goig del moment compartit amb l'altre. La figura de referència també disposa d'una conducta

semblant a la de l'aferrament: la *conducta de recuperació*, que es dona quan aquesta detecta un allunyament de la seva cria i actua per reduir la distància entre el seu fill i ella. Tanmateix desplega altres conductes per reaccionar al somriure, per exemple, del bebè somrient al seu torn, parlant-li, acariciant-lo o agafant-lo a coll, etc.

En la majoria d'espècies el subjecte escollit per l'infant com a figura de protecció i proximitat acostuma a ser la mare o la figura que fa funcions de maternatge, que he anat anomenant al llarg del treball *figura de referència* o *figura vincular*, però no sempre és així. Els pares i les mares pensen que ells són els receptors de l'amor del seu fill i així és la majoria de vegades. Tanmateix, la figura d'aferrament no és necessàriament la mare sinó aquella que és seleccionada per l'infant d'entre els adults o germans més grans que tenen cura d'ell de manera regular, per aquest motiu he optat per parlar en molts dels apartats d'aquest treball de la figura de referència.

Així doncs ja durant el primer any de vida l'organisme infantil va organitzant tot un sistema de senyals per aconseguir l'atenció i cura d'un adult específic. Aquest "sistema" s'activarà cada cop que l'infant percebi perill o necessiti l'atenció de l'adult. La resposta que aquest doni a aquestes demandes serà fonamental per el seu desenvolupament. Cada "trobada" amb la figura de vincle proporcionarà al nen una representació interna de com són les relacions afectives i socials. Aquesta representació interna és coneguda en la perspectiva d'aquest autor com " *el model intern de relació afectiva*" (working model).

Els intercanvis de joc amb la figura vincular, junt amb altres possibles interaccions, doncs, proporcionen calma i confort a l'infant i alhora fan que l'infant vagi interioritzant un patró relacional, que li permet anar construint la representació interna de la figura d'aferrament i de la relació afectiva que construeix. L'infant interioritza un "esquema de la figura de vincle", interioritzant microfragments d'escenes relacionals. Quan et demanen, diu l'autor, que pensis amb el teu pare, la teva mare o la persona que et va cuidar en la infància, el que et ve a la memòria són moments relacionals, fragments d'experiència. Et venen a la memòria imatges que van acompanyades d'experiències emocionals i sensorials, algunes més confoses que d'altres però que el seu conjunt forma una història de la relació, una història que es va configurant i modificant a través de les experiències relacionals que es van tenint.

El "*model intern de relació afectiva*" fa referència, així, al fet que l'establiment del vincle permet no només que el nen discrimini entre familiars i persones estranyes, sinó també que disposi d'una representació interna de les seves figures d'aferrament, com a disponibles, però separades de sí mateix, amb la possibilitat d'evocar-les en qualsevol moment. Per aquest motiu, quan la figura d'aferrament se separa o desapareix el nen reaccionarà amb angoixa i recuperarà el somriure i la calma amb el retrobament. La interiorització d'una figura estable i disponible, però separada de sí mateix, permet al nen utilitzar-la com a base de seguretat per explorar el seu entorn i a les persones alienes. Aquesta seguretat sentida per l'infant permetrà la construcció progressiva de la seva xarxa psico-socio-afectiva i facilitarà la diferenciació necessària per convertir-se en un adult capaç d'oferir en el seu moment una vinculació o aferrament sa als seus propis fills.

L'aferrament és, per tant, fonamental per l'establiment de la seguretat de base: a partir d'aquest el nen arribarà a ser una persona capaç de vincular-se i aprendre en

la relació amb la resta. La qualitat de l'aferrament també influirà en el futur del nen en aspectes tan importants com el desenvolupament de la seva empatia, la modulació dels seus impulsos, desitjos i pulsions, la construcció d'un sentiment de pertinença i el desenvolupament de les seves capacitats de donar i rebre.

Un aferrament sa i segur permetrà a més la formació d'una consciència ètica i el desenvolupament de recursos per afrontar i solventar situacions emocionalment difícils com les separacions que comporten pèrdues i ruptures.

Estudis i investigacions posteriors alerten que sí el nen no ha tingut la possibilitat d'establir un aferrament primari seguritzant en el transcurs dels primers dos anys de vida presentarà sempre llacunes en l'àmbit dels seus comportaments socials, que podran afectar negativament les seves capacitats per vincular-se positivament amb la resta, així com per obtenir bons resultats en els processos d'aprenentatge, especialment en l'àmbit escolar.

J. Bolwby afegeix en aquest sentit que el vincle no es pot considerar un fenomen interactiu que només augmenta les possibilitats de supervivència del nen, que encara no es pot valdre per sí mateix i que conseqüentment només té importància en un moment determinat del desenvolupament, sinó que el vincle també és important per a la optimització del procés adaptatiu de la personalitat, en el que la persona es veu immersa al llarg de la seva vida.

Per tant, saber sobre el sistema de vincle i el seu desenvolupament en interacció amb altres habilitats que el nen va adquirint amb l'edat i la seva expansió a diferents contextos culturals es fa imprescindible per entendre com poden i van canviant les relacions d'aferrament establertes prèviament. L'emergència de noves habilitats en el nen genera noves exigències en el seu entorn, entorn que també genera noves demandes i adaptacions al nen.

5.3.1. La familiaritat i el procés d'impregnació

Les relacions existents entre els subjectes que componen la família estan determinades per la finalitat d'existir, mantenir-se i reproduir-se com a sistema viu. Una part important de l'energia, recursos i interaccions dels subjectes d'una família, es consagra a assegurar les atencions, cures i protecció de la vida de tots els membres del conjunt. Pels infants, aquest procés és vital, ja que requereixen de cures i atencions durant un llarg període. Per aconseguir això, els diferents membres d'una família han de sentir-se i reconèixer-se com a part d'aquesta. Els vincles són una part fonamental. Estar junts i mantenir-se units, caracteritza el comportament familiar de l'home. Això és possible per la vinculació emocional, resultat del que els etòlegs anomenen *procés d'impregnació*.

El fracàs en el procés d'impregnació entre el nen i les seves figures de referència comporta perturbacions en l'aferrament que poden conduir a situacions de negligència i abandonament del nen.

Els adults de referència que peguen, abandonen o abusen sexualment dels seus fills sovint no van conèixer una experiència d'aferrament sana o positiva amb els seus propis pares, per la qual cosa difícilment podran oferir-la als seus fills.

Cada vegada que un ésser viu incorpora un element del medi al seu món relacional ens trobem amb un procés d'impregnació. Konrad Lorenz (Heinroth, 1910, Lorenz, 1971) van descriure amb precisió aquest fenomen a partir de les seves observacions naturalistes de diverses espècies de mamífers i ocells.

Observant el procés d'impregnació dels ànecs Lorenz va poder constatar que un

ànec pot aferrar-se a qualsevol objecte que es mogui en el seu camp visual en la tercera i tretzena setmana després del naixement. Segueix a l'objecte, s'aproxima a aquest per dormir i es manté al seu costat per explorar el món que l'envolta només en la seva presència. D'aquesta manera, l'ànec construeix el seu món a través del vincle de familiaritat amb els objectes d'aferrament. Si se li retira l'objecte que compona el seu món presentarà signes d'angoixa i malestar.

Segons Lorenz l'existència de la relació d'aferrament es pot distingir per dos mecanismes: la "persecució" de l'objecte maternant per procurar-se una proximitat física i sensorial, i la identificació amb aquest per les seves característiques distintives.

El que caracteritza a l'aferrament és l'atracció d'un subjecte vers el seu objecte d'aferrament que es manifesta en la recerca d'aquest quan desapareix i pel fet de mantenir la proximitat quan el retroba. L'experiència d'aferrament constitueix la base per a l'existència de la família humana, així com de la formació de grups i d'institucions socials.

En la família el procés d'aferrament és circular; per tant, es dona des de l'infant cap als progenitors o figures adultes de referència i viceversa. Aquest procés és la font del sentiment de familiaritat, que enllaçarà als diferents membres de la unitat familiar en l'emoció de la pertinença. Pel nen el sentiment de familiaritat es construeix primer sobre la base d'una relació cos a cos amb la figura de vincle, abans de poder anomenar-la, seguit per la integració d'una altra figura de vincle i posteriorment per l'aferrament de la resta de membres de la família.

La majoria de psicòlegs del desenvolupament que he consultat parlen de la continuïtat biològica amb la mare per explicar l'intens sentiment de familiaritat experimentat pel nadó amb aquesta figura i argumenten que amb la proximitat de la mare el nen arriba a percebre al pare, considerant la relació afectiva del nen amb aquesta altre figura com a discontinua.

5.3.2. Principis de la teoria de l'aferrament

La teoria del Vincle Afectiu desenvolupada per J. Bowlby en la seva trilogia *Attachment and Loss* (1969, 1973, 1980) planteja la necessitat universal de l'espècie humana i altres espècies animals de formar aferraments afectius amb altres congèneres, en particular amb els progenitors. Aquesta tendència té un valor de supervivència i es desenvolupa en circumstàncies normals quan els progenitors o figures vinculatives responen de manera positiva a les demandes de seguretat de l'infant.

Tanmateix cal destacar que el vincle afectiu també es produeix en circumstàncies anòmales quan les figures de referència no ofereixen seguretat a la demanda de protecció del fill/a. En aquests casos, es desenvolupa igualment un vincle afectiu per bé que es caracteritza per ser un vincle insegur o desorganitzat.

J. Bowlby inicia la seva obra *Attachment and Loss* tractant d'oferir un marc teòric a algunes observacions que havia realitzat junt amb el seu company James Robertson (1952) sobre la manera que reaccionen els infants davant d'un allunyament temporal de la seva mare. J. Bowlby va estudiar i analitzar pas a pas el comportament dels infants tant en presència com en absència de la mare per

arribar a la comprensió del procés evolutiu de la personalitat.

Convençut que l'absència de la mare era un fet o experiència potencialment traumàtica per l'evolució de la personalitat de l'infant, J. Bowlby en el primer volum de l'obra dóna un marc teòric a la importància de l'aferrament entre mare i cria. El segon volum tracta de la separació de la díada i l'ansietat que aquest fet comporta i finalment el tercer està dedicat a la pèrdua i el dol.

Les seves investigacions analitzaven de manera sistemàtica infants petits, abans, durant i després d'una temporada fora de la llar. La majoria d'aquests infants es trobaven entre el seu segon i tercer any de vida i van romandre separats de les seves mares durant varies setmanes o fins i tot mesos en un context hospitalari o en un internat, és a dir, en ambients en els que no hi havia una figura materna substituïda estable.

Tot i que era obvi que els infants manifestaven dolor i aflicció la majoria dels professionals relativitzaven la importància de la separació amb la mare com a font principal d'aquest patiment. A més, consideraven que l'infant es recuperava d'aquesta pèrdua al cap d'uns dies sí se li donaven distraccions o un ambient adequat. Per J. Robertson i J. Bowlby, en canvi, la pèrdua de la figura materna no només era variable essencial -encara que no la única- del comportament de l'infant sinó que, fins i tot quan les circumstàncies que l'envoltaven li eren favorables, la pena i l'aflicció per l'absència de la mare continuava, si bé podia no ser percebuda o prendre altres formes de manifestar-se.

Sota la base que l'infant en els primers sis anys de vida és extremadament vulnerable i el seu jo encara és massa dèbil, no pot resistir determinades exigències emocionals, l'infant no pot resistir la pèrdua de cura i atenció materna o de la figura de vincle. D'aquí que sosté que els infants quan són separats de la figura d'aferrament per un tercer manifesten primer una etapa de protesta, seguida d'una altra etapa de desesperança i finalment d'aparent desaferrament (entès com a refús a la figura d'aferrament).

J. Bowlby també es va basar en estudis i observacions realitzades anteriorment i algunes conduïdes per altres investigadors, com Anna Freud, per tal d'entendre els efectes adversos de les separacions i les pèrdues de les figures de vincle sobre el desenvolupament dels infants. Aquests estudis es basaven en observacions fetes sobretot arrel de la deprivació materna que varen patir molts infants, que per altres raons, havien crescut o estat confinats en orfenats. En aquest sentit, els estudis adverteixen que els infants en aquestes condicions manifestaven retards i desviacions en el seu desenvolupament. A més, presentaven dificultats per formar relacions afectives amb els altres, mantenint-se separats o per el contrari buscant, de forma anòmala, la proximitat afectiva de tothom, inclús de persones completament desconegudes. Quan aquests infants eren adoptats o acollits per famílies milloraven en molts aspectes els efectes adversos de la deprivació parental que havien patit, així com de la institucionalització que va provocar alteracions en les seves capacitats cognitives i afectives.

La conclusió dels estudis de J. Bowlby és que la personalitat d'una persona es desenvolupa des de la infantesa. Els factors més importants que influeixen en l'estructura de la personalitat és tenir una figura vincular que et motiva, et dóna suport i coopera i una altre que més endavant t'ajuda a trobar un sentit a la vida, que t'escoltarà i et protegirà. L'infant criat així es desenvolupa en la ferma creença

que pot tenir confiança en les persones i es veu capaç de construir relacions futures.

El fet que les figures de referència motivin al nen a explorar el món i a relacionar-se amb la resta augmenta el seu sentiment de ser competent. Si les relacions familiars al llarg de la vida continuen essent favorables, la personalitat d'aquesta persona es tornarà cada cop més capaç d'actuar de forma flexible, però controlada i capaç de fer front a les adversitats que puguin arribar. Altres tipus d'infantesa, en canvi, tenen efectes negatius sobre la personalitat que es desenvolupa més rígida o més vulnerable front a les experiències de la vida. L'amor d'unes figures de vincle des del naixement és la base per construir una personalitat resilient però, a partir d'aquí experiències adverses de la vida també poden tenir efectes importants. Aquestes experiències que es poden esdevenir a la vida adulta poden ésser de diferents tipus, però Bowlby assenyala que experiències de ser rebutjat, separacions de persones estimades o pèrdues són, potser, les que més poden fer trontollar la nostra personalitat.

5.3.3. Fases en el desenvolupament del sistema de vinculació

Investigacions recents sobre la vida fetal ens ensenyen que ja els embrions són actors de comunicació, participant activament en el procés vinculatiu intrauterí.

El fetus humà es desenvolupa a gran velocitat entre la segona i la setmana vint-i-quatre de la gestació. En aquest període la sensibilitat tàctil i vestibular del fetus el capacita per ubicar la seva pròpia posició a l'úter, essent sensorialment conscient de les posicions que adopta la mare i de la seva forma de moure's. Després apareix una gran sensibilitat olfactiva, el nadó en el ventre percep i memoritza l'olor de la seva mare que més endavant trobarà a la seva pell (Querlen i Colab., 1985).

L'audició té també un rol fonamental en la construcció de la història relacional. El fetus és capaç de discernir la veu de la seva mare i estableix una relació privilegiada amb aquesta veu.

És així com en el seu naixement el nadó ja posseeix una història relacional sensorial molt rica. El contingut d'aquesta relació influenciarà en el procés d'aferrament des del naixement, perllongant una història que pot ser positiva o negativa. En alguns casos, els nadons pateixen ja en la gestació influències destructives, degut a factors ambientals com la pobresa, el consum de tòxics per part de la mare, o les agressions generades per la violència de gènere, entre d'altres.

El naixement del nadó desencadena certs comportaments maternals i en bloqueja d'altres. El resultat d'aquest procés serà un aferrament entre la figura de vincle-nen suficientment sa o deficient. La figura de vincle seleccionarà les informacions o senyals que provenen del nadó, que haurà d'interpretar de tal manera que activi un sistema de respostes que crearan l'aferrament.

Segons la teoria de J. Bowlby el sistema de vinculació es desenvolupa seguint les següents fases:

1.- Fase inicial o de Pre-vinculació.

Compren les dotze primeres setmanes de vida. En aquesta etapa, la figura de referència per l'infant no ha pres significació com a persona de vinculació. El que trobem és l'expressió dels seus comportaments innats orientats cap a les persones que inclouen la orientació visual i auditiva, la succió, el plor, la necessitat de contacte físic, els sons vocàlics quan se li parla i el somriure. Des de les primeres

setmanes l'infant gaudeix del contacte físic i intercanvis comunicatius amb les persones adultes que el cuiden i atenen. És, precisament, a través d'aquests primers intercanvis que l'infant començarà a singularitzar a un cuidador com la seva principal figura de vinculació.

2.- Fase de formació del vincle.

Etapa que avarca dels tres fins els sis o set mesos. Després de les dotze setmanes s'observa que els infants mostren una incipient discriminació entre la figura de vincle i altres persones de l'entorn. Tanmateix aquesta diferenciació és molt incipient, i a més el bebè encara no pot desenvolupar conductes pròpies d'aferrament. L'infant al final d'aquesta fase ja diferenciarà els adults coneguts dels que no ho són i observarem una certa preferència per ser calmat en braços de la persona que en té més cura o bé, per comunicar-s'hi i voler la seva atenció i proximitat. Durant tot aquest temps però, atesa la immaduresa que encara presenta el bebè, la responsable de mantenir la proximitat amb el fill és la figura de referència. De fet, fins als tres anys aquesta segueix tenint un paper primordial en el manteniment de la proximitat física amb l'infant.

3.- Fase determinant de vinculació: la por a l'estrany.

Fase que comprèn dels sis/set mesos fins als 3 anys. Entre els 8 i 10 mesos d'edat els infants comencen a gatejar i llavors ja podem observar el començament de les conductes de seguiment cap a la figura de vincle, que s'allargarà fins als dos anys. A aquesta edat també emergeix el fenomen conegut com "*la por a l'estrany*" que marca el moment que el nen definitivament ens indica que diferencia entre les persones conegudes de les que no. Cap als 10 mesos el nen desenvolupa la capacitat d'adonar-se que les coses segueixen existint encara que no les puguem percebre, el que Piaget va anomenar *la permanència de l'objecte*. Aquesta capacitat també ofereix certa tranquil·litat a l'infant, ja que comença a tenir certa consciència que la figura de referència no desapareix de forma permanent quan no es troba dins el seu camp visual.

Al final del primer any de vida, generalment, l'infant ja ha establert una relació de vincle amb una persona primordial. Malgrat l'infant pot també aferrar-se a altres persones que en tinguin cura i que manifestin els comportaments adults que propicien aquest aferrament, entre els quals destaquen altres membres de la unitat familiar que també es revelen com a objectes de conductes de seguiment per part de l'infant. Aquestes figures d'aferrament van cobrant rellevància, malgrat l'infant encara mostra comportaments d'aferrament més accentuats vers la figura d'aferrament primari.

Durant aquests primers anys es van desenvolupant també les representacions internes tant de sí mateix com de les figures d'aferrament i de la relació que té amb elles.

Durant el segon i tercer any de vida, les manifestacions de la conducta d'aferrament no són pas menys intenses que el primer any de vida. A més, l'infant ha ampliat el coneixement del món que l'envolta i el propi camp perceptiu i això li permet anticipar successos a través de la observació d'indicadors de l'entorn. Aquest fet comporta que durant aquest període l'infant desenvolupi una conducta vigilant i una intensa por al fet que la figura de referència marxi. No és fins els tres anys que els infants comencen a acceptar la marxa de la figura de vincle i es

queden tranquils jugant amb altres figures o infants.

Quan la figura vincular és present els infants d'aquesta edat poden jugar tranquils, anar i venir d'una zona a una altra i distanciar-se mínimament de la figura de referència per anar a jugar. Tanmateix, encara que aquesta i l'infant no parlin entre ells o no estiguin pròxims l'un de l'altre s'observen.

El vincle afectiu s'anirà desenvolupant fins arribar a la següent fase que ja representa la formació de la parella de vincle.

4.- Fase de formació de la parella de vincle.

Des dels 3 anys fins als 6 anys. Arribats a aquesta punt l'infant s'ha aferrat totalment a una persona, que reconeix com a cuidadora principal. Aquesta representa la parella de vincle, la separació de l'infant d'aquesta tindrà conseqüències traumàtiques per l'infant. L'infant pot tenir més d'una persona amb qui ha constituït relacions de vinculació clarament consolidades. Amb germans i altres membres de la família l'infant desenvolupa també llaços afectiu intensos, tot i que cal distingir aquestes relacions de les que manté amb la o les dues figures de referència primària/es. Es parla d'una certa afecció o aferrament entre l'infant i altres membres de la família a través del contacte físic continuat, la motivació, l'exploració i el joc, sense que aquests arribin a la intensitat del vincle primordial.

Durant aquesta fase es pot observar que el nen redueix la intensitat dels comportaments de vinculació. És capaç de mostrar certa autonomia envers la figura de vincle, es pot allunyar breument d'ella, per anar a l'escola per exemple, sense que això activi la seva por o angoixa. Aquest fet, segons la teoria de J. Bowlby és perquè el nen ja ha desenvolupat una representació interna d'aquesta persona i la seguretat de que hi serà si la necessita, de manera que l'infant es sent segur per explorar el seu entorn i ampliar les seves relacions socials amb desconeguts. L'infant se sent molt més segur i comença a voler decidir quan és indispensable mantenir aquesta proximitat física amb la mare i les seves figures d'aferrament i quan no. En el cas de necessitat d'activar els mecanismes de vincle, aquests ja no passen necessàriament per el plor i l'aferrament físic, sinó que la paraula, la proximitat, les carícies de la persona vincular acostumen a ser suficients per retornar la seguretat interna i la calma.

Però no oblidem que segons J. Bowlby els nens fins a els sis o set anys continuen necessitant i volen agafar-se de la mà de les figures vinculars o busquen el consol físic si els ha passat quelcom o tenen por. En realitat, fins els deu anys el comportament d'aferrament segueix essent quelcom bàsic en la vida d'un infant i podem veure activacions d'aquest comportament, per exemple si neix un germanet, si hi ha canvis en el context familiar o d'habitatge o passa qualsevol cosa que faci trontollar el sistema de seguretat de l'infant.

En l'etapa evolutiva dels 3 als 6 anys l'infant és també capaç d'integrar els propis plans o desitjos amb els del cuidador i arribar a comprendre que ha d'esperar un cert temps a ser atès o consolat. El nen també ha desenvolupat ja l'habilitat de poder distingir entre la seva necessitat i punt de vista de la del cuidador i això facilita certa cooperació entre ambdós (per exemple pot arribar a entendre que la figura vincular se sentí cansada i acceptar de posposar l'activitat de joc per més tard).

J. Bolwby insisteix que el sistema de vincle afectiu és operatiu al llarg de la vida

d'un subjecte i que, malgrat la variabilitat de respostes podem observar característiques que es mantenen constants al llarg del temps. Els infants de més edat, els adolescents, els adults i fins i tot la gent gran també tenen necessitats de protecció però són, sovint, d'un altre índole. Alhora la resposta que les figures vinculars oferiran a aquestes també són molt diferents a les respostes donades en els primers anys de vida de l'infant.

J. Bowlby també adverteix que en casos d'estrès, de malaltia, de dolor emocional, de canvis angoixants a la vida, o del mateix desequilibri que porta, a vegades, fer-se gran poden aparèixer comportaments activadors del sistema de vincle afectiu, corresponent a etapes passades (plor, més necessitat de contacte físic, més demanda d'atenció...). La forma en què totes les figures de vincle responguin a aquestes demandes serà important per la continuïtat o no d'una estructura sana de la personalitat i d'un vincle de base segura.

Per tant, és molt important la resposta que ofereixin les figures vinculars a les necessitats d'aferrament mostrades per l'infant i per al seu benestar, per aquest motiu cal fer incís en les competències parentals que faran possible el desenvolupament d'un vincle afectiu que actuï com a segurant quan s'activi. Crear un vincle afectiu de base segura amb els fills requereix d'unes característiques i condicions essencials per part dels cuidadors principals.

5.3.4. La qualitat del vincle afectiu

L'establiment del vincle afectiu té un paper essencial per la vida, sense que això comporti que la resposta donada per la figura d'aferrament sigui necessàriament satisfactòria per a que un nen s'aferra a aquesta.

L'aferrament pot existir entre l'infant-figura vincular independentment que la relació establerta sigui o no gratificant. Pel nen els llaços d'aferrament són sinònim de supervivència i per tant s'aferrarà a l'adult rebí o no respostes adequades.

Per tant, no tots els nens experimenten el mateix tipus de relació vincular. M. Ainsworth, investigadora que va col·laborar amb J. Bowlby va constatar que a part de corroborar l'existència o no de vincle afectiu entre nen i principal cuidador es pot saber sobre la qualitat d'aquest.

M. Ainsworth (1978) estava convençuda que la seguretat en la família era el principal factor a partir del qual els individus podien madurar i desenvolupar noves habilitats i interessos. Els nens que se sentien segurs amb la protecció que els oferia el seu cuidador mostraven recursos per assegurar-se unes cures sempre que percebien una situació amenaçadora per a ells, circumstància que els permetia arriscar-se a l'exploració de l'entorn. A la vegada, que les figures vinculars eren hàbils per confortar als seus fills i proporcionar-los la seguretat i protecció que ells reclamaven.

Malgrat existeixen altres mètodes per avaluar la qualitat del vincle afectiu, em centraré ara en descriure el procediment desenvolupat per Ainsworth i Bell (1970) per tal d'avaluar la qualitat o seguretat del vincle nen-figura d'aferrament durant els dos primers anys de vida: **la prova de la situació estranya**, que permet diferenciar entre dues formes d'aferrament: el vincle segur i l'insegur. Es tracta d'un procés de laboratori en el qual es provoca de manera experimental la inseguretat de l'infant per extreure'n unes observacions de com el nen activa els comportaments de vinculació afectiva en una situació d'inseguretat i la resposta

donada per la figura d'aferrament. La prova consisteix en observar la manera que el nen organitza la seva conducta en la relació amb la figura vincular durant una sèrie d'episodis més o menys estressants de curta durada:

Episodi 1:	Entrada del nen en una habitació desconeguda amb la figura vincular. Es dona instruccions a la figura vincular. Aquesta s'asseu i llegeix, el nen explora.
Episodi 2:	Trobada amb una persona desconeguda en la mateixa habitació amb la figura vincular, on el desconegut entra en silenci, parla amb la figura vincular i s'acosta al nen.
Episodi 3:	Primera separació curta de la figura vincular, marxa sense dir res deixant l'infant amb la persona desconeguda. En el cas que el nen necessiti ser calmat el desconegut ho intentarà, sinó resta assegut.
Episodi 4:	Retorn de la figura vincular, primer retrobament i observació de la reacció d'ambdós. L'estrany marxa.
Episodi 5:	Nou episodi on la figura vincular torna a marxar dient « adéu », deixant l'infant completament sol.
Episodi 6:	Quan l'infant està sol, el desconegut entra, conforta a l'infant si és necessari o s'asseu a la cadira. I reapareix la figura vincular i s'observa la reacció del nen.

M. Ainsworth demana se segueixi un procés d'observació durant el procediment de la prova. La fitxa d'observació ha de recollir els següents ítems: les diferents maneres com l'infant es pot comportar en aquestes circumstàncies, com explora la sala i les joguines, la tolerància a l'estrany, l'activació de les seves conductes d'aferrament davant la separació de la figura vincular, etc. però sobretot la resposta de l'infant a la tornada d'aquesta.

Així doncs, en base a aquesta prova la diferenciació que es fa entre el vincle segur o insegur es basa en la capacitat i resposta donada pel nen per utilitzar la figura d'aferrament com a base per explorar l'entorn i, per altra banda, en la seva forma de reaccionar davant el retorn de la seva figura vincular després d'una curta estona de separació.

Fruit d'aquesta prova es va poder observar que els nens que presenten un aferrament de base segura (anomenats nens del grup B) s'allunyen de la seva figura vincular per explorar la sala i els jocs que hi ha a l'habitació després d'un breu període de familiaritza-hi; no s'angoixen excessivament per la separació, però la seva exploració disminueix momentàniament, l'aflicció que senten no és fàcilment consolable per l'estrany, ja que necessita i desitja el retorn de la figura vincular. Quan aquesta torna la rep amb alegria, buscant activament l'interacció (paraules i carícies) amb ella i tornant progressivament a la conducta d'exploració.

Per altra banda, els investigadors van distingir dues tipologies dins l'aferrament insegur:

- a. Un grup va presentar un aferrament ansiós (ambivalent) -resistent. Aquests nens en la prova realitzen una exploració mínima de l'entorn, fins i tot abans

de la marxa de la figura vincular. D'entrada semblen temorencs i amb més necessitat de mantenir el contacte amb la figura vincular davant l'estrany. Ploren desconsoladament davant l'absència de la figura vincular i la seva reacció és tan forta que ni aquesta té poder per calmar-lo quan retorna. Poden reaccionar vers la figura vincular amb colera, rebutjant el contacte i la interacció i tot seguit buscar de manera angoixant la proximitat i la relació. Alguns infants simplement no poden retornar a la situació de joc o exploració, d'altres més actius mostren el seu rebuig a la figura vincular, potser intenten picar-la o fer-se enrere quan ella intenta acaronar-los. Aquests comportaments caracteritzen els nens del grup C.

- b. El segon grup, els nens del grup A, presenten llaços d'aferrament ansiós (rebutjant)-evitatius. Aquests nens semblen més autònoms i independents de la figura vincular. Tendeixen a ignorar o esquivar a la figura vincular, tant abans com després de la separació. No mostren cap diferència en el seu comportament en presència de la seva figura vincular o de desconeguts. Sembla que contenen les expressions de dolor quan la figura vincular marxa. De la mateixa manera quan aquesta retorna, tot i que poden mostrar el seu interès i alegria, no s'observen en ells intents de retrobament afectiu. Aparentment es presenten com a indiferents.

Tanmateix, molts estudis que empraven la prova de la situació estranya trobaven una altra tipologia d'infant, que no corresponia a cap de les categories i subcategories establertes. Estudis posteriors (Main, M. & Salomón, J., 1986) van permetre desenvolupar una quarta categoria del comportament de l'infant: el vincle afectiu desorganitzat/desorientat. Diferents investigacions han anat mostrant com aquest sistema de vinculació està relacionat amb el maltractament i/o pèrdua de la figura vincular en la infantesa, així com amb situacions de violència familiar i separacions d'altres figures importants de vinculació.

S'ha hipotetitzat que el conflicte interior que pateixen aquests infants fa que es produeixi un trencament temporal en l'organització del sistema d'aferrament. La ment en aquestes condicions d'elevat estrès i conflicte interior no pot decidir-se per un sistema o altre d'organització del sistema de vincle afectiu i, per això es diu que aquest sistema es pot classificar com a desorientat o desorganitzat.

Els nens amb vincle desorganitzat han estat relacionats amb figures vinculars, que malgrat manifesten alguna interacció positiva amb el fill, presenten un patró de conducta negligent o abusiu, de manera que el nen no sap si rebutjar a la figura vincular o considerar-la com a figura de protecció i seguretat.

Aquestes tipologies admeten, òbviament, variants que van donar lloc a subcategories (B1,B2,B3,B4), (A1 i A2) i (C1 i C2)⁸.

Les observacions clíniques de les interaccions figura vincular-nen en la *prova de la situació estranya* van suggerir també una relació entre el tipus de vincle que el nen mostra i l'estil interactiu de la figura vincular, que permet fer una distinció entre grups d'adults referents per a cadascun dels grups de nens.

⁸ Veure la seva descripció en l'apartat dels annexes 2.

- Els nens que tenen un aferrament segur tenen referents adults que estan amb actitud de més disponibilitat, més sensibles a les necessitats del fill. Quan els seus fills ploren o cerquen la proximitat es mostren sempre acollidors, oferint de seguida un contacte al nen, capaços de motivar al nen en l'exploració i descoberta de l'entorn. En el moment de comunicar-se amb el nen mostren les seves emocions de forma expressiva i aconsegueixen mantenir una bona sincronia en els jocs o interaccions amb el fill.
- Contràriament, les figures vinculars dels nens ambivalents-resistents, malgrat també semblen tenir una bona predisposició vers el fill, no interpreten i/o responen de forma correcta a les senyals del nen, ni hi estableixen una bona sincronia. I l'estil de la seva interacció sembla dependre del seu humor més que de les necessitats del fill.
- En relació a les figures vinculars dels nens evitatius no només es mostren insensibles a les comunicacions i demandes del nen, sinó que a més impedeixen o bloquegen activament els esforços d'aquest per accedir a elles. En el cas d'aquests nens es poden trobar dos estils interactius dels adults referents diferents. Per una banda, un es caracteritza per les freqüents emocions negatives que les figures vinculars reflexen en els seus fills amb evidents signes de rebuig i manca de sensibilitat vers les conductes que el fill els hi dispensa. Per altra banda, l'altre patró es tracta de figures vinculars que interfereixen contínuament en els comportaments infantils, dirigint l'actitud del nen o bé fent comentaris excessius. En aquest cas els comportaments evitatius del nen són interpretats com una forma de defensar-se de la sobreestimulació que les figures vinculars els hi proporcionen.

Una dada important és que el desenvolupament del vincle afectiu pot canviar fàcilment de direcció quan les característiques esmentades deixen de donar-se o es debiliten. La sensibilitat de les figures vinculars i la resta de comportaments parentals són importants només quan es mantenen estables en el temps.

5.3.5. Psicopatologia del vincle

Parlem de trastorn del vincle quan s'han donat ruptures traumàtiques en el llaç afectiu entre la figura de referència i l'infant en els primers anys de vida donades per diferents motius: abandonament, maltractament, separacions, infants ingressats en centres d'acollida y posteriorment adoptats, nens que han estat llargs períodes a la incubadora, etc. Però no sempre fa falta passar per una situació tan traumàtica perquè un nen pugui desenvolupar alteracions vinculatives. Les llargues hores de feina de molts dels adults de referència, els substituïts temporals, jornades senceres a l'escola bressol en etapes anteriors als dos anys, són alguns dels aspectes que no faciliten que s'estableixi el temps i la qualitat de relació necessària entre pares-fills.

La majoria de nens que presenten alteracions en el vincle afectiu acostumen a posar a prova constantment l'amor dels seus referents adults i els llaços que els uneixen. Aquest "posar a prova" el fan a través d'un procés subtil d'exigències, manipulacions, mentides o inclús, fent ús de comportaments agressius i violents vers les persones que estimen, o contra sí mateixos. És com si necessitessin

constantment reafirmar la presència física i la proximitat de les figures de referència, encara que sigui perquè els renyin. Altres nens poden presentar somatitzacions (suposats dolors físics o malalties per aconseguir l'atenció de la figura vincular). Poden també aparèixer manifestacions verbals que fan referència al fet que ningú se'ls estima o que es volen morir, etc. De fet els psicòlegs infantils alerten que un trastorn del vincle pot derivar vers un quadre depressiu en l'infant.

En alguns casos la simptomatologia apareix més endavant quan es podria considerar que la seguretat obtinguda pel nen vers les figures vinculars es perd degut a algun fet sobtat que interfereix en la vida del nen, com un procés de malaltia de la figura vincular, la separació de la parella conformada pels adults referents, la pèrdua d'alguna de les dues figures, canvis sobtats de domicili...

Com he dit, cada nen és diferent i per tant caldrà analitzar amb cura la seva pròpia història i sentiments, així com els factors de risc que poden precipitar en l'establiment d'un vincle afectiu no adequat en el seu moment o un trencament d'aquest, que pot condicionar de forma negativa el comportament del nen.

Sí partim de la idea que l'establiment del vincle afectiu obeeix a una necessitat vital del nen de reduir l'angoixa que li pot provocar haver de fer front a situacions estressants, en general i segons la Teoria del Vincle, un vincle trencat, no establert o deficient pot fàcilment precipitar al nen a la inseguretat, la por cap a l'entorn i el futur. Posteriorment també, poden aparèixer els símptomes d'hiperactivitat, dèficit atencional o impulsivitat com a forma de reaccionar a un món que perceben fora del seu control.

Com a trastorn clínic, el trastorn reactiu de la vinculació, que principalment es dona abans dels 5 anys, es pot arribar a diagnosticar com una alteració a nivell de relació social per mitjà del Manual Diagnòstic i Estadístic dels Trastorns Mentals (DSM-IV). Aquesta prova marca la relació social del subjecte marcadament alterada i inapropiada pel nivell de desenvolupament en el que es troba. Es diferencien dos subtipus: *l'inhibit*, quan l'alteració dominant de la relació social resideix en la incapacitat persistent per iniciar la majoria de relacions socials i respondre a aquestes de manera adequada al nivell de desenvolupament del subjecte. I per altra banda, el *desinhibit*, quan l'alteració dominant de la relació social consisteix en una sociabilitat indiscriminada o una absència de selecció en l'elecció de les figures de vinculació. Normalment s'associa aquest trastorn a un tipus de criança totalment patològica que pot adoptar la forma de desatenció persistent de les necessitats emocionals bàsiques del nen relatives al benestar, afecte i estimulació.

Segons el DSM-IV algunes situacions poden predisposar a la pràctica d'un tipus de criança patològica com poden ser situacions de pobresa extrema, inexperiència o incompetències de les figures vinculars. Malgrat això, una criança clarament patològica no sempre determina el desenvolupament d'un trastorn reactiu de la vinculació, alguns nens estableixen relacions socials i vincles estables inclús en situacions d'abandonament o maltractament greus, donat s'han de tenir en compte els factors de protecció⁹ i també el nivell de resiliència de l'infant, entès aquest com la capacitat de regular de manera flexible els propis estats emocionals per adaptar-nos a l'estrès i a les circumstàncies de la vida.

Cal per poder diagnosticar correctament un trastorn del vincle descartar a nivell clínic la presència d'altres trastorns com un retràs mental, o autisme, per exemple.

⁹ Veure annex 3: Factors de protecció extrets del *Document marc de l'EAIA Gironès*.

A banda dels tres tipus d'aferrament insegur descrits per M. Ainsworth que poden comportar la presentació de psicopatologia en el nen (el vincle ansiós-ambivalent, l'ansiós-resistent i el desorganitzat), hem de tenir present que els símptomes psicològics relacionats amb el vincle són el resultat de dificultats en la relació figura vincular/fills degudes a separacions, pèrdua dels principals cuidadors, abús, negligència i d'altres situacions anòmales (Díaz Atienza, J. y Blánquez Rodríguez, MP., 2004).

Per tant, aquests autors apunten a la necessitat d'una especial valoració de la situació vincular de cada nen tenint en compte possibles símptomes en aquest com:

- la presència de conductes impredecibles.
- la presència de conductes d'intimidació vers la resta o ser víctima d'aquestes.
- marcats dèficits en les relacions socials.
- conductes agressives vers els altres nens.
- baixa tolerància a la frustració i dèficits en els mecanismes d'inhibició conductual o d'autocontrol.
- desorganització i desorientació en la resolució de problemes.
- conductes contradictòries.
- pors excessives, trastorn d'angoixa generalitzat i/o símptomes depressius.
- en ocasions poden existir símptomes dissociatius o perplexitat: atenció insuficient als aconteixements externs.
- respostes escasses o lentes, inhibició conductual davant de situacions noves o canviants.
- la manca d'habilitats per a la resolució de problemes, podem trobar inhabilitat per demanar ajuda experimentant malestar en situacions que la precisin.
- manca d'empatia vers la resta i tendència a conductes sociopàtiques.
- greus dificultats per establir vincles d'amistat i establir relacions de confiança amb la resta.
- rebequeries freqüents i dificultat en la regulació de les emocions.
- escàs plaer en les emocions i manifestacions de malestar en les situacions on aquestes hagin de manifestar-se.
- molt demandant.
- problemes amb la conducta alimentària.
- contacte ocular pobre.

Altres autors situen la presentació del símptoma en funció del tipus de vincle establert i es parla de (Zeanah i cols, 1993):

- Trastorns del vincle no establert.

Els problemes emocionals i/o conductuals apareixen abans que el nen hagi tingut la oportunitat d'establir el vincle. En aquesta situació s'emmarca la psicopatologia de l'abús, l'institucionalització, drogadicció i/o alcoholisme en els progenitors o figures de referència amb greus trastorns mentals.

- Trastorns per "inculació indiscriminada".

Acostumen a aparèixer quan s'han donat llargues separacions de la figura d'aferrament, en situacions d'acollida en les quals no es dona la oportunitat d'establir un vincle estable amb altres persones. També en nens institucionalitzats.

- Trastorns per vinculació inhibida.

Es presenten en els casos on no ha existit disponibilitat parental o figures d'aferrament estables o han sigut impredecibles. Aquestes situacions son pròpies de les hospitalitzacions perllongades o continuades.

- Trastorns per vinculació agressiva.

En la relació vincular predomina un sentiment de ràbia i frustració en la figura d'aferrament. El nen desenvolupa aquests mateixos sentiments traduint-se conductualment en agressivitat vers la figura d'aferrament.

- Trastorns per vinculació invertida.

Es presenten en les situacions en les que el nen assumeix el rol parental. Les manifestacions típiques són les conductes extremes de domini i de hipercontrol vers la figura d'aferrament.

Un altre dels trastorns relacionats amb anomalies en el vincle és l'angoixa de LA separació. Fenomenològicament poden donar-se les següent situacions:

- El nen és font de seguretat per a la figura d'aferrament. Es tracta d'una inversió de rols.
- El nen té por al fet que li pugui succeir quelcom a la figura d'aferrament durant la seva absència. El nen creix amb un vincle on predomina l'angoixa i la inseguretat.
- El nen tem per la seva pròpia seguretat en absència de la figura d'aferrament.
- La figura d'aferrament tem per la seguretat del nen.

Com observem, la descripció d'una psicopatologia pròpia i específica relacionada amb l'aferrament encara s'ha de desenvolupar. Fins fa poc temps la gran dificultat era la no disponibilitat d'instruments fiables i vàlids que possibilitessin una investigació científica i no especulativa. El mateix es pot dir respecte a les tècniques d'intervenció terapèutica o educativa que es van desenvolupant avui en dia. Tot i això, diverses dades d'investigació coincideixen en demostrar que els éssers humans de qualsevol edat són més feliços i poden desenvolupar millor les seves capacitats quan senten i pensen que, darrera d'ells, hi ha una persona de confiança que els ajudarà sempre si sorgeixen dificultats. La persona amb qui es confia, a qui J. Bowlby anomena "*figura d'aferrament*". Quan això es dona, fruit de la tendència innata a vincular-se per part del nadó i d'una resposta de sintonia i empatia per part de les figures vinculars, la persona sent a dins seu una seguretat i diem que té un vincle segur que li permet tolerar la incertesa, el no saber i la frustració que les coses i les altres persones no són o no es presentin com voldria. La criatura que té un vincle segur enfront al no saber busca qui pot ajudar-lo, ensenyar-li, esdevé curiós, tenaç, confiat amb els mestres, desenvolupa imaginació i pensament, perquè en ell existeix la confiança que sempre ha rebut alguna ajuda que li ha aportat llum i obert camins. Aspecte aquest que tindrà molta incidència en qualsevol moment que l'infant es col·loqui davant d'un nou aprenentatge.

En relació al context/ambient que envolta i atén a l'infant el nadó neix amb una programació per desenvolupar-se i per ser acollit per un entorn humà afectiu que respongui a aquesta programació, els desajustaments és el que provoca desajustaments i alteracions en el desenvolupament. Vol dir això que un ambient no sintònic amb la programació del desenvolupament de l'infant genera trastorns. Es pot pecar de negligència quan oblidem que l'infant per desenvolupar-se necessita del vincle emocional amb els pares, més endavant amb els seus mestres,

amb els familiars i amics. O bé de hiperestimulació, quan volem transformar aquesta programació com si el nen fos un tall de plastilina, no tenint en compte les seves característiques, les seves necessitats i els seus vincles, i amb el "delit dels avenços" volem convertir-lo en una criatura superdotada. En un cas i en l'altre l'infant patirà una frustració pel desajustament entre les seves necessitats evolutives i l'ambient que, en tant que mancat de sintonia amb el nivell evolutiu del nen, esdevindrà hostil, generador d'angoixa i desconfiança. En aquest cas l'infant es pot refugiar inhibint les seves capacitats, tancant-se en si mateix o anant a la seva, esdevenint hiperactiu, desmotivats per prestar atenció, conèixer i aprendre de l'entorn, és a dir, inhibint la curiositat i el desig de descobrir; a més la frustració viscuda, per no trobar un entorn amb sintonia, genera desesperació, la desesperació genera violència i alhora impotència i més frustració, desenvolupant-se així un cercle viciós maligne.

Freud, Klein, Piaget, R. Steiner i altres científics, pedagogs i filòsofs del segle XX, en tant que investigadors de la ment humana, obren el camí cap a la descoberta que el comportament de l'adult depèn de les experiències relacionals i emocionals de la infantesa i de com l'individu s'hagi desenvolupat psíquicament i mentalment durant la infància, d'aquí la rellevància de forjar vincles sans i segurs amb els fills.

5.3.6. Aspectes a contemplar en el forjament del sistema d'aferrament

En els seus estudis J. Bowlby i M. Ainsworth evidencien que un infant necessitarà durant molt de temps sentir-se depenent d'un adult que el cuida, el bressola i el protegeix. I només amb aquesta seguretat se sentirà amb la llibertat d'explorar, jugar i córrer i més tard d'aprendre i sentir-se motivat per descobrir coses noves. Quan sigui adolescent necessitarà el mateix però expressat d'altres formes, saber que les figures vinculars són allà i que l'estimen, l'entenen i li donen la protecció necessària.

No haver experimentat aquesta força sostenidora de les figures de referència deixa a la persona en una cerca constant de pau interior, la torna un adult excessivament demandant, que necessita que els altres li solucionin les coses i ho exigeix (amb irritació o agressivitat), o bé es crea una falsa sensació de fortalesa.

La teoria de l'aferrament ens diu que per al desenvolupament de la personalitat i la salut mental, la sensibilitat i disponibilitat d'una figura de cria que respongui de manera apropiada a les necessitats d'infants i adolescents és fonamental, d'aquí la rellevància de cada trobada o interacció figura vincular-nen i de les respostes donades per les figures vinculars en funció de les competències parentals amb les que comptin.

Són molts els autors que han analitzat les **dimensions del comportament matern o patern que activen el vincle afectiu**. Malgrat aquests estudis no siguin determinants existeix en la conducta parental alguns aspectes relacionats directament amb la construcció del vincle descrits per M. Ainsworth que he apuntat anteriorment i es concreten en:

- La sensibilitat dels progenitors o persones de referència per percebre les senyals infantils, interpretar-les adequadament i donar una resposta de

forma ràpida. J. Bowlby destaca la importància pel nen de saber que les seves iniciatives socials són compreses. A partir d'això s'estableixen les bases de confiança i el sentiment de protecció indispensable perquè sorgeixi el vincle afectiu.

- La sincronia figura vincular-nen, entesa com la capacitat d'ajustament entre ambdós que permet establir una interacció recíproca en la que es respecten els torns d'intervenció mutus i responen adequadament a les expressions o vocalitzacions emeses per cadascun. L'acoblament entre figura vincular i nen que permet l'intercanvi emocional juga un paper important com a activador del vincle afectiu.
- Donar ajuda i protecció emocional. El nen ha de percebre la presència de la figura vincular com a atenta i disponible, disposada a ajudar-lo en els seus esforços o objectius. La figura vincular proporciona confort i seguretat, al mateix temps que segueix atenta a l'activitat del seu fill i l'ajuda si és necessari.
- L'actitud positiva o qualitat afectiva que fa referència a les expressions emocionals i de contacte físic que guien les accions de l'adult referent i la capacitat d'estimular el nadó, motivar-lo a explorar l'entorn i la curiositat per conèixer, compartir jocs, riures...

Hem de tenir en compte l'existència de determinats **factors de risc**¹⁰ en els progenitors o en la seva situació i context, que poden interferir en el manteniment de la disponibilitat i sensibilitat parental i que poden influir negativament en la generació del vincle afectiu entre els adults referents i els fills, entre aquests apunto la precarietat econòmica, la inestabilitat laboral, els conflictes de parella, l'estrès... Tot i això, no pel fet de no existir factors de risc el vincle afectiu emergeix de "forma natural" sinó que cal cultivar-lo i desenvolupar-lo en els diferents marcs o espais de relació entre la figura vincular i el nen en els diferents marcs (Kaye K., 1996): en el marc de criança, de protecció, en el marc instrumental, en el marc del feedback, en el marc del modelatge, en el marc de la interacció (discurs) i en el marc de la memòria.

Tots aquests marcs serveixen als adults de referència pel nen per tal d'iniciar-lo en el procés de socialització, a través del qual l'acompanyaran en el seu procés d'aprenentatge de manera progressiva a conèixer quin és el comportament que es considera adequat, les actituds i valors que són acceptables en la seva cultura i les competències necessàries perquè en un futur pugui esdevenir un membre independent en la comunitat.

Un altre aspecte important que cal tenir en compte quan tractem de les competències parentals a desplegar per l'establiment d'un vincle afectiu seguritzant són les habilitats i capacitats de les figures de referència davant del nen amb un temperament concret. Qui no ha sentit a parlar de nens fàcils i difícils?

Els nens tenen temperaments diferents, fet que es reflexa en les seves formes de comportament, humor i caràcter. El temperament té molt d'interès per alguns psicòlegs perquè el consideren el nucli original a partir del qual es forma la personalitat del nen. El temperament del nen té tant de pes com les característiques del cuidador principal en el moment d'establir-se el vincle afectiu

¹⁰ Veure annex 3: Factors de risc social extrets del *Document marc de l'EAIA Gironès*.

(Kagan ,1998).

Thomas y Chess (1977, 1986) han estat els investigadors que han realitzat l'estudi més llarg i d'influència en relació al temperament (Thomas y Chess, 1977; citat Oliva, A. 2004). Van analitzar nou dimensions del temperament del nen: el nivell d'activitat del nen, l'estabilitat dels seus ritmes, el nivell sensorial, la tendència a allunyar-se o a aproximar-se a les persones o situacions no conegudes, la capacitat de mantenir l'atenció, l'índex de distracció, la seva adaptabilitat, la qualitat del seu estat d'ànim i la intensitat de resposta. A través de l'estudi d'aquestes dimensions i el fet que es donessin en el nen d'una o altra forma els va permetre concloure que els nens es podien agrupar en tres categories que descrivien el seu perfil temperamental: nens fàcils, difícils, nens de reacció lenta i un percentatge baix de nens amb un estil temperamental que no es podia incloure en cap d'aquestes tres categories donat presentaven una combinació única de les seves dimensions temperamentals.

Les diferències en el temperament van ser relacionades per aquests autors amb la capacitat que mostren els nens per controlar i regular les emocions (necessari per a l'organització i l'adaptació del comportament). Una part d'aquesta capacitat és de base biològica. Durant els primers mesos de vida un dels elements imprescindibles per poder manifestar i inhibir respostes emocionals és la maduració del sistema nerviós. Aquesta maduració permetrà que el nen vagi adquirint cert control i no es desorganitzi davant cada nou estímul. La capacitat d'autoregulació és un assoliment que s'ha d'anar desenvolupant al llarg de la primera infància i és molt probable que l'herència genètica intervingui en la formació d'alguns trets temperamentals, però no és l'únic factor. Les practiques de criança, el procés de socialització en el sí de la família, la relació amb els germans, i més tard amb els amics, contribueixen a que el nen adquireixi el control sobre els seus estats emocionals i pugui regular la seva exhibició o inhibició en funció dels patrons culturals o dels seus objectius personals. Des dels primers mesos de vida del nadó les pràctiques parentals influencien molt en aquest aspecte. Les estratègies per calmar al nadó ajuden en el procés de maduració del sistema nerviós del nen, reduint el seu nivell d'estrès o ansietat, aconseguir fascinar el nen amb expressions o objectes interessants, amb cançons o jocs rítmics.. són estratègies que utilitzen els adults de referència per calmar el nen i de forma gradual ensenyar-li a esperar i controlar els seus estats interns. Fer d'un esdeveniment que genera temors al nen quelcom agradable... Reconèixer les característiques temperamentals del nen és important perquè permet saber fins a on pots arribar amb aquest sense provocar-li un estrès excessiu a través de la teva interacció i així orientar-lo progressivament vers una millor adaptació al seu entorn. Per exemple, si un nen amb temperament difícil no és tractat de manera pacient, amb sensibilitat, controlant els estímuls ambientals que li provoquen estrès, els comportaments disruptius poden augmentar.

Així doncs, l'actitud que adoptin els adults de referència és important per a les relacions entre aquests i el nen, que marcaran la direcció del progrés que realitzi aquest.

Al revisar la literatura, informes i documents sobre les **pràctiques i estils parentals** hi ha dues dimensions molt estudiades: la *correspondència emocional* i la *demanda de control*. Aquestes dues dimensions es poden combinar entre sí i d'aquesta manera podem trobar: pares càlids i restrictius, càlids i permissius, freds i restrictius i freds i permissius. Existeixen una classificació sobre estils parentals i

els efectes d'aquests sobre els nens, que avui en dia constitueix un important punt de partida sobre aquest tema. L'estil parental en base a quatre dimensions (Brazelton, T.B., 1989):

- Control. Com els pares modifiquen o modelen les expressions de dependència, agressivitat i comportament de joc.
- Demanda de maduresa. Pressió que exerceixen els pares per tal que els seus fills aconseguen un cert nivell en l'execució d'una habilitat.
- Claredat de comunicació. Cerca la opinió dels nens i l'exercici del raonament o capacitat de dialogar per a negociar els acords.
- Atencions parentals. Fa referència a les expressions d'afecte vers els fills i les formes de demanar, actituds i comportaments.

A l'estudiar la combinació d'aquestes dimensions parentals, Baumrind va arribar a la conclusió que existeixen tres tipologies d'estils parentals:

- a. Pares permissius. No demanen massa als fills i no opten per castigar-los quan la seva conducta és inadequada. No estableixen control, pensen que donant un marc de llibertat al fill aquest desenvoluparà amb més força la seva personalitat, seran capaços de prendre iniciatives pròpies i la seva relació amb els fills serà de confiança i amistat.
- b. Pares autoritaris. Marquen regles de comportament i exerceixen un rígid control perquè es compleixin. Consideren que els fills s'han de desenvolupar en consonància amb uns estàndards o valors de vida que ells consideren com els millors. No escolten les opinions dels fills, empenen el càstig en situacions de desobediència. Aquest perfil acostuma a coincidir amb pares poc expressius a nivell afectiu o amb poques habilitats comunicatives.
- c. Pares amb autoritat. També tenen regles o ideals de comportament que esperen que els fills coneguin i assoleixin. Tot i això tenen en compte les opinions dels fills en relació a aquestes. Malgrat intenten que els fills segueixin unes normes, dialoguen amb ells i els expliquen els motius, alhora que escolten els contra arguments. Son flexibles però no permissius i negocien amb els fills per arribar a acords. No creuen que els càstigs siguin el millor mètode i prefereixen el diàleg i el respecte mutu.

La majoria dels pares presenten trets creuats dels estils descrits, i a vegades l'estil depèn de les situacions o dels moments de la vida, més que trets de caràcter permanent.

En resum existeixen múltiples factors que interfereixen en el forjament d'un determinat tipus de relació pares-fills, que irremediablement marcaran el desenvolupament de l'infant: les característiques del propi nen, el seu temperament, l'estil parental, situacions ambientals, socials, de context econòmic de la família, les característiques personals dels progenitors i la seva voluntat (disponibilitat i sensibilitat) per ocupar-se del nen, l'estat anímic de les figures de

referència (canvis hormonals patits, físics, bioquímics, i també psicològics), el llinar de tolerància en les figures de referència per fer suportables moments d'irritabilitat del nen, plors, pèrdues de gana, nits sense dormir.

S'està i s'ha atorgat molta rellevància a aquests aspectes dins la psicologia evolutiva i també dins el treball social amb famílies, però el meu interès és centrar la reflexió en la rellevància dels vincles afectius entre figura vincular-nen. És a través d'aquesta relació d'aferrament que l'infant pot, gradualment, anar regulant els seus estats emocionals i construir un model intern de funcionament que li possibiliti tenir bon nivell d'autoestima i la suficient seguretat i confiança en l'altre. També és a través de l'aferrament segur que el nen podrà confiar les seves emocions i sentiments a la figura de referència, que hi posarà paraules i les retornarà a l'infant perquè aquest pugui comprendre-les i, si cal canviar-les amb la seva ajuda.

Els nens que pateixen maltractaments no tenen uns pares que posin paraules als seus estats interns, a les seves emocions o experiències. Aquests infants senten com tots els altres però els és difícil pensar en les seves emocions i en les emocions de la resta. Quan parlem de pares que maltracten sovint pensem amb pares que rebutgen, que no estimen l'infant. No sempre és així, hi ha moltes mares "maltractores" que es mengen els seus fills a petons i els diuen coses boniques, però no s'adonen del que sent ni de què vol el seu fill, poden fins i tot, arribar a fer-los mal besant-los i no se n'adonen. El dolor del nen passa llavors desapercbut (Sadurni, M. 2012).

Destinar temps de qualitat i atendre a les necessitats reals dels fills no és un tema irrellevant. Avui en dia sabem a través de la psicologia infantil que no destinar temps ni atencions als infants pot determinar el sorgiment d'inseguretats, temors i tancament emocional del nen.

5.3.7. Apunts i limitacions sobre la teoria del vincle

En base a l'exposat fins el moment s'evidencia que la gran majoria d'investigacions, estudis psicològics, tests de comportament, tests de desenvolupament, observacions pediàtriques, estudiosos, especialistes, etc. assenyalen la importància dels intercanvis i la interacció afectiva del nadó amb la figura de referència en el marc del desenvolupament del nen.

La teoria del Vincle Afectiu, tot i el seu enfocament etològic, destaca per investigar la perspectiva evolutiva del vincle. J. Bowlby parteix d'una perspectiva evolutiva de base darwiana però, malgrat mostrar una orientació etològica al considerar el vincle entre la figura vincular i el nen com una conducta instintiva amb un clar valor adaptatiu de supervivència, la seva concepció de la conducta innata va molt més enllà que d'altres autors amb enfocaments més mecanicistes de la seva època. Bowlby va plantejar que la conducta innata no és una pauta fixa de comportament que es reproduïx sempre de la mateixa manera davant d'un determinat estímul, sinó un pla programat amb correcció d'objectius en funció de la retroalimentació, que s'adapta, modificant-se a les condicions ambientals.

Cada trobada amb la figura vincular proporciona al nen una representació interna de com són les relacions afectives i socials. Amb l'edat i les experiències contínues, aquest model de representació interna s'anirà transformant i canviant. Malgrat això, és important entendre que la forma d'assimilar les noves experiències afectives es

veurà influenciada per la naturalesa d'aquest model intern de relació que el nen va construint progressivament en el seu procés de desenvolupament. Aquest és el motiu pel qual s'atorga tant de pes a les primeres experiències vinculatives.

La teoria de J. Bowlby investiga sobre les respostes de l'infant davant la separació de la figura vincular i inclou referències a Piaget quan relaciona el vincle amb el desenvolupament cognitiu del nadó a partir dels vuit mesos, quan aquest aconsegueix la permanència de l'objecte i apareixen les respostes/reaccions davant la separació de la mare com a evidents.

La tendència de l'infant a reaccionar amb temor davant la presència de persones estranyes, a la foscor, als sorolls forts, etc, són interpretats per J. Bowlby com el desenvolupament de tendències genèticament determinades que es basen en una predisposició a afrontar perills reals de l'espècie i que existeixen en els homes durant tota la vida. Malgrat d'entrada sembla una postura amb una càrrega biològica exagerada, en realitat J. Bowlby completa el seu enfoc fent referència a una sèrie de circumstàncies psicològiques i culturals que donen lloc a aquestes reaccions. En aquest sentit fa referència als perills imaginaris, els indicis culturals apresos d'altres persones sobre els perills, la racionalització, l'atribució de significats a les conductes dels nens per part de les figures de referència, la projecció i el context familiar (Bowlby, J., 1985).

El model proposat per J. Bowlby es basa en l'existència de quatre sistemes de conductes relacionades entre sí:

- *el sistema de conductes d'aferrament*- fa referència a totes aquelles conductes que permeten mantenir la proximitat i el contacte amb les figures vinculars (somriures, plors, aixecar els braços per ser agafat a coll, aferrar-se a les cames o al coll de la figura vincular, posar el cap o part del cos a la falda de la figura vincular, voler el contacte físic de la figura d'aferrament per ser bressolat, abraçat, acaronat, assegut a la falda, etc i seguir a la figura d'aferrament per tal de mantenir-se a poca distància d'aquesta). Són conductes que s'activen quan augmenta la distància de separació amb la figura vincular o quan el nen percep senyals de perill o amenaça, que es posen en marxa per restablir la proximitat.

La figura de referència també disposa d'una conducta semblant a la de l'aferrament: la conducta de recuperació, que es dona quan aquesta detecta un allunyament de la seva cria i actua per reduir la distància entre el seu fill i ella. Tanmateix desplega altres conductes per reaccionar al somriure, per exemple, del bebè somrient al seu torn, parlant-li, acariciant-lo o agafant-lo a coll, etc.

- *el sistema d'exploració*- està en estreta relació amb les conductes d'aferrament, ja que mostra certa incompatibilitat amb aquestes. Quan s'activen les conductes d'aferrament disminueix per part del nen l'exploració de l'entorn.
- *el sistema de por a persones estranyes o desconegudes*- també relacionat amb les conductes d'aferrament i el sistema d'exploració, ja que la seva aparició suposa la disminució de les conductes exploratòries i l'augment de les conductes d'aferrament.

- *el sistema afiliatiu*- que fa referència a l'interès que mostren els individus, no només de l'espècie humana, per mantenir la proximitat i interactuar amb altres subjectes, fins i tot amb aquells amb qui no s'ha establert un vincle afectiu.

Per tant, el vincle afectiu s'interrelaciona a diverses conductes, que s'activen i desactiven, amb més o menys intensitat i d'una o altra manera depenent de diversos factors contextuals i individuals. Els bebès mostren, ja als pocs dies de néixer, la joia d'estar pròxims a ésser humans i que aquests els parlin, cantin, somriuin, aixequin en braços, els bressolin o els facin pallassades. Gaudeixen tant amb tot aquest desplegament d'interacció afectiva que s'orienten cap a les persones que els fan tota això, els alimentin o no.

A diferència del que pot semblar, J. Bowlby reconeix el rol actiu del nadó, al igual que van fer J. Piaget i L.Vigotzky en les seves teories. Una acció que respon a una voluntat de suscitar respostes en la figura de referència, fent així incís en l'activitat del nadó i en la seva facultat per promoure conductes i no en la passivitat. (Brazelton, 1993)

El nen es regeix des del seu naixement pel principi del plaer, plaer que li proporciona l'entorn a través de la interacció amb la figura vincular, de qui alhora depèn satisfer les necessitats d'aquest. Els autors citats en la primera part d'aquest treball, J. Piaget principalment, ja destaquen en les seves idees que en els primers mesos de vida, malgrat l'aparent passivitat del nadó, ja existeix una demostració afectiva expressada per l'infant com a expressió de plaer, per exemple la calma i posteriorment el son relaxat després d'alimentar-lo ja és una interpretació del plaer que el nen pot estar sentint. Però d'això precisament es tracta, i seguint les idees de L.Vigotzky, d'una interpretació que els adults de referència (interacció amb el context) poden arribar a concloure de l'acció del nen.

Tal i com recullen molts psicòlegs evolutius, la naturalesa ha proporcionat els nadons d'una extrema sensibilitat i atenció innata vers les expressions facials i la cadència pròpia de la parla humana. A partir del segon o tercer mes l'atracció pels estímuls pròpiament humans s'expandeix de manera notable, fet que comença a facilitar l'exploració pel món que l'envolta.

El nen neix amb capacitats: capacitat per veure, escoltar, generar tendresa, autoregular-se.. sí prenem com a referència els trets de les etapes evolutives descrites anteriorment, són capacitats, que considero permetran a l'infant per una banda, autoregular-se, i per altra banda, establir relacions amb els que l'envolten. El nadó no és una bola de "plastilina sense estructura i formes" que se'l pot modular a caprici. Neix, després de nou mesos de gestació durant els quals ha rebut empremtes sensorials que li han permès l'adquisició d'un bagatge d'impactes sensorials relacionals amb la mare i el pare; neix amb una tendència temperamental, amb una constitució "psico-bio-genètica" que el predisposa, amb unes capacitacions pròpies, vulnerabilitat, tendència a la "resiliència", estils relacionals en els que hi contribueixen les tendències a l'amor, a la destructivitat, a la tolerància a la frustració i a l'ansietat, i segons J. Bowlby, una forta motivació a vincular-se emocionalment al cuidador principal. Aquest, per la seva banda, en l'establiment d'aquesta connexió amb l'infant ha de poder recollir les emocions i angoixes que el desgavellen i transformar-les en quelcom païble, tolerable i assimilable, co-construint així entorns de seguretat i protecció per l'infant.

Segons J. Piaget les conductes d'aferrament que el nen desplega des del naixement són reflexes sens cap tipus de predisposició.

Malgrat aquesta distinció, tant J. Piaget com L.Vigotsky coincideixen en determinades consideracions que té en compte J. Bowlby en la seva teoria del Vincle Afectiu, quan assenyalen que el nadó com a ésser social des del naixement no deixa de crear relacions significatives amb el cuidador/a principal. El nen com a ésser actiu, que al rebre l'aliment estudia meticulosament el rostre de la persona de referència, seguint els seus moviments i analitzant les seves expressions.

En el desenvolupament del nen, doncs, l'atenció, l'intercanvi de mirades inicial i alhora interacció amb la figura de referència donarà pas a l'establiment de l'amor dual que permetrà al nen sentir-se segur i progressar en el seu desenvolupament.

De les primeres interaccions amb la figura de referència i gràcies a aquesta, el nen obté les primeres experiències, íntimament lligades a l'obtenció de plaer, les carícies, la neteja corporal facilitaran al nen una entrada sana i feliç a la sexualitat.

J. Piaget centra el seu discurs en què els avenços dels nens per passar a nous estadis, que implica nous aprenentatges, es basa en la percepció i la memòria del nadó que li permeten fer associacions entre la figura de referència i l'obtenció del plaer. A mesura que el nadó reconeix i adopta a la figura de referència com a objecte d'amor (entre els vuit i dotze mesos) és el moment que les relacions amb aquesta s'intensifiquen i coincideix amb J. Bowlby en la idea que el nen comença a evidenciar la seva angoixa davant la presència d'un estrany. J. Piaget ho atribueix a un nou progrés en el desenvolupament del nen i J. Bowlby argumenta que s'ha format ja la parella de vincle.

Més endavant en etapes superiors, J. Piaget reconeix la rellevància de les figures d'aferrament, en quant que controlen l'ambient social on viu el nen i posen en joc molts procediments per afavorir el desenvolupament del nen, tanmateix afavoreixen la identificació del nen amb elles i d'aquesta manera l'assimilació social dels seus valors, normes i conductes.

Dins el desenvolupament afectiu del nen, J. Piaget reconeix el vincle afectiu com la relació afectiva que estableix el nen amb les persones que interactuen de manera privilegiada amb ell, estat que considera es caracteritza per determinades conductes, representacions mentals i sentiments. I que amb el desenvolupament de les capacitats intel·lectuals es va consolidant i millorant per l'ús de noves competències lingüístiques i mentals que faciliten la comunicació i entesa amb les figures vinculars, fent que la interacció sigui menys asimètrica i més carregada de significats socials.

Quan fa referència al rol d'interacció J.Bowlby planteja que l'experiència de separació del nadó de la figura vincular redueix el nivell de confiança i seguretat que en aquesta tenia dipositada, però no és suficient perquè es donin greus repercussions en el nadó i en el seu devenir. Per això, és necessari que intervinguin d'altres variables com amenaces d'abandonament amb fins disciplinaris, discussions entre les persones vinculars amb significat implícit de risc de separació d'aquestes... És típic escoltar molts pares o mares que amenacen els fills amb frases com: " *Sinó et portes bé avisaré a la policia*", " *el papa marxarà*".. o amenaces i/o intents reals de suïcidi.

Penso que amb el pas del temps la teoria de J. Bowlby s'ha anat enfortint i a través d'investigacions posteriors s'ha convertit a dia d'avui en una àrea d'investigació evolutiva, que manté molt de pes. Sense anar més lluny des del Laboratori de Vincle i Desenvolupament Humà de la Universitat de Girona, conduït per Marta Sadurní a Girona entre d'altres, parteixen d'una línia d'investigació i tractament que segueix els principis de la teoria del vincle.

Existeixen diverses línies d'investigació que s'han obertes a partir dels debats que avui dia generen els plantejaments de J. Bowlby i M. Ainsworth (Oliva, Delgado, A., 2004):

- a. Una de les línies d'investigació oberta actualment és sobre la transmissió generacional del vincle afectiu. El fet que els pares segurs tinguin fills amb un vincle de base segura, els pares preocupats nens amb vincle insegur-ambivalent i els pares rebutjants nens amb vincle insegur-evitatiu ha estat provat en diverses investigacions (Benoi y Parker, 1994; Fonagy, Steele i Steele; citat per Oliva, A.2004). Els investigadors expliquen aquest fenomen a partir de models interns actius que són transmesos als fills; que van ser construïts durant la infància i reelaborats posteriorment. L'aspecte més rellevant és que no importa tant el tipus de relació que l'adult va establir durant la seva infantesa amb les figures vinculars, sinó la posterior reelaboració i interpretació d'aquestes experiències.

Tanmateix val a dir que malgrat existeixi la transmissió generacional del vincle, alguns esdeveniments que es poden donar al llarg de la vida dels pares poden provocar canvis en el model de representació del tipus de vincle.

- b. Malgrat J. Bowlby va admetre que el nen pot arribar a establir vincles afectius amb diferents persones, pensava que els nens estan predisposats a vincular-se especialment amb una figura principal, i que el vincle amb aquesta figura seria especial i diferent qualitativament a l'establir amb figures secundàries. Plantejava que era el més convenient.

Investigacions més recents proven que en el moment del naixement els pares poden comportar-se de manera tan sensible i disposada a respondre al nadó com les mares.

En la majoria d'espècies el subjecte escollit per l'infant com a figura de protecció i proximitat acostuma a ser la mare o la figura que fa funcions de maternatge, però no sempre. Els pares i les mares pensen que ells són els receptors de l'amor del seu fill i així és la majoria de vegades. Tanmateix, la figura d'aferrament no és necessàriament la mare, sinó aquella que és seleccionada per l'infant d'entre els adults o germans més grans que el cuiden i tenen cura d'ell. Per tant, el vincle no només es dona en relació amb les figures parentals, malgrat existeixin poques investigacions amb els germans es possible crear relacions vinculars amb aquestes quan s'ofereixen uns als altres ajut i consol en situacions desconegudes o amenaçadores.

El nadó té una forta motivació a vincular-se però també la tenen els pares cap a ell. En una família conformada per dos progenitors el vincle es configura en una relació triangular, en que cada membre s'acobla i es

vincula als altres a partir de la seva història de vincles emocionals i també de la seva constitució i temperament. Com he dit el nadó no és un ésser passiu, amb les seves tendències transforma als pares, uns i altres s'influencien mútuament. Les qualitats d'aquesta relació emocional triangular està a la base i modula les interrelacions afectives i socials futures del nen i també, les experiències emocionals en l'estil d'observar, d'interactuar i d'aprendre de l'entorn al llarg de tota la seva vida.

El principal entorn de socialització del nen en els tres primers anys de vida és el marc del triangle familiar a on el nen s'iniciarà en el poder estar, negociar i compartir en una relació a tres, en el que el tercer és l'element que ajuda a trencar una relació dual fusional i introduir l'entorn social, amb la seguretat que li brinda l'entorn familiar estable. No és en contacte amb un grup de nens fora de l'ambient familiar que l'infant es socialitza, doncs abans dels tres anys no ha assolit el sentiment d'identitat com per poder estar enmig d'un grup nombrós d'iguals, en un ambient estrany sense sentir-se aclaparat per la desubicació i desorientació.

Per tant, els nens són capaços d'establir vincles d'aferrament amb diferents figures sempre que aquestes es mostrin sensibles i afectuoses. Aspecte que aporta més beneficis que inconvenients pel nen. Perquè el vincle esdevingui de base segura necessita la presència de més d'una figura vincular, un pare per exemple que pugui sostenir i cuidar a la parella. Es fa així necessària la relació triàdica.

- c. La relació entre el temperament del nen i el vincle. Investigacions en aquesta línia s'han dut a terme, malgrat no s'ha arribat a acords. Hi ha varies hipòtesis i sembla que la més acceptada és la que planteja el model de *bondat d'ajustament* (Thomas y Chess, 1977; citat Oliva, A. 2004), que considera com a factor clau la interacció entre les característiques temperamentals del nen i les característiques dels pares. És a dir, determinats trets del nen poden influir en el tipus d'interacció adult-nen i per tant, en la seguretat del vincle, però en funció de la personalitat i circumstàncies de l'adult. Per exemple la irritabilitat del nen pot suscitar respostes diferents en dues persones (figures vinculars) amb diferents característiques de personalitat.
- d. En relació a la concordança entre el tipus de vincle que estableix el nen amb diferents figures vinculars, les dades més complertes provenen d'una metanàlisi Fox, Kimmerly y Schafer (1991) sobre onze investigacions que avaluen el tipus de vincle mostrat per un nen en relació al pare i en relació a la mare per mitjà de la prova de la *Situació Estranya*. Aquests estudis plantegen una concordança entre el tipus de vincle que el nen estableix amb ambdós progenitors o figures vinculars. Quan el nen mostra un tipus de vincle segur en la prova de la *Situació Estranya* amb la mare, és molt probable que també sigui un vincle segur quan és el pare que acompanya el nen en aquesta situació.

Una possible explicació de la concordança és que la prova de la *Situació Estranya* avalua el model intern actiu que el nen ha elaborat a partir de la interacció amb la figura principal d'aferrament. Aquest model seria així

generalitzat a altres figures, per tant raonable la concordança entre el tipus de vincle manifestat pel nen amb altres figures. Però no s'ha pogut constatar que sigui així.

Una altra explicació es basaria en les semblances que aparentment hi hauria entre els estils interactius entre pare i mare.

I una darrera hipòtesis plantejada fa referència a la influència que els trets temperamentals del nen pot tenir sobre l'establiment del tipus d'aferrament. Així, sí el temperament és determinant podria ser que el nen establís un mateix tipus d'aferrament cap a figures diferents.

- e. Vincle i atencions alternatives ("Day Care"). Hi ha moltes investigacions amb dades força contradictòries sobre les atencions alternatives que pot rebre un nen en els primers anys de vida i la relació de vincle. Les dades obtingudes fan difícil poder generalitzar les influències de les atencions alternatives sobre el vincle que el nen estableix amb els seus pares. No es pot assegurar que deixar el nen al càrrec de terceres persones impliqui majors probabilitats d'inseguretat en el vincle del nen amb els pares. L'element de rellevància semblaria ser la qualitat d'aquestes atencions com a alternativa a les atencions que li ofereixen els pares. Aquesta qualitat serà el que determinarà la seguretat del vincle. Si les atencions són adequades i promouen que el nen pugui interactuar amb els pares sense angoixa no s'espera que apareguin problemes emocionals o de relació posteriors (Oliva, A., 2004).

Per altra banda, l'experiència clínica ha aportat informació sobre alguns elements a tenir en compte quan el nen passa llargues hores atès per altres figures. És important que els pares reconeixin el dolor dels seus sentiments associats a haver de deixar el nen al càrrec d'altres persones. Es recomana poder facilitar la transició de la llar a l'escola bressol, per exemple, que els pares es preparin pel procés i comentin al nen sobre l'atractiu de jugar amb altres nens, presentar-li el nou cuidador/a, etc. (Brazelton, T.M., 1992; citat Oliva, A. 2004).

- f. La validesa transcultural de la Teoria del Vincle ha estat des de fa temps un assumpte a tenir en compte per molts investigadors. La idea que diferents cultures que representen diferents ambients d'adaptació desenvolupin diferents practiques i pautes de criança considerades com a més adequades. Aquest plantejament comportarà que variaran els comportaments i reaccions dels pares o figures vinculars davant les senyals del nen. Les practiques establertes amb els nens que es consideren adequades en la cultura de pertinença no tenen perquè ser compatibles amb els principis d'adaptació individual (Hinde y Stevenson-Hinde, citat per Oliva, A. 2004)

En aquest sentit Oliva (2004) apunta sobre les investigacions transculturals, que proven que en certes cultures un tipus de resposta davant les necessitats dels nadons és més freqüent que en altres. Prenent com a base el comportament típic del nen en la prova de la *Situació Estranya* s'ha arribat a plantejar la major o menor freqüència d'aparició dels tres tipus de vincle segons les diferents cultures. El que es posa en evidència, a més de la

diferenciació cultural, és la validesa d'aquest disseny experimental per oferir conclusions sobre "l'adequació" de diferents interaccions i pràctiques d'aferrament.

Un altre aspecte que també podria recolzar la validesa universal de la teoria del vincle és l'existència d'una relació (independent de factors culturals) entre la sensibilitat materna i el tipus de vincle establert pel nen. Tampoc sobre aquesta relació es disposen de dades transculturals.

"...hay que definir mejor la sensibilidad o responsividad materna/paterna, teniendo en cuenta los factores culturales. Pensamos que aunque puede haber un cuerpo o núcleo común de respuestas o conductas del adulto cuya relación con un desarrollo favorable en el niño sea ajena a la cultura, también habrá otras muchas que adquirirán su sentido en un determinado contexto cultural, de forma que su influencia positiva o negativa sobre el desarrollo socio-emocional del niño estará claramente mediada culturalmente" (Oliva, A. s/a, p.20).

6. MARC LEGISLATIU D'ACTUACIÓ

6.1. EL MALTRACTAMENT, L'ABÚS I LA NEGLIGÈNCIA EN LA INFÀNCIA

Avui en dia el concepte de maltracta infantil és reconegut socialment, malgrat això aquest comporta complicacions en la seva definició. Existeixen factors culturals que poden estar incidint per considerar a partir de quan podem dir que una conducta és maltractadora. En un món culturalment diferent apareixen dilemes sobre les pràctiques parentals.

Per altra banda, no fa massa anys podíem veure com d'acceptat era el càstig físic tant a casa com a l'escola. Tot i això, s'ha aconseguit arribar a una definició de maltracta infantil, que ens permet situar-nos i abordar-lo.

La definició més acceptada, recollida a la nova Llei dels Drets i les Oportunitats de la Infància i Adolescència 4/2010 de 27 de maig, és la que fa referència a accions o omissions no accidentals comeses per individus, organismes o la societat que poden ser de tipus físic, emocional, psicològic i sexual, que amenacen el desenvolupament físic, psicològic, emocional i social que es considera normal pel nen.

En aquesta definició, doncs, es reconeix que el nen té necessitats físiques d'alimentació, higiene., i també inclou les necessitats psicològiques, emocionals i socials. Alhora pren en consideració el maltracta quan s'és insensible a les necessitats estimuladors del nen, s'estableix un vincle afectiu deficitari o s'impedeixen les relacions socials.

El maltracta és reconegut tant en el context familiar, com institucional i social.

D'aquesta definició es deriva diferents tipologies de maltractes infantils, en funció de dues dimensions l'activa o la passiva. El següent quadre recull els diferents tipus de maltractament infantil:

Definició	
Maltractament físic	Qualsevol tipus de negligència o acció punitiva que posi en perill la integritat del nen.
Negligència i abandó	No satisfer les necessitats bàsiques d'alimentació, higiene, abric, salut, protecció i educació. En els casos extrems, els pares tutors rebutgen deliberadament les seves obligacions parentals.
Maltractament psíquic	De manera activa: atemorint o ridiculitzant el nen. De manera passiva: no proporcionant-li l'escalfor de la relació afectiva o l'estimulació que necessita pel seu desenvolupament. Aquest darrer cas també ha estat classificat com a abandonament emocional.
Submissió sexual	Utilitzar el nen per satisfer els desitjos sexuals.
Explotació sexual	Obligar o induir a les relacions sexuals com a mitjà d'explotació laboral. També s'inclou l'explotació sexual indirecta, com per exemple al utilització dels nens per a les publicacions pornogràfiques.

Maltractament prenatal	Manca de cura del propi cos durant l'embaràs o autosubministrament de substàncies o drogues que perjudiquen el fetus.
Explotació laboral	L'assignació al nen, amb caràcter obligatori, de la realització continuada de treballs amb un clar objectiu de benefici econòmic que, a més, interfereix en les necessitats del nen, haurien de ser realitzats per adults i excedeixen el context cultural on el nen es desenvolupa.
Submissió davant la malaltia	Sotmetre el nen a substàncies químiques sense necessitat mèdica. En aquest grup s'inclou el síndrome de Münchausen per poders, trastorn psíquic adult que simula malalties en el nen.
Corrupció	Induir al nen a cometre conductes antisocials i desviades que impedeixen la seva normal integració a la societat.
Incapacitat de control de la conducta del nen	Situacions on els pares o cuidadors manifesten de forma clara la seva incompetència per controlar i dirigir la conducta del nen vers a formes adaptatives.

Font: Sadurní, M., Rostan, C., Serrat, E. (2003) *El desarrollo de los niños, paso a paso*. Ed UOC. Barcelona

Dins aquesta classificació de tipologies de maltractament des de la Teoria del Vincle s'apunta a determinats ítems que alteren significativament el sistema de vinculació, ja que allò que pot desestabilitzar profundament el sistema d'aferrament de l'infant són les experiències que el porten a la paradoxa de no poder confiar i buscar refugi en les persones que precisament han estat investides com a figures d'aferrament. Així per exemple:

- *Pegar un infant de manera repetida, sigui creuant-li la cara diverses vegades, donant-li empentes, sacsejar-lo, donar-li puntades de peu, ferir-lo amb armes o cinturons, etc. Es considera una conducta parental aterridora per l'infant.*
- *Qualsevol acció que, encara que no sigui repetida, deixi marques sobre el cos del nen/a.*
- *Tancar l'infant en llocs estrets, foscos o no familiars per a l'infant, com lavabos, armaris, golfes, etc.*
- *Castigar-lo de maneres estranyes com lligar-lo.*
- *Amenaces de matar o fer mal al nen.*
- *Espantar l'infant amb conductes embogides com episodis de colera no continguda davant l'infant, conductes estranyes. Aquestes conductes poden anar directament dirigides al nen o a altres persones o animals que l'infant estima.*
- *Intents de suïcidi davant el nen.*
- *Seduir l'infant en el sentit de voler que formi part de jocs o activitats sexuals o forçar-lo a portar a terme alguna classe d'acte sexual. ...” (Main, M., Goldwyn, R., & Hesse, E. 2002; citat Sadurni, M. 2011, p. 74-75)*

Aquesta és una llista reduïda d'ítems, que no vol dir que altres formes de conducta parental, com ja he recollit, siguin interpretades com a formes de maltractament infantil. Però aquests evidencien una forma de maltractament que té un percentatge alt de possibilitats de tenir com a conseqüència un efecte patològic en la salut mental de l'infant i el seu sistema d'aferrament.

Hem de tenir en compte que en la majoria de casos de maltracta infantil no es dona un únic tipus, sinó que acostumen a aparèixer simultàniament. A més, s'ha pogut constatar que els efectes a llarg termini dels maltractament no es donen com a resultat de les agressions físiques sinó del maltracta psicològic, que les acostuma a acompanyar. Alhora per entendre l'abast i conseqüències del maltracta i procedir a la seva valoració cal tenir en compte la informació en relació a la severitat del maltracta, la seva cronicitat i el moment de desenvolupament del nen.

El sistema de protecció a la infància de Catalunya ha iniciat notables polítiques socials dirigides a protegir els menors de possibles situacions de risc de maltractament. Tanmateix aquesta protecció que passa, moltes vegades, per declarar la situació de desemparament del menor i retirada de la tutela i guarda als progenitors, no succeeix sense incórrer en nous riscos. Per una banda, la dona que ha perdut el seu infant, en la seva aflicció, pot desorganitzar-se encara més. Per altra banda, si bé s'intenta sempre que la guarda dels nens/es quedi en la família extensa (avis, oncles, cosins, etc), això no sempre és possible i en un nombre elevat de casos, l'infant ha d'establir els seus vincles afectius amb persones no estables, com poden ser educadors de centres i/o famílies d'acollida. Aquesta inestabilitat de la persona de referència, sigui per torns de treball en el cas dels centres, sigui per retorn a la família biològica o pas a família pre-adoptiva, en el cas de famílies d'acollida, pot ser també una important font patogènica pel desenvolupament socio-afectiu de l'infant.

D'altra banda, quan pensem en casos de maltractament i de la necessitat de retirar la guarda de l'infant d'una mare/pare acostumem a pensar en casos dramàtics i extrems en els que hi ha hagut abusos o maltractaments físics greus. Tanmateix, com tots els tècnics podem constatar, exceptuant aquests casos greus, ens trobem amb un ampli ventall de nivell i tipologies de maltractament. La majoria dels maltractaments que són detectats pels tècnics del nostre sistema de protecció són per negligència cap a l'infant sense que hi hagi abús físic ni cruada psíquica. Altres són per danys que la mare s'infringeix a sí mateixa com el consum de drogues mentre està gestant i que comporten un perill per la vida o el desenvolupament sa del nen/a.

Davant qualsevol situació de maltractament i/o negligència infantil a Catalunya el govern de la Generalitat assumeix la competència i desplega diverses polítiques en matèria de serveis socials i serveis especialitzats que concentren esforços en la protecció de la infància i adolescència al nostre país.

6.2. MARC LEGISLATIU EN MATÈRIA DE SERVEIS SOCIALS D'ATENCIÓ A LA INFÀNCIA I LLURS FAMÍLIES A CATALUNYA

Protegir un infant o un adolescent és una qüestió de justícia social, i això requereix d'una mirada atenta de tots els estaments i organismes implicats per garantir que són prioritaris els drets de l'infant: atenció personalitzada, estabilitat, continuïtat en l'atenció, flexibilitat, vincles...

Així, des de l'àmbit professional i tècnic de la protecció a la infància i l'adolescència s'està molt pendent als processos d'intervenció, intentant minimitzar els riscos en la vulneració dels drets dels infants. Malgrat això i després d'anys d'experiència en el camp sóc conscient de les mancances que a dia d'avui embolcallen la intervenció directe amb famílies: no hi ha un sistema d'avaluació que permeti lligar les intervencions als resultats, els recursos econòmics amb els que es compten són limitats, la burocràcia i gestió de documentació que es requereix per accedir a un recurs o per fer una proposta o demanda és excessiva, manquen espais de reflexió sobre la pròpia praxis professional, el compartir experiències, les intervencions es centren en el professional com a recurs humà, que ha de fer front a la tasca a través de les seves capacitats i habilitats personals i professionals, etc.

És ara moment doncs de posar atenció a la legislació que el nostre país desplega per al tractament de situacions que vulnerin els drets dels infants i vetllin per la seva protecció i adequat desenvolupament, fent especial esment de la tasca dels tècnics que ens dediquem a aquest camp.

➤ *El sistema de serveis socials a Catalunya*

La Llei de Serveis Socials, també coneguda com Llei 12/2007 d'11 d'octubre és la llei que regula i ordena el sistema de serveis socials amb la finalitat de garantir-hi l'accés universal per a fer efectiva la justícia social i promoure el benestar del conjunt de la població dins de l'àmbit de l'administració de la Generalitat de Catalunya. Aquesta llei fou aprovada pel Parlament de Catalunya i entrà en vigor l'1 de gener de 2008.

En el Títol II de la llei vessa sobre el sistema públic de serveis socials. Aquest està format pel conjunt de recursos, prestacions, activitats, programes, projectes i equipaments destinats a l'atenció social de la població, de titularitat de l'Administració de la Generalitat de Catalunya, de les entitats local i d'altres administracions, i també els que l'Administració concerta amb les entitats d'iniciativa social o privada. S'estructura en forma de xarxa integrada i coordinada i pren com a referència el marc normatiu, que en aquest cas és el decret 151/2008, de 29 de juliol, pel qual s'aprova la Cartera de Serveis Socials de Catalunya. Cal remarcar que la llei especifica que les prestacions del sistema públic de serveis socials poden ésser de servei, econòmiques o tecnològiques. En aquest sentit, la Llei 12/2007 de Serveis Socials de Catalunya estableix en el Catàleg la diferenciació entre els Serveis Socials Bàsics i els Serveis Socials Especialitzats.

Els Serveis Socials Bàsics (SBAS) constitueixen el punt d'accés immediat i el primer graó del Sistema Català de Serveis Socials. Tenen un caràcter polivalent, comunitari

i preventiu. Són el 1r nivell d'intervenció i el més pròxim a l'àmbit de l'usuari, de la família i a l'àmbit social. S'organitzen per àmbits territorials en equips multidisciplinars i amb un equip directiu marcat per reglament, incloent els equips bàsics, els serveis d'ajuda a domicili i de teleassistència i els serveis d'intervenció socioeducativa no residencial per a infants i adolescents.

Els Serveis Socials Especialitzats són els serveis socials que donen atenció específica i d'una tipologia concreta, ja sigui per la necessitat de l'actuació d'un especialista com la necessitat de recursos determinats. S'organitza en xarxa sota el principi de descentralització i en funció de les característiques dels municipis. Els Serveis Socials Especialitzats inclouen els equips tècnics de valoració, que tenen com a funció principal valorar i diagnosticar les situacions de necessitat social que no es poden abordar des d'un SBAS, tenint en compte els seus corresponents informes de derivació, que determinen l'accés a altres prestacions del sistema.

En aquest sentit, la Llei 12/2007 estableix els diversos Serveis Socials Especialitzats per l'atenció de la infància, l'adolescència i la joventut, entre els que consta el Servei Especialitzat d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (SEAIA), introduint un canvi en la concepció dels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA), configurant-los com un servei especialitzat.

➤ ***Llei 4/2010 de 27 de maig dels Drets i les Oportunitats de la Infància i Adolescència***

Juntament amb la Llei 12/2007 de Serveis Socials, la qual ha de vetllar per tal que el model nou d'atenció integral a la infància i l'adolescència de Catalunya garanteixi la transversalitat de tots aquells agents que tenen responsabilitats en l'atenció als infants i els adolescents, la nova Llei dels Drets i les Oportunitats de la Infància i Adolescència 4/2010 de 27 de maig també és determinant per a l'atenció a la infància i l'adolescència al nostre país, degut a que els seus destinataris són tots els infants i adolescents, i no només aquells que veuen vulnerats els seus drets.

La Llei 4/2010 de 27 de maig va entrar en vigor el 3 de juliol de 2010, esdevenint el nou marc normatiu de referència en el sistema de protecció dels infants i adolescents, raó per la qual deroga la totalitat de la Llei 37/1991 de 30 de setembre sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció. Aquesta llei és la norma que aporta criteris d'interpretació i intervenció en clau d'infància a les altres normes, i distingeix quatre situacions:

- La de tota la infància, per tal de garantir els seus drets.
- La d'aquells que veuen vulnerats els seus drets perquè viuen en un context de manca de condicions i estímuls per al desenvolupament i socialització adequats. Contextos en els que hem d'actuar per a complementar, compensar o suplir.
- Les situacions de risc, en les que no tant sols es donen mancances sinó que apareixen altres elements negatius que alteren i endarrereixen el procés maduratiu, que fan probable l'aparició de dificultats, el maltractament, etc. Situacions en les que s'ha d'actuar introduint elements de protecció i ajuda,

i si cal elements coercitius.

- Les situacions de desemparament. Unes situacions de vulneració greu en les que inevitablement s'ha de modificar la pàtria potestat i l'administració ha de passar a exercir la tutela de l'infant.

Per tant, la nova Llei dels Drets i les Oportunitats de la Infància i l'Adolescència es regeix atenent els següents principis i criteris:

- L'anomenat "principi d'infància" i "perspectiva d'infància" implica tractar a l'infant com una persona sencera i no pas com un projecte amb futur però sense present. La Constitució, l'Estatut i la Convenció dels Drets dels Infants ens obliguen a donar respostes adequades i diferenciades a qui està vivint en la infància.
- El nucli familiar ha de ser reconegut com el context educatiu primordial i això implicarà treballar, en primer lloc, per a que les famílies puguin educar els seus fills o filles i tinguin al seu abast els estímuls educatius que siguin necessaris.
- La gestió de l'atenció als infants s'ha de basar en un treball en xarxa, i això vol dir potenciar xarxes integrades de recursos i professionals en cada territori i no pas generar recursos desconnectats o parcials.
- La planificació i l'avaluació s'introdueixen per primera vegada en una llei. Neix l'obligació d'elaborar Plans d'Infància i Adolescència o Plans de Suport a les Famílies, que permetin veure si els dispositius i l'atenció rebuda estan esdevenint útils.

En definitiva, la llei pretén no sols ordenar legalment la matèria sinó adequar el sistema i els recursos a les necessitats dels infants i els adolescents, és a dir, donar prioritat a les demandes i les necessitats dels infants segons la disponibilitat de recursos i la sol·licitud de control de la societat.

D'acord amb aquesta premissa, la nova Llei dels Drets i les Oportunitats de la Infància i l'Adolescència pretén configurar un model innovador, dinàmic i flexible que permeti anar adaptant-se a les necessitats emergents i a les noves formes d'atenció que una societat en contínua evolució reclama, tot respectant, a més, la perspectiva de gènere.

➤ ***De la protecció dels infants i els adolescents en situacions de risc o desemparament***

Entre d'altres, el títol V de la Llei 4/2010 de 27 de maig s'ocupa dels règims específics de protecció dels infants i els adolescents en situació de risc social i desemparament. S'opta per un model de protecció nou en què la declaració de desemparament ja no és l'únic títol que habilita els poders públics per a la intervenció protectora, sinó que aquella declaració es reserva per a quan calgui separar l'infant o adolescent del seu nucli familiar o, el que és el mateix, per als casos més greus de desprotecció. Per això, es configura un sistema descentralitzat de protecció, que es fonamenta en la distinció entre les situacions de desemparament i les de risc, mantenint la competència de la Generalitat quan es tracta d'infants o adolescents desemparats i atribuint-los als ens locals (ajuntaments i/o consells comarcals i/o consorcis de benestar social) si afecta a infants en situació de risc. Per tant, ja no cal que totes les intervencions públiques

en matèria de protecció de menors hagin d'estar emparades per una resolució que declari el desemparament; només serà així si la mesura de protecció implica la separació de l'infant o adolescent del seu nucli familiar.

L'Administració de la Generalitat, en concret la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) exerceix la protecció sobre els infants i els adolescents desemparats. Per altra banda, l'Administració Local (SBAS) ha d'intervenir si detecta una situació de risc d'un infant o adolescent que es troba en el seu territori; ha d'adoptar les mesures adequades per a actuar contra aquesta situació, de conformitat amb la regulació establerta per aquesta llei, amb la normativa de la Generalitat que la desenvolupa i amb la legislació en matèria de serveis socials.

➤ **Servei Especialitzat d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (SEAIA)**

El Servei Especialitzat d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència, en situació o risc de desemparament així com a les seves famílies, a partir d'ara SEAIA, es presta des dels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA), que són equips multiprofessionals de funcionament interdisciplinari, distribuïts territorialment, que tenen com a objectius la prevenció, el diagnòstic, tractament i seguiment dels infants en risc de desemparament o en situació de desemparament i de llurs famílies.

El SEAIA està compost per diferents perfils professionals, cadascun amb distintes intervencions professionals, recollides en el Document Marc de directrius per als EAIA's de la DGAIA (1995): treballador social, psicòleg, educador social i pedagog.

S'entén que cada SEAIA pot tenir una distribució interna de funcions diferents, i per tant, cada ens local (Consell Comarcal o Consorci de Benestar Social) que té l'encàrrec de dur a terme la gestió en matèria d'infància, organitzarà els seus equips i els seus professionals de la manera que valori més idònia per assolir els seus objectius i donar resposta a tots els casos.

En els darrers anys s'està imposant, però una manera de funcionament similar als diversos SEAIA's en el territori de Catalunya. La majoria d'equips es despleguen en l'actualitat en l'equip de diagnòstic o estudi (composat per pedagog, psicòleg i treballador social) i l'equip de seguiment o tractament, on a part dels tres perfils professionals anomenats també hi és present la figura de l'educador social.

L'equip de diagnòstic és el responsable d'entomar l'entrada d'un cas nou i realitzar-ne l'estudi, intervencions pertinents i valoració inicial, que conclou amb la proposta d'una possible mesura de desemparament, un expedient de risc amb compromís socioeducatiu (quan l'infant resta sota la tutela dels progenitors però amb seguiment per part del SEAIA) o bé el retorn del seguiment familiar al SBAS.

Les funcions del SEAIA es concreten en:

- Assessorament i col·laboració amb altres agents. L'assessorament com a acció d'aportar els coneixements que té l'EAIA en l'àmbit de la infància en situació de risc social a un altre equip o professional, que per definició de les seves funcions no té un marc d'actuació tan específic.

Col·laborar amb els SBAS's sobre temes relacionats amb la infància en risc social,

en la intervenció directa amb la família quan ho determinin ambdós equips, així com en la definició del pla de millora que seguiran els SBAS's.

Col·laborar i participar en el disseny de programes preventius comunitaris amb els SBAS's i altres agents del sistema en actuacions preventives en situacions de risc i de desemparament .

Col·laborar amb la resta d'agents del sistema per tal de coordinar les actuacions de tots els implicats en un mateix cas, evitant duplicats d'actuacions i aconseguir una major agilitat en l'actuació, la derivació i l'intercanvi d'informació.

- Estudi diagnòstic

Consisteix en dur a terme la investigació i valoració dels casos derivats pels SBAS's, la DGAIA, o altres agents del sistema de la xarxa especialitzada.

El diagnòstic és una construcció analítica que defineix la naturalesa de les situacions-problema que afecta el/s infant/s i la seva família, el seu pronòstic de recuperabilitat i les característiques de les relacions entre els seus membres. Contextualitza les dades i els indicadors observats.

El diagnòstic dels EAIA ha de ser interdisciplinar. L'EAIA ha de fer una valoració del context personal, familiar i social de l'infant i/o adolescent on s'indiquin els factors de protecció i/o desprotecció de l'entorn familiar, així com el pronòstic de recuperabilitat de les capacitats parentals. A partir d'aquesta valoració establirà el Pla de Treball i de Millora amb la família i el menor per tal d'aconseguir la millora de la seva situació personal i familiar.

En els casos que es detecti una situació de maltractament infantil, efectuarà un diagnòstic del maltractament, així com dels efectes i conseqüències en l'estat de salut de l'infant o adolescent.

D'acord amb la valoració de maltractament, dels efectes sobre la salut de l'infant-adolescent, i del context personal, familiar i social de l'infant, ha de concloure amb una valoració global de la situació la conveniència o no de separar el menor del nucli familiar i proposar les mesures protectores més adients en benefici de l'infant/adolescent.

Aquesta valoració es recull en un informe-proposta i s'adreça a la DGAIA, organisme del Departament de Benestar i Família de la Generalitat, que promou el benestar de la infància i l'adolescència en alt risc de marginació social amb l'objectiu de contribuir al seu desenvolupament personal. I és l'òrgan que també exerceix la protecció i tutela dels infants i adolescents desemparats.

- Seguiment

Es defineix seguiment com l'acció i efecte de vetllar per la obtenció, i/o consolidació d'uns resultats ja obtinguts mitjançant suport, orientació, assessorament i altres intervencions.

Implica l'avaluació continua de l'evolució amb un registre de les intervencions efectuades per mesurar la consecució de la normalització posterior de la situació-problema.

La finalitat d'aquesta avaluació continua és:

- Aconseguir el retorn de l'infant al seu nucli familiar d'origen quan sigui possible.

- Donar suport al menor per tal que aconsegueixi l'autonomia personal necessària a efectes d'una possible emancipació.

- Fer proposta d'un recurs alternatiu a la família, preferentment d'una altra família (extensa o aliena), perquè no es produeixi un procés de canvi en el seu nucli de procedència.

Dins de la funció de seguiment, es troba la de tractament. Podem definir-lo com el conjunt d'intervencions que tenen com a finalitat la modificació de la dinàmica familiar per a instaurar o restaurar les vinculacions afectives entre els diversos membres de la família per tal de pal·liar o disminuir les greus disfuncions que han derivat a una situació de desemparament o d'alt risc.

El tractament implica la intervenció dels professionals amb els infants i llurs famílies, per tal de produir una modificació de la seva situació social, familiar, personal i la capacitació i/o rehabilitació de les funcions familiars i parentals que garanteixin la cura adequada de l'infant en el seu propi entorn.

El tractament s'ha d'entendre en un sentit ampli que s'adapti a les necessitats dels infants i adolescents i llurs famílies. Els programes de tractament poden ser tant de caire individual com grupal, entre d'altres, els següents: mediació familiar, resolució de conflictes, teràpia familiar, teràpia individual.

Quan el tractament no és pertinent o possible la funció de seguiment del cas que fa l'EAIA resta limitat al control i evolució de les situacions.

- Intervenció preferent

S'entén que una persona menor d'edat es troba en una situació que motiva una intervenció preferent quan aquesta situació sigui immediata, greu i posi en perill de manera manifesta la vida o la integritat física o psíquica de l'infant o adolescent, on cal valorar i donar una resposta ràpida, i, si s'escau, proposar mesura de protecció immediata per l'infant. Sigui aquesta situació detectada des del mateix territori o derivada per la DGAIA, independentment de si l'EAIA té expedient tècnic obert.

La DGAIA intervé, si ho estima pertinent per ser manifesta la necessitat immediata de separació de l'infant o adolescent del seu nucli familiar, adoptant mesures cautelars.

Efectuada la valoració per part de la DGAIA de la procedència o no de les mesures cautelars, derivarà el cas a l'EAIA amb caràcter preferent.

L'EAIA com a equip especialitzat i que disposa d'informació respecte a la intervenció realitzada des de diferents serveis, de la realitat de la família en el context del barri, de la utilització dels recursos de la DGAIA i del significat de les mesures administratives, és l'equip més adequat per tal de valorar la situació i proposar les mesures de protecció adequades en un situació que requereixi molta celeritat, eficàcia i encert en la mesura.

➤ ***Circuits d'actuació en situacions de risc i de desemparament¹¹***

a. Situació de risc i el seu tractament

Als efectes del que estableix la llei s'entén per *situació de risc*¹² com la situació en

¹¹ Veure annex 7: Diagrama del Sistema de protecció a infants i adolescents a Catalunya.

què el desenvolupament i el benestar de l'infant o l'adolescent es veuen limitats o perjudicats per qualsevol circumstància personal, social o familiar, si els progenitors o guardadors no assumeixen o no poden exercir completament llurs responsabilitats, i estableix una llista de situacions que es consideren de risc, la qual cosa ha de servir d'eina als professionals que han d'avaluar i prendre una decisió sobre la situació d'un infant o adolescent en concret.

Els SBAS's són els serveis del primer nivell d'atenció destinats a donar respostes a les persones en vulnerabilitat o risc en l'àmbit de la convivència i la relació. Els SBAS's han de valorar l'existència d'una situació de risc i promoure, si s'escau, les mesures i els recursos d'atenció social i educativa que permetin disminuir o eliminar la situació de risc cercant la col·laboració dels progenitors o titulars de la guarda o tutela.

Arran de les intervencions efectuades pels SBAS's es podria concloure que en les famílies focus d'intervenció s'aprecien, a més de les situacions de risc social, la presència d'un o varis dels següents factors de desprotecció:

- Pares i mares que acaben de tenir un nou fill, amb d'altres fills objecte de protecció en el passat.
- Joves, objecte de protecció quan eren menors, que presenten dificultats o limitacions en el compliment del seu rol parental.
- Figures parentals amb problemes greus de salut mental, símptomes de malestar emocional, o immaduresa.
- Pares i mares amb capacitat intel·lectual limitada.
- Pares i mares que abusen de l'alcohol, drogues o fàrmacs o es sospita que puguin fer-ho.
- Pares i mares joves sense recolzament familiar i/o social.
- Pares i mares amb serioses dificultats per supervisar i/o posar límits als seus fills.
- Famílies amb violència domèstica.
- Famílies on els adults estan implicats en activitats marginals o il·legals.
- Pares i mares amb actituds violentes.

Són situacions on el desemparament no s'ha produït i on els objectius de les intervencions dels SBAS's es centren en eliminar o reduir el possible impacte negatiu dels factors esmentats i potenciar els factors protectors del nucli de convivència i del seu entorn.

Si el risc és greu i amb la intervenció dels SBAS's no s'aconsegueix disminuir o controlar la situació de risc, han d'elevat l'informe amb la valoració de la situació de risc i els resultats de les seves intervencions al SEAIA (servei especialitzat).

Atenent a l'informe i les mesures d'atenció proposades l'EAIA ha de completar l'estudi i ha d'elaborar un compromís socioeducatiu adreçat als progenitors o als titulars de la guarda o tutela i orientat a la superació del risc que envolta l'infant o l'adolescent, el qual ha de contenir la descripció i l'acreditació de la situació d'alt risc, la seva avaluació i la concreció de les mesures que s'aplicaran des dels serveis

¹² Veure a l'annex 5 el llistat de situacions de risc que recull la Llei 4/2010.

especialitzats.

Si no s'obté la col·laboració dels progenitors, o si es neguen a participar en l'execució de les mesures acordades i això comporta un perill per al desenvolupament o benestar personal de l'infant, o si en el transcurs de la intervenció es dona qualsevol altra situació de desemparament, els EAIA's han d'elaborar l'informe proposta i elevar-lo al departament competent (DGAIA) perquè incoï el procediment de desemparament corresponent.

b. Situacions de desemparament i el seu tractament

Es consideren *desemparats*¹³ els infants o adolescents que es troben en una situació de fet en què li manquen els elements bàsics per al desenvolupament integral de la personalitat, sempre que per a la seva protecció efectiva calgui aplicar una mesura que impliqui la separació del nucli familiar, i la llei afegeix després un seguit d'indicadors de desemparament que, com en el cas del risc, han de coadjuvar en l'adopció de decisions preses pels professionals responsables i facilitar-los-la.

En les situacions de desprotecció el diagnòstic i la valoració de la situació familiar realitzada per l'EAIA pretén identificar la definició de la problemàtica, les causes que l'han generat, les àrees positives de la família on recolzar la intervenció, les àrees deficitàries de la família, la vivència de l'infant o adolescent de la situació en la que es troba i el pronòstic del cas (capacitat de recuperabilitat i/o risc de mantenir-se).

La síntesi avaluativa és el document que integra totes les informacions, degudament contrastades i analitzades i acaba formulant una proposta tècnica, que anirà acompanyada dels corresponents Pla de Treball i Millora a aplicar en la fase de seguiment.

Un cop valorat el cas, sí es confirma la hipòtesis de desemparament cal aprofundir en la decisió de separar l'infant o adolescent del nucli convivencial. Tal i com estableix la llei els EAIA's procuren, en primer terme, emetre propostes que la guarda de l'infant pugui ser assumida per algun membre o membres de la família extensa (avis, tiets, cosins, etc.), malgrat això no sempre és possible donada la precarietat de les relacions i suport social que, precisament, acostumen a tenir la majoria de famílies amb les que s'intervé. En aquests casos la DGAIA cedeix la guarda o bé a una família aliena (famílies acollidores) o a una institució (Centres Residencials d'Acció Educativa (CRAE's) o altres).

La proposta de desemparament i retirada de la tutela als progenitors pot ser permanent atenent a una sèrie d'indicadors, o bé, temporal, en els casos en què es valoren possibilitats de canvi i millora de les capacitats parentals, intentant incloure els progenitors en programes d'intervenció familiar, seguiment i tractament per part de l'EAIA, amb la finalitat de desenvolupar les habilitats parentals o bé de recuperar-les, per tal de fer possible l'objectiu de la reinserció familiar de l'infant o adolescent que ha estat separat del nucli.

Existeixen altres casos de caire urgent, on el circuit explicat no procedeix, per

¹³ Veure en l'apartat d'annexos 6 les situacions de desemparament que recull la Llei 4/2010 dels Drets i les Oportunitats dels Infants i els Adolescents.

exemple en els casos de denúncies de possible abús sexual o maltractaments físics greus que venen dels hospitals o altres serveis del territori, en els quals la DGAIA assumeix la tutela de manera immediata.

En el cas que la valoració per part de l'EAIA conclogui que no existeix desemparament però en canvi, el nucli de convivència precisa d'un recolzament o suport socioeducatiu familiar que, atesa la seva vulnerabilitat, pot precipitar un maltractament greu i/o continuat susceptible de tutela; la intervenció pertinent a temps per part de l'EAIA des del territori pot evitar un situació definitiva de desemparament. En aquests casos s'insta un Expedient de Risc Greu amb la signatura d'un Compromís Socioeducatiu, al que s'han d'acollir els membres de la unitat familiar, progenitors o responsables de la guarda.

El pla de tractament de l'EAIA en els casos de separació temporal de l'infant del nucli familiar i en els casos en situació de risc greu amb compromís socioeducatiu es dur a terme pels equips de seguiment dins el mateix SEAIA i es focalitza entre d'altres en donar suport emocional als progenitors, treballar les habilitats parentals, treballar les pautes de criança infantil, treballar les habilitats socials i l'afrontament dels problemes, abordant així la correcció de les disfuncions del sistema familiar. Malgrat això, en la majoria d'ocasions caiem en el parany d'exigir als pares canvis que no tenen res a veure amb la millora de les seves competències parentals. Canvis en les millores higièniques de l'habitatge, teràpia de parella, trobar una feina, posar-se en tractament pel consum de tòxics, etc.

Penso que per tal de poder abordar el treball de les competències parentals, cal emprar eines validades que permetin l'avaluació de les mateixes, valorar les possibilitats de canvi d'aquestes, i alhora reconèixer les necessitats dels infants i valorar fins a quin punt aquestes reben cobertura per part dels progenitors i el nivell de dany ja infringit al menor.

Separar l'infant de la família no és sempre el millor recurs de protecció. Cal tenir present les conseqüències que produirà la ruptura de la relació amb els propis pares, com s'establiran els nous vincles afectius i l'impacta que això pot tenir per el desenvolupament de l'infant.

Tanmateix, que els recursos que s'empren per emparar l'infant en risc de maltractament i/o negligència dels pares puguin complir amb l'objectiu "*d'assegurar la protecció efectiva dels infants i garantir-ne el benestar*" no és una tasca fàcil. I cal definir el que entenem per benestar de l'infant i competències i habilitats parentals. En la primera part d'aquest treball ja he analitzat aquests dos conceptes, fent especial incís en els bons tractes vers l'infant, per tal que aquest tingui més possibilitats per progressar adequadament en el camí del seu desenvolupament, gaudeixi de salut mental i sigui capaç d'esdevenir un adult competent amb els propis fills.

7. PROPOSTA D'ACCIÓ FORMATIVA ADREÇADA ALS PROFESSIONALS DE SERVEIS D'ATENCIÓ I PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA

7.1. INTRODUCCIÓ

Cada vegada existeix més consciència que els patiments dels nens i joves i els seus trastorns psíquics i conductuals estan estretament lligats als maltractaments i/o negligències que pateixen en els contextos familiars, socials i culturals del lloc on els ha tocat créixer. A aquest fet s'afegeix el dany que poden provocar les intervencions incoherents, violentes o que arriben massa tard de professionals i institucions, que tenen com a encàrrec institucional educar-los, cuidar-los o protegir-los.

En aquest sentit, els pares i professionals que treballem en els diferents àmbits que s'ocupen i/o atenen als infants no hem de perdre de vista que el patiment infantil és, en gran part, el resultat de les incompetències del món adult en satisfer les seves necessitats i de garantir-los els seus drets. El diferents tipus de maltractaments que pateixen els nens, denuncien la incompetència dels seus pares però, sobretot, la d'una societat on els adults han estat incapaços d'assegurar-los el benestar i els bons tractes.

Així doncs, la promoció dels bons tractes ha de ser la finalitat del treball en xarxa destinat a l'atenció, la prevenció i la protecció a la infància i l'adolescència. I per aconseguir tal objectiu cal accomplir amb dues premisses fonamentals seguint la línia de pensament i treball de (Barudy, J., 2003):

- que tots els professionals implicats posseeixin o desenvolupin les competències professionals necessàries com la capacitat de vincular-se com a persones a altres persones, la capacitat de facilitar conversa, capacitat de treball en xarxa, etc.
- que les administracions i respectives institucions desenvolupin programes de formació, cura i atenció dels seus professionals.

Els bons resultats de Programes de Protecció Infantil depenen, en gran mesura, del compromís dels professionals. Aquest compromís està estretament lligat, en certa manera, a la capacitat de les institucions, com a marc institucional on desenvolupen la seva praxis, de desenvolupar programes que els ofereixin l'atenció necessària amb la finalitat de protegir-los de l'esgotament professional i contribuir a millorar la seva satisfacció professional.

Els professionals que ens dediquem al treball amb famílies en la cerca d'una millora en la qualitat de la convivència, les relacions i la comunicació pares-fills no podem menystenir els processos formatius que complementen i enriqueixen la nostra tasca professional. Es fa necessari participar en diversos processos formalitzats d'aprenentatge per adquirir nous coneixements i millorar les nostres habilitats i capacitats professionals amb l'objectiu de millorar progressivament la nostra pràctica en el camp educatiu i social. Formacions complementàries que esdevenen essencials en quant que els nous escenaris familiars i les situacions de crisi esdevenen cada vegada més complexes en sí mateixes i en conseqüència en quant a la intervenció.

De la necessitat formativa de reciclatge continu dels professionals en la societat actual on la crisi redueix les possibilitats de comptar amb recursos extres (ja siguin aquests econòmics, materials i humans) i el professional més que mai ha d'estirar dels seus propis coneixements, habilitats i estratègies per propiciar un entorn i una motivació pel canvi en determinades dinàmiques familiars, parteix la proposta que a continuació desplego: que es concreta en la planificació d'una acció formativa encarada als professionals que dia darrera dia desenvolupem el nostre treball en el camp de la infància i l'adolescència i llurs famílies.

7.2.LA NECESSITAT DE FORMACIÓ: ELS OBJECTIUS _____

El disseny de la següent acció formativa respon a un interès per aprofundir i millorar la pràctica professional en l'àmbit del treball amb famílies, pretenc donar una possible resposta a les necessitats de reciclatge formatiu i millora professional que reverteixi en un enriquiment i augment de l'efectivitat del treball de tants professionals de l'àmbit familiar. Un àmbit familiar que implica el treball amb persones, infants i adults, que comporta d'un gran treball d'anàlisi, estudi i diagnosi i a la presa de decisions, que sabem, d'una manera o altra, afecten i modifiquen les dinàmiques familiars i a voltes, poden comportar repercussions greus en els infants i llurs famílies. Treballem amb persones, persones que malgrat les situacions que poden estar vivint tenen unes vivències determinades, uns sentiments, unes debilitats, emocions, etc. i són aquests, aspectes a tenir en compte en el moment de posar-nos davant la família i fer qualsevol tipus d'intervenció.

Ser sensibles com a professionals i tenir en compte la fragilitat i vulnerabilitat de les persones amb qui treballem a diari és quelcom essencial en el moment de col·locar-nos davant la família i iniciar un estudi que comportarà una presa de decisió, que a vegades pot comportar la separació de l'infant del nucli familiar.

El meu objectiu és oferir un marc per a la intervenció, un espai de trobada i reflexió als professionals, que permeti contemplar alguns principis de la Teoria del Vincle Afectiu com a sustent a la necessitat d'atorgar la rellevància que té cada interacció mare-fill, i alhora a prendre consciència com a professionals de la delicadesa i rellevància de la nostra tasca i de les nostres decisions, en la importància de contemplar cadascun dels aspectes relacionals de l'infant i dels propis progenitors en el moment d'emetre algun tipus de proposta administrativa que comporti la separació de l'infant del nucli familiar, sospesant amb criteri tècnic els beneficis i els riscos de tals propostes.

Des d'aquest punt de vista plantejo diverses opcions per tal que famílies amb pràctiques negligents i/o maltractadores vers els fills millorin en l'exercici del seu rol parental/marental i així, contribuir a que es doni un bon creixement i desenvolupament de l'infant. El canvi va íntimament lligat a la presa de consciència, a l'anàlisi, la reflexió i la negociació d'alternatives.

A través de la formació doncs pretenc oferir als professionals de serveis i recursos que treballin amb infants i llurs famílies la possibilitat de reflexionar sobre la seva tasca a nivell teòric i metodològic. La finalitat última és una millor capacitat del professional en la seva intervenció adreçada a l'afavoriment de les capacitats parentals, que permeti que allò implícit es faci explícit, que les conseqüències i

repercussions negatives en els nens es facin evidents i es generi en els pares/figures de referència la recerca d'alternatives de conducta per forjar i/o restaurar un sistema vinculatiu sa, minimitzant els possibles danys causats en l'infant i millorant així l'exercici del rol parental.

L'acció formativa que presento intenta propiciar l'intercanvi entre professionals de l'àmbit i alhora ampliar els coneixements, principalment en quant a diferents formes d'intervenir, sempre i quan tinguin en compte la influència de la cultura i de l'entorn immediat en les concepcions dels pares, tant en l'adquisició de coneixements com en els seus discursos i percepcions de situacions i del món en general, que incideix directament en l'educació que ofereixen als seus fills.

L'objectiu últim de qualsevol treball per a la capacitació parental és fer persones autònomes, conscients i creatives en el "ser pare/mare", en un marc de bons tractes i amb suficients possibilitats d'actuació com per ésser responsables positius de l'educació dels seus fills.

L'objectiu de la intervenció és que els pares acabin sentint-se satisfets amb la seva tasca educativa i de manera implícita o no, agraeixin el suport de la intervenció professional.

Amb tot la proposta d'aquesta acció formativa no pretén oferir un receptari metodològic en quant al treball per a la capacitació parental donat cada professional té ja concepcions i recursos propis i tampoc pretén esdevenir la panacea, és a dir, evitem pensar que els continguts a tractar en aquesta permetran en la tasca professional "crear" o "reconvertir" els pares/mares en perfectes, de ser així només aportariem més frustració a les nostres vides. Es tracta d'ordenar els nostres coneixements en la matèria i ésser sempre molt conscients que malgrat el treball professional que es pot desplegar amb els pares, aquests continuen i continuaran tenint dubtes, cometran errors i sentiran insatisfaccions en determinats moments, però el fet que els pares puguin comptar amb més recursos (les orientacions i intervencions del professional) per reflexionar sobre la seva tasca i analitzar els seus comportaments i buscar alternatives és un pas ja molt important, per evitar el manteniment o ressorgiment de situacions negligents o de maltracta.

Per tant, contribueixi també aquesta acció formativa a conèixer-nos com a professionals i ésser molt conscients dels propis límits en la nostra pràctica, per evitar situacions d'esgotament professional o sentiments de fracàs.

La proposta formativa també pretén oferir la possibilitat d'aprofundir sobre metodologies de treball de les competències parentals des dels equips i recursos especialitzats d'atenció als infants i llurs famílies, que tenen uns trets determinats, que fruit de no haver passat per cap experiència d'aferrament segur en les seves històries de vida passades està transmetent en els propis fills una vinculació de base insegura, a través d'una conducta materna/paterna insensible, negligent o rebutjant. Alhora que presenta la possibilitat de crear de forma conjunta una eina metodològica pel treball de tres aspectes concrets en la díada figura de referència-nen, com són:

- Respondre adequadament a les senyals i necessitats de contacte de l'infant.
- Empatitzar amb els sentiments del fill. Connectar emocionalment amb el nen.
- Oferir l'estimulació adequada.

En el disseny d'aquest espai formatiu, espai de trobada i intercanvi es persegueix poder ampliar els coneixements, conèixer recursos, nous mètodes d'intervenció i eines en relació al treball de la capacitació parental amb famílies en situació de risc i/o desemparament. Afavorir elements per prendre distància del dia a dia professional, donat duem a terme un conjunt d'intervencions en el sí de la família que sovint es donen de forma impulsiva, sense una planificació al darrera i podem acabar tenint la sensació que la tasca no és efectiva, donat no assolim aquelles finalitats últimes que plantejem a l'inici de la intervenció: la d'introduir i/o propiciar canvis en la dinàmica familiar per a, entre d'altres, instaurar o restaurar les vinculacions afectives entre els diversos membres de la família per tal de pal·liar o disminuir les greus disfuncions que han derivat a una situació de desemparament o d'alt risc.

7.3. MARC DE L'ACTIVITAT FORMATIVA

La proposta de l'activitat formativa que a continuació desplego per al treball de la capacitació parental s'emmarca dins la línia que promulga la Llei 4/2010 dels Drets i les Oportunitats de la Infància i l'Adolescència de Catalunya, que parteix de la defensa dels drets dels infants i desplega en les seves polítiques accions adreçades a la protecció de la infància.

És en l'àmpli marc que desplega el Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya, per donar impuls a les polítiques socials actuals, on s'inclou la proposta formativa dissenyada.

El Departament de Benestar Social i Família compta amb un Programa de Formació adreçat tant al personal dels ens locals integrats en la Xarxa Bàsica de Serveis Socials de responsabilitat pública i els serveis d'iniciativa privada.

El Programa de Formació¹⁴ estableix com a un dels seus objectius estratègics el fet de promoure la formació dels professionals en els àmbits competencials del Departament.

El programa d'activitats formatives es dissenya i elabora anualment i ofereix informació dels cursos que el Departament de Benestar Social i Família ofereix tant a la comunitat professional del departament com a la del Sistema Català de Serveis Socials. La formació ofertada es classifica en formació especialitzada i formació bàsica i d'aprofundiment.

Aquest programa s'emmarca en les indicacions que estableix el Pla director de formació 2011-14 que entre d'altres, basa les seves línies estratègiques en dos objectius enfocats a:

- Millorar i innovar la formació dels professionals del Departament, del Sistema Català de Serveis Socials i de la xarxa de serveis al ciutadà.
- Mantenir una oferta formativa de qualitat per al personal tècnic i de suport.

¹⁴ Veure a l'annex 8: Programa de formació del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya.

En consonància amb la Llei de Serveis Socials i amb el Pla director de formació del Departament de Benestar Social i Família, que recull unes línies formatives que es centren, entre d'altres aspectes, en oferir una formació especialitzada als professionals del Sistema Català de Serveis Socials: Atenció a la infància, a l'adolescència i a les famílies, és on s'emmarca la proposta d'activitat formativa recollida a continuació, que formarà part del Programa Formatiu per l'any 2013.

7.4. EL DISSENY I PLANTEJAMENT DE LA FORMACIÓ

7.4.1. Fitxa tècnica de l'activitat formativa

Programa de formació 2013-2014

Activitat formativa: Curs

Nom del curs: El treball de capacitació parental: De la teoria a les eines i instruments professionals davant de situacions de risc.

Línia formativa: Formació especialitzada. Atenció a la infància i a l'adolescència.

Unitat gestora de l'activitat formativa: Gabinet Tècnic

Lloc i dates de realització:

Girona 6,13,20 i 27 de juny de 2013 de 9:00h a 14:00h
Barcelona 6,13,20 i 27 de setembre de 2013 de 9:00h a 14:00h
Lleida 3,10,17 i 24 d'octubre de 2013 de 9:00h a 14:00h
Tarragona 7,14 21 i 28 de novembre de 2013 de 9:00h a 14:00h

Persones destinatàries:

És un curs adreçat a tots aquells professionals de l'àmbit de la infància, adolescència i la família que estiguin en actiu i:

Estiguin interessats en conèixer i aprofundir sobre la Teoria del Vincle Afectiu.

Cerquin alternatives i/o noves maneres d'afrontar la intervenció professional amb famílies.

Desitgin potenciar i fer créixer les seves capacitats i habilitats professionals.

Atenent al caràcter actiu, grupal i participatiu de la metodologia a seguir, es suggereix restringir el nombre de participants entre 25-30 per assegurar una qualitat òptima en els processos de dinamització de les sessions.

Docència:

Laboratori de Vincle i Desenvolupament Humà de la Universitat de Girona.
IFIVF Instituto de Formación, Investigación e Intervención sobre la violencia familiar y sus consecuencias. Barcelona.
Fundació Sergi de Girona
Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA).
Facultat de ciències de l'educació i la psicologia. Universitat de Girona.

Recursos:

Els recursos necessaris per a dur a terme l'activitat formativa s'organitzen en :

- Recursos econòmics. Que seran necessaris per costejar la despesa que suposarà la contractació dels diferents ponents intervinents en les diferents sessions.

La meitat del cost total de la formació l'assumeix el Departament de Benestar Social i Família, la resta de despeses es cobriran a partir de les inscripcions realitzades pels diversos participants.

- Recursos materials. Aquests fan referència, per una banda a l'espai que caldrà reservar per portar a terme cadascuna de les sessions a organitzar a les quatre capitals de província. I per altra banda, als recursos que seran necessaris en cadascuna de les sessions: material fungible, material informàtic i d'àudio, materials necessaris pel desenvolupament de cadascun dels tallers..
- Recursos humans. És fa precís la contractació d'experts que imparteixin la formació corresponent a cadascun dels mòduls, per tant es comptarà amb diversos docents/experts, que rebran un encàrrec molt concret en quant als temes sobre els que tractar i alhora és necessari comptar amb la figura d'un coordinador de l'acció formativa, que coincideix amb el professional pedagog que ha planificat i dissenyat la formació i que oferirà suport a cada sessió formativa, entre d'altres qüestions com és el fet d'ocupar-se de la gestió de les inscripcions, condicionament de l'espai formatiu, disponibilitat de materials telemàtics, etc. Tanmateix en el procés d'avaluació es comptarà amb la figura d'un avaluador extern provinent del Departament de Benestar i Família, en concret de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA).

Inscripcions:

Per fer efectiva la inscripció cal omplir el formulari que trobareu a la pagina web del Departament de Benestar i Família.

El nombre de places per activitat formativa és limitat, per tant, totes les inscripcions registrades seran acceptades però sí se sobrepassa el límit de participants per activitat formativa, es procedirà a realitzar un procés de selecció que permetrà als diferents serveis i recursos garantir la participació com a mínim d'un dels seus tècnics.

Cost:

Aquesta activitat formativa té un cost per participant de 100€, finançat en un 50% pel Departament de Benestar Social i Família.
El cost de la inscripció és de 50€.

Certificat:

Les persones participants en aquest curs rebran una vegada finalitzi l'activitat un certificat d'assistència emès pel Departament de Benestar Social i Família en el marc del Programa de Formació per al personal del Sistema Català de Serveis Socials.

Per tenir dret a aquest certificat cal acreditar haver assistit, com a mínim, al 80% de l'activitat. Per tal de justificar-ho, caldrà que les persones participants signin el full d'assistència en cadascuna de les sessions.

7.4.2. Programació de l'activitat formativa

➤ PRESENTACIÓ

En el marc de la nova Llei dels Drets i de les Oportunitats en la Infància i l'Adolescència, des de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA), com a organisme encarregat de dissenyar les polítiques d'infància i adolescència, i amb una visió integral i transversal del conjunt de les actuacions que es duen a terme des de totes les administracions i altres agents socials que hi intervenen, es vol fomentar i potenciar un pla de formació que esdevingui referent per a tots els professionals dels diferents organismes que la formen, així com l'Observatori dels Drets de la Infància i la resta de professionals que treballen en l'àmbit de la infància i adolescència a Catalunya. Així doncs, dins del Pla Director de Formació del Departament de Benestar Social i Família s'ha dissenyat un programa de formació específic que vol ajudar a posar a disposició de les persones que treballen en l'àmbit de les administracions públiques, privades, ONG's i entitats sense afany de lucre, amb competència en l'atenció a la infància i l'adolescència i dels serveis socials especialitzats en infància i adolescència una eina formativa pluridisciplinària i uns instruments útils per afrontar amb seguretat i èxit la seva activitat quotidiana en l'àmbit del benestar i la protecció pública a la infància i l'adolescència.

L'activitat formativa (curs) **El treball de capacitació parental: De la teoria a les eines i instruments professionals davant de situacions de risc** forma part del programa de Formació Especialitzada en Polítiques Públiques d'Infància i Adolescència a Catalunya dins el Pla de Formació del Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya.

L'activitat formativa es desplega en format curs, aquest es preveu que es desenvolupi a cadascuna de les províncies de Catalunya (Girona, Barcelona, Lleida i Tarragona) per tal de facilitar l'assistència al major nombre de professionals distribuïts pel territori català.

La primera edició del curs es preveu s'organitzi a Girona el mes de juny de 2013. Un cop finalitzada la formació es disposarà de dos mesos de marge per tal de fer les adaptacions i adequacions que es considerin abans no s'organitzin les tres edicions restants.

El curs es desplega en 20h de formació repartides en 4 sessions d'una durada de 5h cadascuna. Es suggereix desenvolupar les sessions amb un interval d'una setmana entre elles. Una setmana és considerat el temps adequat, per una banda per evitar

l'absència en el lloc de treball d'un nombre elevat d'hores a la setmana; i per altra banda, perquè els participants puguin reflexionar sobre els temes tractats en cada sessió i intentin tenir-los presents i posar-los en pràctica en la seva tasca professional del dia a dia. Cada sessió inclourà 20 minuts de descans. En cadascuna de les sessions es reservarà un temps destinat a efectuar un procés d'avaluació del procés seguit en la formació.

➤ **OBJECTIUS**

L'objectiu general és facilitar als professionals amb responsabilitats educatives l'adquisició i intercanvi de coneixements i estratègies personals, emocionals i educatives que els permetin contribuir de manera eficaç en la construcció de dinàmiques de convivència familiar positives en la seva tasca professional i que puguin contribuir en la orientació vers al desenvolupament de models relacionals i parentals adequats entre pares i fills.

Tanmateix es pretén crear un entorn amb possibilitat d'experimentar i reflexionar entorn a les pròpies capacitats i habilitats professionals per a la millora de la intervenció i en conjunt de la pràctica professional.

➤ **LA FIGURA DEL FORMADOR**

El conjunt de sessions que conformen el curs seran dirigides per la figura d'un pedagog (coordinador), que serà present al llarg de la formació i acompanyarà al grup de participants. És important que una mateixa persona coordini totes les sessions amb l'objectiu de facilitar l'existència d'un fil conductor entre sessió i sessió, la creació d'un clima de confiança en el grup i l'òptima dinamització de les sessions.

Cadascuna de les sessions formatives (una jornada) es planteja siguin impartides per un formador especialitzat provinent de diverses entitats tant públiques com privades, que disposen d'experts en el contingut corresponent a cadascun dels mòduls que conformen el curs.

Es preveuen dues convocatòries de reunions prèvies a la formació, que contribuiran en el procés de detecció de necessitats formatives dels professionals. En aquestes reunions es convidarà als coordinadors dels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA) de la província de Girona. Aquests tenen amplis coneixements sobre la seva tasca i les necessitats que mostren els professionals del seu equip, així com són coneixedors dels punts febles del sistema de protecció a la infància al nostre país, alhora que és el punt de contacte més directe amb els professionals que acabaran participant de l'activitat formativa.

També es preveu que entre l'expert i la figura del coordinador s'hagi establert prèviament a la formació una estreta cooperació i treball de preparació dels continguts i metodologia a desplegar, que permeti desenvolupar la sessió tenint en compte l'anàlisi de necessitats realitzat.

El formador especialitzat juntament amb el coordinador realitzaran la tasca d'impartir cada sessió i/o mòdul a partir de la selecció i adaptació dels continguts i recursos per tal que satisfacin els objectius de la formació.

Per aquesta acció formativa s'ha demanat la participació d'uns formadors experts en la matèria amb uns objectius i unes característiques concretes. L'objectiu de la persona formadora és dotar als professionals participants en la formació d'uns coneixements teòrics i pràctics, que els permeti desplegar habilitats i dissenyar estratègies que contribueixin a la millora de la pràctica professional.

Una vegada detectades les necessitats formatives l'expert cooperarà amb el coordinador de l'acció formativa per tal de fer el disseny i coordinar les accions, així com negociar els objectius i els continguts del curs. En el desenvolupament de la formació exposarà els continguts així com assumirà la tasca de motivar als participants. Tot seguit i no menys important és necessari avaluar l'assoliment dels objectius i del curs en general amb la col·laboració dels participants.

En aquesta línia, crec que tant l'expert com el coordinador de l'acció formativa han de tenir molt present que treballaran amb un grup de participants que són professionals, per tant, són persones que ja tenen una edat i duen una motxilla a l'esquena amb moltes experiències, tant personals com professionals. Aquestes experiències al llarg de la formació s'han de tenir en compte i aprofitar-les per ajudar a entendre millor els continguts. D'altra banda, aquestes persones estan fent la formació per alguna raó, estan motivats a cursar la formació per aconseguir un objectiu, per tant s'ha d'anar alerta al llarg de la formació a no desmotivar al grup, cal intentar que les formacions siguin interessants i que puguin veure l'aplicabilitat del que se'ls hi mostra.

Tenint en compte les característiques esmentades, el coordinador més idoni pel disseny d'aquesta acció formativa i per dur a terme determinats blocs de la mateixa és un/a pedagog/a, ja que té les competències més adequades per desenvolupar aquesta tasca. És a dir, com a professional de la pedagogia té les capacitats pedagògiques necessàries per actuar com a formador. A més a més, és un professional amb capacitats crítiques i autocrítiques amb facilitat d'adaptar-se a les noves situacions. Aquesta actitud crítica el condueix cap a la recerca contínua de la qualitat de les seves accions. Cal destacar, també, les capacitats per treballar en equip. En aquesta formació s'haurà de reforçar el dinamisme en cadascuna de les sessions i alhora la coordinació i comunicació entre tots els col·laboradors i participants, per això és molt rellevant que la persona que la coordina i duu a terme sigui un bon professional en aquest sentit. Per últim destacar que la formació del pedagog/a inclou el disseny, la gestió i l'avaluació de projectes i formacions, per tant això el capacita per poder realitzar totes les seqüències d'aquesta acció formativa (anàlisi de la situació i necessitats, disseny del curs, posada en marxa de la formació, realització de l'avaluació formativa i sumativa).

Tanmateix, el pedagog/coordinador que dugui a terme aquesta acció formativa ha de complir amb unes competències concretes. En el cas que la persona adequada per la formació no disposi de coneixements sobre les tecnologies de la informació i la comunicació, o bé sobre aspectes específics de contingut en relació, per exemple, a la Teoria del Vincle, o aspectes concrets del treball amb famílies haurà de documentar-se i formar-se en aquesta línia.

El contacte directe que establirà el pedagog amb els coordinadors dels diferents EAIA's i el grup d'experts afavorirà d'entrada la possibilitat d'ampliar els seus coneixements en la matèria. Les competències requerides per a ser coordinador d'aquesta acció formativa són:

- Comprensió dels serveis d'atenció a la infància i llurs famílies: conèixer el funcionament i tasca que desenvolupen els professionals i identificar les relacions d'aquests serveis amb les famílies i els infants.
- Disposar dels coneixements legislatius i tècnics en matèria de protecció a la infància i l'adolescència. I tenir experiència professional en l'àmbit de treball amb famílies i infants.
- Domini de les tecnologies de la informació i la comunicació.
- Competències de personalitat: capacitat per adaptar-se, capacitat d'iniciativa i de presa de decisions, responsable i empàtica.
- Ha de tenir actitud i aptitud: capacitat per motivar i entusiasmar-se, capacitat de dialogar i comunicar, creativitat i flexibilitat.

En relació als formadors especialistes, aquests provenen de diferents disciplines, a part de la pedagogia, es comptarà amb coneguts psicòlegs, un advocat, pedagogs i educadors socials. La majoria amb un extens currículum de treball de camp, investigació i pràctica professional.

Esmentar també la necessitat d'incloure la figura d'un avaluador extern, que malgrat assisteixi en moments concrets de la formació es mantindrà com a observador de la mateixa i en algun moment actuarà com a suport a la figura del coordinador. Aquesta figura serà designada per la DGAIA.

A efectes d'avaluar el procés de desenvolupament del programa formatiu és convenient que participi també a les sessions un segon professional que realitzi una observació participant en aquestes i anoti la informació més rellevant sobre com es desenvolupa cada sessió. Es suggereix que aquest segon professional formi part de la dinàmica del programa des de la primera sessió, per tal que els participants el reconeguin des de l'inici com a part del grup però com un agent extern que s'abstindrà en fer aportacions i participar, i així s'aconsegueixi una major integració entre tots els components, deixant clares les seves funcions d'observador i avaluador.

➤ LA METODOLOGIA

Es suggereix desenvolupar les sessions amb una metodologia activa, participativa, experiencial i basada en dinàmiques de grups, coordinades per la figura del pedagog, que estarà present en el conjunt de les sessions.

Las sessions es divideixen en una part de conceptualització i fonamentació dels temes a tractar cada dia i/o presentacions del treball familiar dels propis participants i una altra part, totalment pràctica, on es proposa als participants la possibilitat de vivenciar en primera persona sobre el tractat en cada sessió a través d'un taller.

Es tracta d'una metodologia de reflexió-acció, en un anar i venir per l'eix de la vivència a la representació de la mateixa, a partir del desenvolupament de diferents propostes a nivell pràctic i de la representació al concepte. És totalment activa, sempre respectant i escoltant el moment i el desig de cadascú. El taller experiencial, per exemple, és l'espai on es pot vivenciar i experimentar diferents situacions de la pròpia vida personal per comprendre sobre la rellevància dels vincles creats en la infància i les dificultats presents en l'adquisició de noves habilitats per a un millor desenvolupament de les capacitats parentals.

Així doncs es planteja que cada sessió formativa eviti reduir-se única i exclusivament en una conferència o ponència entorn als continguts tractats per cada mòdul i pretén esdevenir un espai d'experimentació i reflexió professional. Per tant, cadascuna de les sessions s'organitzaran de manera que permeti als participants vivenciar sentiments i emocions personals que desperta la pràctica professional, a través de dinàmiques i exercicis pràctics, amb objectius de treball molt concrets, que posteriorment s'oferirà l'espai per compartir i donar peu a la reflexió.

Per tant cada mòdul formatiu s'acompanyarà d'un espai que anomenem "taller", que permetrà l'experimentació i assentament de l'exposat a l'apartat més teòric i que anirà seguit d'un espai per a la reflexió i l'exposició d'estats, pensaments i opinions.

A través d'aquesta metodologia els assistents participen amb les seves opinions, experiències i punts de vista sobre el tema tractat a cada sessió, compartint les seves preocupacions i estratègies, les contrasten, aprenent els uns dels altres, alliberen tensions i sentiments de culpa i aprenen a percebre la seva realitat professional amb certa perspectiva, a relativitzar els seus punts de vista i a reafirmar el seu rol professional.

Tanmateix es destinarà en cada sessió un espai limitat a avaluar la sessió anterior a través del debat, que generarà el coordinador/pedagog rescatant aspectes rellevants de contingut i dels que anirà prenent nota per mitjà d'una fitxa i el suport de l'avaluador extern.

➤ **CONTINGUTS**

Els continguts es presenten classificats en cinc mòduls que s'associen als diversos tallers a desenvolupar, que permetrà el treball d'estratègies transversals bàsiques i fonamentals per a ser conscients de les pròpies habilitats i capacitats professionals per iniciar un afavoriment i millora de les mateixes:

MODULS DE L'ACCIÓ FORMATIVA	
MÒDUL	DIMENSIÓ DEL CONTINGUT
MÒDUL 1	Tasca de ser pares en l'escenari familiar. La seva complexitat. La competència parental: capacitats i habilitats. Definició.
MÒDUL 2	Trets de les famílies multiproblema. Les situacions d'alt risc social.
MÒDUL 3	La Teoria del Vincle. Principis. Línia de pensament. Autors.
MÒDUL 4	La intervenció professional en l'àmbit de la capacitació parental: <ul style="list-style-type: none"> - El professional i l'escenari d'intervenció en la tasca de la capacitació parental. La relació d'ajuda. El model d'intervenció sistèmica. El professional davant la intervenció. - Consideracions bàsiques per a la intervenció professional - El pla d'intervenció amb la família: objectius i tècniques.
MÒDUL 5	Com incidir en la millora de les capacitats parentals que tingui en compte el sistema de vinculació pares-fills establert.

TALLERS DE L'ACCIÓ FORMATIVA
Taller sobre l'adequat i inadequat exercici de la marentalitat/parentalitat:
<p>Associat al mòdul 1</p> <p>Objectiu: Prendre consciència de les dificultats i la complexitat de la tasca de ser pare/mare.</p> <p>Desenvolupament: Representar per mitjà d'una activitat de rolplaying una escena de la vida quotidiana entre pares/fills, on s'esdevingui una situació de conflicte, que requereix d'una actuació per part dels progenitors. Els participants teatralitzaran una actuació considerada com a resposta adequada i una que respongui a una reacció inadequada. Les escenes seran plantejades pel formador. Posteriorment es passa a reflexionar sobre les diferències i el que social i culturalment considerem com a bons tractes i mals tractes.</p> <p>Material/recursos necessaris: Fitxa amb la descripció d'una situació d'una família en la seva quotidianitat i assignació de personatges.</p>

Taller d'aprofundiment:

Associat al mòdul 2

Objectiu: Aprofundir en les incompetències parentals que transmeten un sistema d'aferrament de base insegur.

Desenvolupament: En base a l'experiència professional de cada participant a la formació, pensar en possibles actuacions/respostes parentals que generen en l'infant sentiments d'inseguretat, desconfiança i manca de protecció i seguretat. Posteriorment compartir les idees en parella, per després posar-ho en comú en petits grups de quatre, posteriorment de sis i finalment amb el conjunt del grup, donant peu a iniciar un debat.

Taller d'habilitat o capacitat:

Associat al mòdul 3

Objectiu: Prendre consciència de quines són les nostres habilitats i capacitats professionals.

Desenvolupament: Es donarà la consigna que han d'elaborar una flor de paper de vuit pètals amb el material que prèviament se'ls repartirà. A cadascun dels pètals s'anotaran capacitats i/o habilitats professionals pròpies, fet que suposarà un procés d'introspecció sobre sí mateixos.

També es tractarà sobre l'habilitat en la construcció de la flor i en tractar sobre com s'han sentit els participants més hàbils amb les manualitats i els que no demostren aquesta habilitat. L'activitat es realitzarà en silenci mentre sona una música relaxada de fons.

El taller es dirigeix a sensibilitzar i prendre consciència en relació a les pròpies habilitats i capacitats personals i conseqüentment professionals.

Materials/recursos necessaris: un full en blanc per participant, retulador i equip de música amb altaveus.

Taller de presa de consciència:

Associat al mòdul 3

Objectiu: Establir una connexió amb el nostre interior, un punt de contacte amb nosaltres mateixos.

Desenvolupament: Per intentar aproximar-nos al nostre interior es planteja un senzill exercici: Pensar en una o dues persones de la nostra vida que de forma incondicional ens han o estan oferint protecció i seguretat a través de les cures i atencions oferides.

Exercici que s'ha de realitzar apagant tots els llums de la sala i permetent als assistents gaudir amb un fragment de música clàssica mentre realitzen l'exercici.

Materials/recursos necessaris: Equip de música amb altaveus.

Taller visionat:

Associat al mòdul 3

Objectiu: Aprofundir en les repercussions que genera el trencament de l'aferrament mare/fill i la seva reorientació vers a altres figures vinculatives. Aprofundir sobre el que suposa a l'edat adulta haver establert un tipus o altre de vincle amb les figures de referència.

Desenvolupament: Es tracta de dur a terme el visionat de diversos fragments de pel·lícula en el que queda totalment reflectit el sistema de vinculació establert per un infant que perd a la mare biològica durant una temporada i és acollit per una família aliena.

Els fragments visionats corresponen als films:

"El árbol de la vida" (2011) de Terence Malick.

Sinopsis: Jack (Hunter McCracken) és un nen que viu amb els seus germans i pares. Mentre la seva mare (Jessica Chastain) encarna l'amor i la tendresa, el seu pare (Brad Pitt) representa la severitat, ja que la considera necessària per ensenyar al nen per afrontar-se a un món hostil. Aquest procés de formació s'estén des de l'infància fins a l'edat adulta. És llavors quan Jack (Sean Penn) evoca els moments transcendents de la seva infància i intenta comprendre quina influència van tenir sobre ell i fins a quin punt van determinar la seva vida.

i "The mother of mine" ("Adéu mare") (2005) de Klaus Härö.

Sinopsis: Durant la Segona Guerra Mundial (1939-1945), prop de 80.000 niños van ser evacuats des de Finlàndia a països neutrals com Suècia, Dinamarca y Noruega. Després de la mort del seu pare a la guerra, Eero, un nen de nou anys, és enviat a Suècia. Allà, lluny de la seva mare, haurà d'aprendre a viure en un nou país, amb una llengua estrangera i amb una família que no és la seva.

Els fragments s'acompanyaran d'un debat/reflexió sobre les escenes visionades.

Materials/recursos necessaris: Un ordinador amb entrada per dvd i/o cd, un projector i una pantalla.

Taller recordatori:

Associat al mòdul 3, que es desplegarà a la sessió 3

Objectiu: Recordar els conceptes i continguts donats anteriorment.

Desenvolupament: Es tracta de donar pas a una dinàmica coneguda amb el nom de liquidadora, que consisteix que alguns participants verbalitzin conceptes sorgits a l'anterior sessió. Amb els conceptes que sorgeixin els participants hauran de construir frases assertives que tinguin sentit.

Materials/recursos necessaris: Un full en blanc i un bolígraf.

Taller de confiança:

Associat al mòdul 4

Objectiu: Treballar la confiança en els altres, sentir-se protegit i correspost en els desitjos.

Desenvolupament: La dinàmica consisteix en situar-nos en cercles (de màxim 8 persones) i que cadascú verbalitzi com voldria que el grup respongués al seu desig d'aixecar-lo ben amunt o bé de deixar-se caure i que el recullin (evitant que es faci mal). Només expressar el seu desig la persona ha de fer l'acció de deixar-se caure perquè o bé, l'enlairin o bé, no permetin que caigui.

Materials/recursos necessaris: Un espai ampli.

Taller d'exposició i anàlisi:

Associat al mòdul 5

Objectiu: Presentar el treball realitzat amb algunes infants i llurs famílies en quant a l'anàlisi del tipus de vinculació establert.

Desenvolupament: Presentar projectes diversos de treball amb famílies. Presentar un vídeo on es mostri la interacció en una estona de joc entre diferents mares/pares-fill per passar posteriorment a l'anàlisi de les observacions realitzades.

Materials/recursos necessaris: Un ordinador per visionar fragments de diverses interaccions entre progenitors i els seus fills, un projector i una pantalla. Document d'observació, on anotar aspectes rellevants de la interacció visionada.

Taller de creació:

Associat al mòdul 5

Objectiu: Elaborar de forma conjunta fitxes de treball com a eina per a la intervenció familiar.

Desenvolupament: Es tracta de deixar en mans dels participants, de la seva experiència i els coneixements apresos l'aportació d'estratègies d'intervenció professional que permetin minimitzar els efectes d'un tipus de vinculació insegura entre mare/fill i/o reparar o contribuir al forjament d'un tipus d'aferrament segur. El treball es realitzarà en petit grup (de màxim quatre persones) Posteriorment es posarà en comú i el coordinador s'ocuparà de fer el recull de les aportacions realitzades, que un cop finalitzada la formació es farà arribar als participants i es podrà fer extensiu a altres professionals de l'àmbit, que podran emprar com a eina de treball.

Materials/recursos necessaris: Quatre fotocòpies en blanc de la fitxa de treball 1, quatre fotocòpies de la fitxa de treball 2 i quatre de la fitxa de treball 3 (*veure fitxes de treball a la descripció de la sessió 4*) i bolígrafs.

Taller de seguretat:

Associat al mòdul 4

Objectiu: treballar la seguretat en els altres.

Desenvolupament: La dinàmica consisteix en avançar amb els ulls tapats per l'espai, on prèviament s'hauran col·locat una sèrie d'obstacles. La persona ha d'avançar intentant no topiar amb aquests obstacles.

Un cop realitzada la dinàmica es donarà pas a un espai per poder expressar com s'han sentit tots els participants i tractar sobre la rellevància en la vida de sentir-nos segurs. Segurs dins la vida familiar, amb el grup d'iguals, en la nostra professió i en la resta d'entorns amb els que interaccionem.

Materials/recursos necessaris: Un espai ampli, 10 mocadors, 4 taules i 4 cadires, que s'empraran com a objectes-obstacles que es col·locaran de manera dispersa per l'espai.

SESSIÓ 1:

MÒDUL 1: Tasca de ser pares en l'escenari familiar. La seva complexitat. La competència parental: capacitats i habilitats. Definició.

MÒDUL 2: Trets de les famílies multiproblema.

Objectius:

Comprendre la complexitat en la tasca de ser pares.

Mostrar una actitud oberta, flexible i empàtica amb les diferents situacions familiars.

Prendre consciència de la influència del context sociocultural.

Fer incís sobre els trets més rellevants que poden afectar a les famílies focus d'intervenció.

Reflexionar sobre l'especificitat de cada situació familiar i cada menor.

Desenvolupament de la sessió:

Com a sessió inicial cal que el coordinador es presenti i exposi sobre el seu paper i el contingut de la formació i la seva temporalització. També informará sobre la necessitat de controlar l'assistència dels participants a través d'un full de signatures, per tal de poder accedir a un certificat d'assistència.

En relació al contingut, malgrat aquest hagi ja quedat definit de forma conjunta entre l'equip pedagògic, format pel coordinador del curs i els diversos ponents que participaran a les diferents sessions, es fa necessari que els participants puguin expressar quines són les seves expectatives en el moment de l'inici de la formació en base a la informació que d'aquest en tenen i el que va motivar realitzessin la inscripció.

S'aprofitarà la primera roda d'intervenció per tal que cadascú tingui la oportunitat de presentar-se, donat és important conèixer-se per la creació d'un clima òptim que faciliti una bona dinàmica de l'activitat formativa.

El coordinador anotarà les aportacions realitzades pels participants, les seves motivacions, interessos..

El coordinador, posteriorment, exposarà la metodologia que s'intentarà seguir en cada sessió. Cadascuna de les quatre sessions comptaran amb la presència d'un o diversos ponents, una persona experta, que oferirà pinzellades sobre el tema a tractar i de manera alterna a la seva exposició s'inclouran tallers, que donaran dinamisme i facilitaran els processos reflexius, adequant els continguts a la praxis.

Una vegada realitzada aquesta part de presentació del curs i dels participants es passarà a presentar el primer dels ponents convidats, que tractarà sobre la tasca de ser pares. La ponència es veurà complementada per un dels tallers.

Després de l'estona de descans es donarà pas al treball de caire més pràctic sobre el mòdul 2 del curs, que tractarà sobre alguns dels trets de les famílies i infants amb qui es treballa des dels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, majoritàriament.

Línea del contingut a tractar:

MÒDUL 1

La tasca de ser pares és una tasca evolutiva. La seva complexitat rau en primer terme en què és una tasca que està sotmesa a transformacions contínues motivades per canvis temporals: canvis històric-socials i per canvis evolutius en la mesura que varien les edats dels pares i la dels fills. No és el mateix ser pare als anys setanta que a dia d'avui. Ni és igual la tasca parental quan els nens són petits que quan es planteja amb fills adolescents. Hem de ser conscients que el fet de ser pares és fruit d'una construcció sociocultural en cada moment històric, el que implica l'exigència de demandes molt diferents segons els casos.

Tanmateix la tasca de ser pares es desplega en nivells diferents d'actuació, des del nivell més estratègic d'organització d'escenaris educatius, fins el nivell tàctic on la tasca es configura en multitud d'accions puntuals en situacions d'interacció diàries i diverses. Combinar el nivell general d'actuació amb l'específic en la praxis diària és molt difícil ja que requereix d'una reflexió i presa de decisions a escales molt diferents.

Un altre aspecte a tenir en compte per evidenciar la complexitat de la tasca és que el seu desenvolupament implica haver de posar en marxa una gran varietat de registres, donada la gran diversitat de situacions quotidianes en les que s'aplica i les persones que hi intervenen. Malgrat els experts recomanin coherència en els comportaments dels pares, això no vol dir rigidesa. Ésser coherent implica que els pares davant un mateix estil de situacions (en funció de la naturalesa del problema, del temperament del fill, de la seva edat...) tractin de reaccionar sempre de la mateixa manera, mentre que ésser rígid suposa seguir sempre una mateixa línia de comportament independentment de la situació. Per tant, els pares han d'anar provant amb estratègies diverses.

La tasca de ser pare és difícil també en un altra sentit. La majoria de pares no son conscients de la diversitat d'activitats que suposa la realització de la seva tasca parental, ni d'haver pres decisions que els han portat a plantejar la tasca d'una manera o una altre. Així, per exemple, els pares poden conèixer quines són les activitats que realitzen els seus fills al llarg del dia, però no són conscients d'haver contribuït amb la seva manera de pensar en el disseny de la forma en què tenen organitzat l'ambient familiar. Molts pares tampoc són conscients, moltes vegades, de les diverses estratègies que utilitzen per regular el comportament dels seus fills o per ensenyar-los l'aprenentatge de determinats continguts. Només amb un esforç de reflexió (amb el qual en alguns casos incideix el professional) són capaços d'anar elaborant un discurs explícit sobre el que fan, per què ho fan i amb quin objectiu.

Tot això significa que la tasca de ser pares requereix d'un aprenentatge molt complexa, redefinible contínuament en funció del moment històric i de les circumstàncies familiars, i molt allunyat de l'aprenentatge de fórmules o idearis de comportaments òptims.

Davant aquest marc que sembla de difícil abordatge els professionals de la capacitació parental actuem amb els propis recursos personals, que es van millorant amb els anys d'experiència de treball amb infants i llurs famílies.

Quan més treballes amb pares/mares i infants més s'adona una de com n'és de delicat fer generalitzacions, i també es desenvolupa un profund respecte per la manera com els membres de la família intenten interaccionar amb el seu fill/a, oferir pautes, marcar límits, etc. Cada mare/pare sent subjectivament com sí les experiències i les emocions que viu

fossin altament personals i individuals en relació a ells i el seu bebè, per tant exclusives i senten que es troben sols en unes interaccions comportamentals, normalment, totalment improvisades. Malgrat aquestes vivències personals de cada persona en la interacció pares-fill es donen una sèrie de pautes que permeten el seu estudi i treball i que són la base per a la intervenció professional.

Tenint en compte aquests aspectes, és important poder descriure el perfil de famílies amb les que se sol treballar professionalment des dels serveis de la protecció a la infància, per concretar un perfil concret de figura materna/paterna de referència per l'infant, moltes vegades focus d'intervenció professional.

MÒDUL 2

Tenint en compte el coneixement provinent de l'experiència professional dels assistents a la formació es tracta de fer un treball de síntesi per concretar i intentar tractar sobre els trets de famílies, susceptibles de ser considerades en situació de risc, en les que s'evidencien les dificultats dels progenitors en les seves capacitats parentals.

En el treball de capacitació parental cal considerar en primer terme les característiques del grup de pares/mares amb qui sovint s'acostuma a treballar des de la vessant de la protecció a la infància i l'adolescència. Resulta difícil trobar un terme adequat per definir la tipologia de famílies amb les que treballem en els Serveis Especialitzats d'Atenció a la Infància o els Serveis Socials Bàsics, però l'argot professional i les lleis que al respecte se n'han derivat les han anomenat *famílies multiproblemes*, o també, *famílies en situació de risc*. Es tracta de famílies, caracteritzades per donar-se en les seves vides un conglomerat de situacions problemàtiques o de risc, que fan que en quedin ressentides les funcions dels progenitors com a pares.

Els professionals de serveis d'atenció i protecció a la infància treballem amb perfils determinats de pares i mares, que es troben inevitablement en una situació de risc, evidenciant-se en molts casos indicadors en la seva situació personal i familiar, psicològica i emocional, socioeconòmica i laboral, de context social... denotant que aquests afecten a les persones en el seu dia a dia, per exemple, les històries personals, les relacions entre la parella, les xarxes socials i el món laboral, entre d'altres, tenen una influència directa en la personalitat i l'estat psicològic de les persones. Així doncs, tots aquests aspectes, entre molts d'altres, determinaran el funcionament de la maternitat/paternitat i a la vegada el desenvolupament adequat del fill.

Per tant, el centre d'atenció per a la intervenció sociofamiliar enfocada al treball de capacitació parental es donarà en aquesta tipologia de famílies d'entre els que es poden donar alguns factors de risc¹⁵, factors que són emprats com a guia per a l'estudi de situacions de negligència i maltracta infantil pels equips especialitzats. A més fer esment dels factors de protecció¹⁶, com els elements en els quals, com a professionals, podem recolzar la nostra intervenció amb les famílies i menors. Així mateix, ens permeten contenir situacions que quan manquen aquests factors de protecció es converteixen en insostenibles. Els factors de protecció ajuden a tenir un pronòstic més favorable dels casos i de la seva evolució. Cal destacar la importància de potenciar aquests factors per afavorir l'evolució positiva de la família i són de gran utilitat a l'hora de dissenyar l'estratègia de la

¹⁵ Veure annex 3 sobre Factors de Risc associats als progenitors i als infants.

¹⁶ Veure annex 4 sobre Factors de Protecció.

intervenció professional. És important tenir-los en compte per determinar el grau de prioritat d'un cas.

Remarcar que els factors de risc, que d'una manera o altra afecten a determinades persones en l'exercici de les seves funcions parentals, val a dir que ni molt menys es donen tots a la vegada, però es considera ja una situació de risc en el moment que conflueixen almenys un indicador de cada categoria/àmbit en els que estan subdividits. Tanmateix, és important tenir en compte que són indicadors aquests que poden afectar a diversos col·lectius de persones, independentment del seu nivell socioeconòmic, el nivell cultural i intel·lectual, el seu posicionament dins les diverses categories socials, etc. No només les persones que viuen en entorns empobrits, amb manca de xarxes socials i amb un alt nivell de desestructuració es poden veure afectades per una situació de risc, sinó que l'experiència professional en l'àmbit fa evident les dificultats i mancances personals i socials que també presenten persones provinents de famílies considerades "benestants".

Característiques personals de la figura vinculativa

TRETS PERSONALS	
Sexe	Mares/pares sols/es (monoparentals). O bé, amb parelles que mantenen un rol molt perifèric, amb presència en l'estructura familiar molt esporàdica o bé absent totalment. Així doncs mares/pares amb una sobrecàrrega en les funcions familiars.
Edat	Acceleració del cicle de vida. Normalment són mares a edats molt avançades (entre els 17 i 20 anys tenen el primer fill).
Nivell educatiu i socioeconòmic	Normalment amb nivell educatiu baix. I són casos en què l'escolaritat va estretament lligada a les possibilitats de treball. Escola no es veu com a significativa quan l'horitzó és l'atur.
Història de criança	Son mares/pares que en la seva infància i/o adolescència van patir maltractaments, carències afectives, rebuig emocional, desatencions greus, desestructuració i/o trencaments familiars, estades en centres d'acollida...
Trets del rol parental	Manca d'experiència en la cura i atencions als fills, escàs coneixement sobre el desenvolupament infantil.. que comporten majors problemes en les interaccions amb els fills, menys recursos i expectatives davant la criança dels fills i el seu desenvolupament.
Habilitats	Mares/pares que mostren manca d'habilitats socials, estratègies inadequades de resolució de conflictes i dificultats en les habilitats per fer de progenitors.
Personalitat	Mares/pares que s'associen a aïllament, impulsivitat, manca d'autocontrol, escassa capacitat empàtica, baix nivell d'autoestima, escàs nivell de previsió i prevenció de cares al futur..
Conducta	Amb antecedents o que poden fàcilment caure en la prostitució, drogodependències, alcoholisme.. però el tret més remarcable i estudiat és que son mares/pares força deprimits (aspecte que repercuteix directament en l'entorn i la relació que ofereixen i mantenen amb el fill/a).

Característiques familiars de la figura vinculativa

Estructura familiar	Família nombrosa, escassa diferència d'edat entre els germans, fills no desitjats, família monoparental o bé parella reconstituïda (padastres diversos). Nucli sustentat per la figura femenina.
Dinàmica familiar	<p>En les relacions familiars s'evidencia poca cohesió i recolzament, mala comunicació, límits o normes familiars inadequades, estrès permanent, escenes de violència (verbal o física).</p> <p>Relació progenitors-fills amb interaccions d'escassa qualitat (escassa relació i comunicació, escassa habilitat per distingir sentiments, baixes expectatives sobre els fills, etc.).</p> <p>La resposta del pare/mare als comportaments dels fills no segueix un patró previsible, les normes s'imposen en funció de l'estat anímic dels progenitors, no s'ofereixen models d'adult adequats pel nen (no cooperació home-dona). Dinàmica caòtica i sorollosa, no s'escolten, converses que es sobreposen, assumptes familiars o de parella son tractats en presència dels nens...</p>

Característiques ambientals o de context

Laboral	Feina considerada com a element determinant en la família. Casos on es donen les situacions d'atur, que comporten ingressos insuficients, insatisfacció laboral, baix nivell d'autoestima, tensions familiars.. Famílies dependents dels ajuts de l'administració. No es contempla l'àmbit laboral com a font de realització personal sinó com a sistema per obtenir un rendiment econòmic.
Habitatge	Habitatges en règim de lloguer, amb constants ordres de desnonament.
Xarxa social	Rebuig social o bé escassa xarxa i recolzament social. Nul, escàs o conflictiu suport de la família extensa, amics, veïns... que comporta l'aïllament del nucli familiar i la seva dinàmica de funcionament.
Situacions vitals concretes	<p>La majoria dels fets que es succeeixen en les seves vides són viscuts per les mares/pares com a estressants i imprevisibles. Escassos recursos per fer front a aquestes situacions amb un mínim de seguretat. Els fets o situacions per les que travessen sempre són transitòries i provoquen greus alteracions emocionals de manera sobtada, les experiències no són integrades i no es poden convertir en aprenentatges.</p> <p>Viuen el present sense un projecte ni a curt ni a llarg termini, fet que no els permet avançar-se o prevenir determinades situacions.</p>
Classe social, nivell socioeconòmic i cultural i mobilitat geogràfica	Canvis de domicili freqüents, mares/pares immigrants o del país. Accés a altres nivells socioeconòmics es veu vetada per la pròpia infraestructura.

Característiques socioculturals

Desenvolupament econòmic-social	Famílies més afectades per la crisi econòmica, mobilitat social i descens en el benestar social.
Ideologia social	Actituds vers la marginació i la inadaptació. Actituds vers la violència.

Incapacitats parentals en la transmissió d'un sistema d'aferrament segur

Són mares/pares que a nivell de vinculació mostren dificultats per oferir experiències de cura i protecció al fill, oferint respostes variades a les demandes mostrades per l'infant.

Insensibilitat	<p>Incapacitat de la mare/pare per percebre les senyals del nen, o els percep però els distorsiona o no els vol atendre perquè creu que és la millor manera d'educar-lo.</p> <p>Mares/pares que estan distrets i no alertes a les senyals del nen, i per tant, no els interpreten bé. No capten els missatges de les postures, les expressions facials.. Altres vegades la mare/pare és capaç de comprendre què és allò que el bebè està comunicant però distorsiona el missatge, conscient o inconscientment, pel fet de no discernir entre els desitjos del seu infant i els seus propis estats emocionals, per exemple, la mare/pare pot estar cansat d'atendre el bebè dient que està cansat i per aquest motiu plora i el que necessita és dormir.</p> <p>No mostren preocupació pel desenvolupament del fill.</p> <p>No es miren el nen, per tant, no el coneixen i no saben donar les respostes adequades a les seves demandes (senyals).</p>
Interferències	<p>Mares/pares que no estan suficientment preparats per afrontar el naixement del seu fill, que no han tingut el temps suficient de preparació per entrar en el món de la maternitat. Moltes mares no fan aquest canvi d'actitud i esperen que en el moment del naixement i en els mesos i anys següents el seu fill sigui aquell desitjat i somiat en el seu interior i llavors és quan exigeixen massa o tracten de forma negligent als fills.</p> <p>Mares/pares obsessionats amb l'objectiu que el seu fill ha de ser un "bon nen" i es passen tot el dia amb el fill intentant que aquest aconsegueixi allò que ells creuen que és el desitjable i convenient ("enfila't al gronxador", "no tinguis por" fes això"...). Li regalen un somriure si ho fa bé i es posen de mal humor i el castiguen si no fa el que li diuen.</p>
Rebuig	<p>Mares/pares que no estan disponibles, argumentant que tenen molta feina i passen llargues hores fora de casa i quan estan a casa cerquen qui supleixi el seu paper matern/patern mentre fan qualsevol altra cosa. Si l'infant dorm deixen que s'allargui en excés l'estona de son i no s'observa en la mare/pare cap signe d'inquietud per saber què li passa al nen.</p> <p>Mares/pares que van repetint "totes les coses" que fan per el nen, els sacrificis que la maternitat/paternitat els comporta.</p>

	<p>Mares/pares hostils i rebutjants, que verbalitzen que preferirien que el seu fill no hagués nascut.</p> <p>Mares/pares que li estan sempre a sobre, evidenciant-li els seus defectes amb constant negativitat, que disfressen el fet de "volar un bé" pel fill, quan en realitat amaguen el rebuig pel nen. Dir coses desagradables al nen, encara que ho expressin en broma. Ridiculitzen. Amenacen.</p> <p>Mares/pares que s'enfaden quan el nen té problemes o necessiten de la seva ajuda, no mostrant una actitud comprensiva.</p> <p>Que no creuen en capacitats del nen. No ofereixen contacte físic.</p>
Negligència	<p>Mares/pares que no supervisen els seus fills.</p> <p>No atenen les demandes del seu fill (quan plora, quan demana companyia...)</p> <p>Incapacitat per calmar i consolar quan el nen se sent trist o sol, per exemple.</p> <p>Mares/pares freds i distants a nivell afectiu. No saben arribar al nen, no hi connecten a nivell emocional. Pressionar a l'infant perquè aconseguixi reptes a nivell d'habilitats o capacitats a demostrar.</p>

Existeixen determinats trets diferenciadors en progenitors que procedeixen d'altres cultures diferents a la catalana i han passat per un procés migratori fins arribar a establir-se al nostre país. Moltes responen a un perfil concret on s'hi barregen encara més factors i amb qui també es treballa des del sistema català de protecció a la infància, em refereixo a famílies de procedència gambiana, marroquina, romanesa, etc., que fruit dels contextos socials on s'han desenvolupat la mare/pare valoren com a positius molts dels ítems que la llei catalana considera negligència i/o maltracta. Així doncs, ens podem trobar amb mares amb patrons comunicatius diversos, estils de parla materna diferents, formes de concebre l'educació d'hàbits i valors diferents, que normalitzen i empren l'ús de formes de càstig físic, etc. No és intensió d'aquest treball aprofundir en aquesta diferenciació, malgrat són consideracions que s'han de poder tenir en compte en el moment de treballar la capacitat parental amb famílies procedents d'altres cultures que actualment viuen a Catalunya.

En aquest exercici de concreció en relació a un determinat perfil de família que pot ser susceptible de presentar en l'exercici del seu rol parental determinades dificultats, cal també estar alerta als trets que presenten els infants dins el nucli donats al patró relacional en el que es desenvolupen, per una banda i d'altres de propis, per l'altra: la manca d'estimulació, problemes de comportament (nens desajustats, o molt moguts o molt quiets), endarreriment en el llenguatge...

Característiques personals dels nens/es

TRETS PERSONALS	
Trets físics	Infants de 0 a 3 anys, siguin nens o nenes i sense que presentin cap tipus de discapacitat i/o minusvalia.
Trets de personalitat i conducta	Temperament difícil, hiperactivitat, retràs en el desenvolupament..
Trets de conducta	Desobediència vers la mare o el pare,

Metodologies:

La sessió es desglossa així en tres parts diferenciades: una de presentació, una d'exposició per part dels ponents convidats i una tercera destinada a tallers, que s'enllaçaran i intercalaran amb la part d'exposició.

Els tallers que es realitzaran de forma conjugada amb les explicacions i seran dirigits tant pel ponent com per la figura del coordinador, són:

- El taller sobre l'adequat i inadequat exercici de la marentalitat/parentalitat
- Taller d'aprofundiment

Suggeriments i observacions:

El paper del coordinador serà el de presentar i dinamitzar el conjunt de la sessió. Tanmateix controlarà l'assistència dels participants a través d'una fulla de signatures de cares a oferir la possibilitat d'accés a un certificat.

És important que el coordinador guí el debat i el treball en petit grup, que es generi entorn del tema proposat, alhora que motivi i animi a la participació de les diferents aportacions, de les que anirà realitzant un recull, que posteriorment servirà per elaborar un dossier de documentació entorn als continguts tractats al llarg del curs, que es facilitarà als assistents.

Materials i recursos:

- Vint-i-cinc dossiers, on es recullen fotocopies referents a la presentació del curs, objectius i continguts.
- Full de signatures pel control d'assistents.
- Els propis de cada taller.

Temporalització aproximada:

1. Presentació realitzada pel coordinador:15 minuts
2. Roda d'intervenció per part dels participants:35 minuts
3. Conferència + 1er taller: 1h 30 minuts
4. Descans: 20 minuts
5. Conferència + 2on taller:2h
6. Espai per a expressar opinions i realitzar preguntes: 15 minuts
7. Comiat

SESSIÓ 2

MODUL 3: La Teoria del Vincle. Principis. Línia de pensament. Autors.

Objectiu:

Donar a conèixer els fonaments teòrics i pràctic-metodològics sobre la Teoria del Vincle Afectiu de J. Bowlby.

Desenvolupament de la sessió:

Iniciem la segona de les sessions amb el *Taller d'habilitat o capacitat*, per tal de recuperar el fil de certs aspectes que es van tractar a la sessió anterior i donar pas al tercer mòdul de continguts per mitjà de la creació d'un clima distès.

Posteriorment donarem pas a l'exposició per part del ponent en relació als principis que inspiren la Teoria del Vincle. S'introduiran els continguts amb tallers diversos al llarg de tota la sessió.

Línea del contingut a tractar:

MÒDUL 3

Aquest bloc de contingut s'enfoca a descriure a través d'una exposició teòrica els principis bàsics i la línia de pensament de la teoria del Vincle de J. Bowlby. Tanmateix es farà una descripció dels diferents tipus de vinculació existent entre la díada mare-infant. Instruments per a la observació del vincle mare-fill i els possibles trastorns esdevinguts d'una alteració en el tipus de vincle establert en els primers anys de vida.

La transcendència de l'amor entre la mare i el fill supera a qualsevol cultura, època històrica, tipus de societat o model de família. El que necessiten els infants és el mateix avui en dia que fa milers d'anys. Les distincions es poden trobar en les diferents respostes que els adults podem donar als infants, permetent-los una o altra cosa.

El que es constata és que els nens necessiten de l'estimació i l'amor dels adults referents i presenten la necessitat d'aferrament. És a dir, el fet de tenir pròxima a una persona que en tingui cura, el protegeixi, no el deixi sol i el pugui emparar de possibles perills. Segons la Teoria del Vincle naixem programats per això, ja que és una llei bàsica de supervivència en un nadó, que per les seves característiques d'immaduresa i escasses capacitats precisen d'adults de referència que en tinguin cura i cobreixin les necessitats més bàsiques.

El terme "aferrament" no va lligat al fet només de donar aliment sinó que tal i com va demostrar Conrad Lorenz¹⁷ (etòleg) en les seves investigacions amb ànecs, qualsevol animal i també ésser humà vol estar pròxim al primer objecte que es mou davant d'ells. D'aquí se'n desprèn el procés d'impregnació fent referència a un objecte de fixació al que seguir.

El fet de perseguir la proximitat de la persona de referència i el poder disposar de respostes de calidesa com és la que pot donar un contacte físic càlid són per la Teoria del Vincle els fonaments de l'aferrament. Per exemple quan alimentes al nadó, aquest acte d'alletar és acompanyat per la mare de gestos vers el nen, de mirar-se'l, parlar-li, tocar-lo.. aquestes conductes són les que produeixen un enganxament, és a dir l'aferrament.

El concepte:

Aferrament= apego= attachment

Que en termes molt senzills faria referència al procés d'enganxar-se i no voler que se'n vagi la figura a la qual t'aferres.

Vincle afectiu= és la necessitat extrema de quedar pròxim a una persona

En comptes de Vincle afectiu podem emprar = Aferrament.

El vincle afectiu es diferencia del terme vincle quan aquest és només entès com a llaç emocional entre dues persones que es tenen estima.

L'activació del sistema d'aferrament:

L'infant neix amb uns comportaments preprogramats i estan amatents a qui respondrà a les seves necessitats i al seu plor. Que en circumstàncies normals serà la mare o el pare o figura que exerceix el rol matern/patern qui li doni resposta, donat són les figures que fan la funció de criança.

L'infant escull les figures d'aferrament.

Les conductes que activen l'aferrament són diverses: el plor, el somriure, voler el contacte físic...

Les conductes d'aferrament provoquen sentiments en l'infant d'amor, tristesa, odi..i l'infant es pot fer una representació dels sentiments, construint-se en el seu interior un model del que pot esperar de la mare o de les altres figures d'aferrament. Per exemple en situacions on l'infant plora el fet que l'agafin o no en braços generarà uns sentiments o altres en l'infant. Les respostes que rebí aquest a les seves conductes d'aferrament li provocaran determinats sentiments, que quedaran integrats en el seu interior com a Models Operatius Interns de relació.

Aquests models són la base per a posteriors relacions i trobades afectives que l'infant,

¹⁷ **Konrad Zacharias Lorenz** (Austria, 1903-1989). Va estudiar medicina i al finalitzar els seus estudis es va dedicar a la Zoologia. Va treballar sobre el comportament animal i es un dels pares de l'etologia. Els etòlegs estudien la conducta, l'instint i cerquen el descobriment de les pautes que guien l'activitat innata o apresada de les diferents espècies animals. Així doncs, s'han estudiat aspectes dels animals com l'agressivitat, l'aparellament, el desenvolupament del comportament, la vida social, entre molts d'altres. En estat salvatge els animals es mouen amb certs codis imposats per la pròpia lluita per la supervivència, per ser el més apte per dirigir al grup o guanyar-se el dret a menjar o a copular primer.

adolescent i adult viurà en la interacció amb els altres. Si aquest model està impregnat d'odi molt possiblement serà el que traslladarà en la seva relació amb l'altre, sigui la parella, fills, etc.

El sistema d'aferrament o vincle afectiu però, no s'activa sempre sinó quan el nen té fred, en determinats moments crucials del seu procés de creixement i desenvolupament, quan està trist, malalt, la mare marxa (i es queda amb la sensació de solitud), quan la mare no està disponible pel nen...

En aquestes situacions tots els nens fan exactament el mateix i és una conducta que permet activar el sistema d'aferrament.

Emergeixen diferents patrons de vincle afectiu del recull d'investigacions realitzades, que es poden concretar en :

- Vincle segur
- Vincle evitatiu
- Vincle ambivalent/resistent

Quan es tracta del vincle afectiu inevitablement es fa referència a la capacitat materna/paterna. És important que les persones vinculars aprenguin a observar als seus fills, ja que cada nen és diferent.

Les competències maternes/paternes es gesten amb el vincle que hem tingut i la nostra experiència relacional anterior i posterior. Esdevenir una figura incondicional i afable amb els fills és tan important com acompanyar en el procés de socialització a l'infant a través de l'imposició de límits. Quan la mare/pare posa un límit dient "no" o bé, renya permet que l'emoció del nen es pugui inhibir, li crea determinat grau de frustració que conjugat amb la resta d'elements permet l'avenç en el desenvolupament del nen. El límit és positiu acompanyat de la reparació, és a dir acompanyat de la dolçor i la joia de la mare de poder reconduir situacions a través del pacte, de la motivació i negociació amb el nen, si s'escau.

Cal tenir també presents els trets de cada infant en relació al seu temperament, ja que a part de la rellevància de les competències parentals és important reconèixer el temperament del nen, sí es mostra molt independent, si plora per qualsevol cosa, sí es mostra excessivament poruc, etc.

El vincle afectiu dura tota la vida i és present en totes les etapes de la vida, en la infantesa, l'adolescència, l'etapa adulta i en la vellesa.

Metodologies:

La sessió, de forma similar a l'anterior, vindrà marcada per dues parts diferenciades, per una banda la part expositiva del ponent convidat i per altra, una part més experiencial que es desenvoluparà a través de diversos tallers:

- Taller d'habilitat o capacitat
- Taller de presa de consciència
- Taller visionat

Suggeriments i observacions:

El paper del coordinador serà el de presentar i dinamitzar el conjunt de la sessió, el control de l'assistència, provisió de materials als participants, etc.

Materials i recursos:

El material necessari per dur a terme els tres tallers plantejats en aquesta sessió.

Temporalització aproximada:

1. El coordinador recuperarà de la sessió anterior el tema de les competències a través del *Taller d'Habilitat o Capacitat* – 50 minuts
2. Inici de la ponència entorn la Teoria del Vincle a través del *Taller de Presa de Consciència* – 10 minuts
3. Ponència – 2h
4. Descans – 20 minuts
5. *Taller visionat* – 1h
6. Espai per expressar opinions, reflexions i realitzar preguntes d'aclariment. – 30 minuts
7. Comiat

SESSIO 3

MÒDUL 4: La intervenció professional en l'àmbit de la capacitat parental

- **El professional i l'escenari d'intervenció en la tasca de la capacitat parental. La relació d'ajuda. El model d'intervenció sistèmica. El Professional davant la intervenció.**
- **Consideracions bàsiques per a la intervenció professional**
- **El pla d'intervenció amb la família: objectius i tècniques.**

Objectius:

Aprofundir en el treball de la capacitat parental dins l'àmbit familiar.

- Proporcionar elements teòrics per tal d'adquirir una mirada basada en el model sistèmic d'intervenció i les seves aplicacions.
- Millorar les estratègies per construir relacions d'ajuda de més qualitat, de protecció davant la desmotivació i el desgast professional.

Desenvolupament de la sessió:

La tercera de les sessions s'inicia amb un dels tallers (Taller Recordatori) per tal de recuperar conceptes i idees que van sorgir en la sessió anterior.

Posteriorment es donarà pas a l'exposició per part de l'expert convidat. Cal tenir en compte que el contingut a impartir en aquesta sessió serà molt participatiu, donat s'adreça a persones amb experiència laboral en l'àmbit de la intervenció i alhora molts coneixements. Es tracta doncs de construir el coneixement de forma conjunta.

En la segona part de la sessió es portaran a terme dos tallers més, que posteriorment donarà peu a iniciar un debat en relació als sentiments i emocions que els desperta la seva pràctica Professional.

Línea del contingut a tractar:

MÒDUL 4

El professional i l'escenari d'intervenció en la tasca de la capacitat parental

Són molt freqüents aquelles concepcions sobre la tasca de ser pares que emfatitzen el seu caràcter *entrenable*. D'acord amb la creença implícita en la nostra societat que es precisa preparació per tot, els especialistes assumeixen que els pares poden aprendre a ser-ho i millorar així la seva competència educativa. Dins aquest punt de vista poden adoptar-se diferents idees sobre el procés d'aprenentatge que aquesta tasca comporta, que va íntimament lligada a diferents models de formació per a pares.

En el camp social en el treball diari amb famílies en situacions de risc no parlem tant de la formació dels pares sinó del terme *capacitat parental* com a modalitat d'intervenció, malgrat els diferents models de formació de pares (escola de pares i mares, per exemple) són un recurs vàlid que complementa la capacitat parental de la família multiproblemàtica, o que presenta algun tipus de disfuncionalitat.

Els propis episodis de la vida familiar són els escenaris on el professional desenvolupa la

seva tasca orientadora a través de l'aplicació de tècniques, estratègies i discursos. L'objectiu inicial és contribuir que els pares posin paraules al que fan, el per què ho fan i per a què ho fan, fent-se conscients i donant sentit a les seves pràctiques parentals. Així doncs l'escenari de la intervenció professional amb famílies des dels equips de protecció i/o atenció ha de ser considerat com l'escenari sociocultural de construcció del coneixement quotidià. De manera que la intervenció amb els pares i els fills és concebuda com un mitjà per a facilitar l'aprenentatge experiencial que té com a objectiu, entre d'altres, la reconstrucció del seu coneixement quotidià amb la presència i contribució dels diferents membres de la família perquè aquest coneixement sigui compartit.

Concepcions dels pares sobre el desenvolupament i l'educació dels fills- són teories implícites, és a dir, inaccessibles a la consciència, cal realitzar un esforç previ d'explicitació i verbalització de les idees amb la intenció de fer-les comunicables i així evidenciar-les. Es tractaria de reconèixer el propi estil educatiu i també és important que els pares coneguin altres teories diferents a les seves, punts de vista diferents per entendre les seves reaccions i poder-les canviar.

El professional que es posi davant el gran repte de treballar les capacitats i habilitats parentals en la família ha de contemplar aquesta, més que la suma d'individus aïllats, com un tot organitzat, amb característiques pròpies, que manté una sèrie de normes i patrons de conducta que inclou a tots els seus membres. Alhora ha de tenir en compte els altres contextos, que d'una manera o altra influeixen en la família. Segons Zigler, Taussig i Black (1992) els infants i les seves famílies són membres interactius d'un sistema social més ampli, que tal com apunta Bronfenbrenner (1979) s'insereix en diversos tipus de sistema que mantenen estreta relació entre sí (microsistema, mesosistema, exosistema i macrosistema).

Dins l'ampli emmarcament sistèmic, on es van donant les relacions, el professional davant el microsistema de la família ha de tenir en ment les influències esdevingudes en el sí d'aquesta per la interacció constant amb els altres contextos.

En concret dins el marc familiar, el professional ha de tenir en compte les actituds psicològiques dels pares i els canvis emocionals, per tal d'ajudar-los a establir una relació amb aquest que afavoreixi el seu creixement i desenvolupament, des dels inicis de la vida infantil del seu fill. Òbviament, la relació pares-fills no només depèn de la voluntat dels pares ni de les característiques del propi nen existeixen altres factors que poden interferir, malgrat la disponibilitat i sensibilitat materna: la deprivació econòmica, la inestabilitat laboral, els conflictes de parella, l'estrés o la manca de recolzament emocional són aspectes que poden dificultar un bon ajustament.

L'objectivitat, coneixements teòrics, habilitats i estratègies de resolució de problemes del professional ofereix la possibilitat d'expandir el punt de mira, a vegades limitat, que poden tenir alguns pares, alhora que la implicació emocional vers la situació i la relació pare-fill és menys i permet actuar amb professionalitat.

Malgrat això, els pares han de sentir-se i ser actius i protagonistes en la tasca educativa vers els fills, és per això que la intervenció ha d'enfocar-se vers el desenvolupament de la seva capacitat per educar els fills de manera adequada, ja que en definitiva són els propis pares els que han d'introduir canvis en les seves dinàmiques personals i relacionals.

El professional en el seu paper com a tal, a través del diàleg i la confiança amb els pares, ha de ser sensible a les possibles dificultats i oferir l'assessorament i l'ajut educatiu o psicològic necessari.

En el moment que s'evidencien les dificultats en el nen s'ha de poder aprofundir sobre l'origen de la problemàtica que el pot estar afectant, analitzar l'estat físic, l'entorn, les atencions i grau d'estimulació que rep, els trets i capacitats dels pares, etc.

Sí el focus del problema es centra en la forma com els progenitors atenen al nen caldrà establir un pla de treball amb aquests, que es centri en la millora de les seves capacitats parentals.

En el moment de situar-nos davant la família i tirar endavant un pla de treball, que prioritzi el treball en relació a les competències parentals s'ha de partir de l'establiment de la relació d'ajuda professional-família. Tanmateix abans d'iniciar la tasca de capacitació parental cal poder exposar als progenitors sobre els objectius a treballar i la metodologia i temporalitat d'intervenció que s'establirà, per oferir seguretat i confiança en el treball professional. Hem de tenir en compte que treballem les relacions pares-fills i quan es tracta de nadons és important tenir en compte i respectar d'entrada la fórmula que cada mare/pare considera adequada per criar als seus fills. Anar en compte en interferir amb imposicions en el desenvolupament d'una relació espontània entre mare i fill. El que importa és que la mare/pare sigui capaç de cobrir raonablement les necessitats físiques i emocionals del seu fill, per tal que aquest sentí des del primer moment l'amor de la mare a través del contacte i de sentir cobertes les seves necessitats físiques.

La relació d'ajuda

En l'àmbit del treball social i educatiu amb famílies, el professional, considerat com a eina per incidir i/o afavorir el canvi en la persona, parteix en el seu dia a dia de la creació d'una *relació d'ajuda* amb els diferents membres de la família, en aquest cas amb la mare i el fill, que permeti guanyar en confiança, credibilitat i finalment treballar per tal que els objectius de treball plantejats siguin integrats per l'usuari i possibilitin alguns canvis en la seva dinàmica personal, familiar i/o social. És així fonamental arribar a forjar una relació significativa professional-usuari (mare/pare), on el primer desplegui recursos per aconseguir la major proximitat possible amb el progenitor i aquest pugui arribar a legitimar al professional i la seva tasca.

Algunes de les estratègies emprades pels professionals per aconseguir aquesta relació de proximitat amb la família és el fet de presentar-se des dels inicis de la intervenció com una figura de suport i ajuda i en els primers temps intentar respondre a totes les demandes de la família, estiguin o no relacionades amb l'exercici del seu rol maternal.

Realment, el problema important en el treball de capacitació parental és que els pares estiguin realment motivats per a integrar noves formes de ser pares, ja que es parteix de les seves dificultats i és costós que d'entrada acceptin les orientacions professionals, que en definitiva persegueixen el correcte desenvolupament i benestar de l'infant.

El professional ha de conèixer les diferents etapes del desenvolupament infantil per tal de poder detectar per mitjà de les observacions i les informacions donades pels propis progenitors i per altres serveis i recursos que atenen directament el nen/a sí es dona alguna alteració o dificultat en la seva correcte evolució.

El professional enfront de la intervenció ha de ser capaç de (Barudy, J., 2005):

- Capacitat de vincular-se com a persones a altres persones
Per implicar-nos en dinàmiques d'ajuda els professionals hem de mobilitzar els nostres recursos per vincular-nos emocionalment a les persones, transmetent-los el missatge que són importants per nosaltres. Es tracta de construir relacions de confiança i de seguretat, en el marc dels quals puguem expressar el nostre desacord amb les pràctiques parentals violentes o abusives. Tenint en compte que aquesta mostra de desacord ha d'anar acompanyada de l'expressió de la nostra confiança en les seves possibilitats per canviar. Per tant, és important crear una relació amb les persones dins un ambient emocional afectuós i de respecte que els transmeti un missatge d'acceptació incondicional de la seva condició de persona.

- Capacitat de facilitar conversa.
Ajudar a les persones implica també facilitar espais de diàleg per definir el que provoca el patiment i els seus orígens, així com els èxits assolits. Co-construir explicacions que li donin un sentit a l'existència de les dificultats evidenciades en la família i en el tracte atorgat als infants.
L'ús d'un llenguatge respectuós, evitant qualsevol terme que estigmatitzi als pares o als fills, és fonamental. És important parlar sobre "pares amb pràctiques negligents, abusadores o maltractadores", més que com a "pares maltractadors".
La importància, per exemple, que té pels nens el poder comprendre els factors i circumstàncies que van impedir als seus pares aprendre a cuidar-los, protegir-los i educar-los. El fet d'integrar en les seves consciències que els seus progenitors els van fer mal perquè no tenien les competències per ser pares, els permet donar sentit a tot el succeït i alhora facilitar els processos de dol necessaris per reconstruir i acceptar un nou projecte de vida.

- Capacitat de treball en xarxa per proporcionar el recolzament a tots els implicats.
Les pràctiques en xarxa són l'instrument per afrontar les múltiples tasques que implica tant la protecció, la reparació del dany en els nens, així com el desenvolupament de programes per a recolzar als pares i sostenir, quan és possible, la millora en les seves competències.

- Capacitat d'escollir l'espai relacional més adequat per a la intervenció.
L'eficàcia de les intervencions terapèutiques i educatives amb família parteix de l'elecció del sistema social més idoni per a actuar. En aquest sentit els professionals tenen diferents opcions:
 - ✓ Treballar amb la família com a sistema
Amb aquest tipus de treball optem per millorar "el cos familiar" sota la hipòtesis que d'aquesta manera es milloraran les persones, tant en el sentit de reparar ferides, com en el de rehabilitar les conductes dels responsables de les negligències o maltractes. Aquest tipus de treball es pot portar a terme amb famílies que col·laboren activament amb els professionals, ja que tenen recursos i capacitats personals per acceptar la seva responsabilitat en el patiment i dany que presenten els seus fills. Els fills en surten beneficiats del treball a nivell familiar.

 - ✓ Treballar amb les persones que componen la família
Existeix la opció d'oferir espais diferenciats a cada membre de la família, però considerant sempre la importància d'aquesta com a context. Aquest

enfoc s'anomena "individual sistèmic" i té per objectiu oferir un espai personal a cada membre de la família, amb l'objectiu que cadascú rebi les atencions que precisa.

Aquest model d'intervenció és aplicable als casos en què els pares presenten indicadors que facin pensar en l'existència d'una incompetència parental crònica, severa i probablement irreversible, quan els pares no tenen recursos per col·laborar realment amb els professionals, donat no es dóna un reconeixement dels problemes, ni molt menys de la seva responsabilitat en l'origen del dany i patiment provocat a l'infant.

Així doncs, sigui quin sigui el tipus d'intervenció es tracta de restituir un ambient de bons tractes pels nens, proporcionar-los els recursos necessaris per a reparar el dany provocat pels maltractaments, de manera que se'ls puguin oferir noves experiències de relació familiar perquè puguin integrar models més competents i sans de parentalitat i marentalitat.

Aquests dos enfocaments que orienten l'exercici professional del treball amb famílies centren la intervenció en uns o altres aspectes però partint d'un model sistèmic, que té el punt de partida en la família.

El model d'intervenció sistèmica

El model sistèmic d'intervenció té en compte els següents elements:

- El context de la família.
- Sistemes externs amb els que la família està involucrada.
- Límits interns i externs.
- Estructura de poder de la família.
- Procés de presa de decisions.
- L'afecte i les seves formes d'expressió.
- Objectius i funcions de la família.
- Mites, sistemes de creences i patrons de comportament.
- Rols.
- Estils de comunicació entre els membres de la família.
- Recursos de la família.
- Cicle de vida familiar.

La intervenció sistèmica tracta d'oferir a les famílies noves formes de relacionar-se. En aquest procés un instrument fonamental és la "hipòtesis sistèmica" que consisteix en una suposició que permet al professional i a la família comprendre el funcionament i organització del sistema i dissenya un mapa de relacions familiars en el que figuri la posició dels diferents membres de la família i d'aquesta dins d'altres sistemes.

Es diferencien diverses etapes en la intervenció:

a. Estudi social

En aquesta fase el professional segueix les regles culturals de relació social. És fonamental que els membres de la família se sentin còmodes.

En aquesta fase cal que el Professional pugui:

- Adaptar el llenguatge al de la família.
- No desafiar les regles de la família.

- Establir les regles del tractament.
- Explorar el to general de la família.
- Explorar les relacions pares-fills.
- Ponderar la magnitud del símptoma.
- Detectar coalicions.

b. Focalització del problema

El professional explora la percepció que la família té sobre els seus problemes i inicia les hipòtesis.

c. Estadi interactiu

S'activen els patrons de comportament habituals de la família, podent observar les interaccions entre tots els seus membres, els jocs, etc..

d. Elaboració del contracte terapèutic/educatiu

Aquí es definirà l'objectiu de canvi del sistema familiar, ha de contenir els compromisos de cadascun dels membres de la família, temporalitat de la intervenció i altres regles del treball a desplegar.

Al llarg del procés és important arribar a consensuar amb la família els objectius que formaran part del pla de millora.

El professional davant l'intervenció

El bon professional que treballi aspectes de capacitació parental, entre d'altres qualitats, ha de:

- Tenir clars els objectius, continguts a treballar i metodologies a emprar.
- Saber realitzar entrevistes individuals.
- Saber avaluar les necessitats i fer diagnòstics.

- Disposar de qualitats i habilitats personals (convida a la negociació i recerca de consens, reforça les iniciatives personals, afrontar situacions imprevistes, preparats per entomar els mecanismes de defensa i d'autojustificació que poden posar els pares als seus comportaments..)
- Escoltar activament i mantenir una actitud empàtica per poder connectar amb les famílies i propiciar la creació del vincle entre la família i el professional.
- Tenir aptituds per a la comunicació i la relació social.
- Tenir capacitat per reconèixer i tractar les emocions dels pares.
- Estar preparat per entendre la diversitat ètnica-cultural i tenir una ment oberta.

- Conèixer la tipologia de família amb qui ha de treballar.
- Partir de les preocupacions dels pares i regular les seves aportacions.
- Mostrar-se sensible a les dificultats dels pares i oferir orientació o atenció psicològica adequada, o la pertinent derivació al recurs més adequat.
- Tenir en compte les emocions associades als comportaments i situacions viscudes pels progenitors. Intentar lligar els sentiments a la reflexió (connexió emocional) és el que pot provocar major impacte i facilitar el canvi en els comportaments dels

progenitors.

- Respectar i valorar les aportacions i preses de decisions realitzades pels progenitors, malgrat en el dia a dia del treball amb famílies en situació de risc, cal posicionar-se en un paper de guia amb determinat poder perquè es doni un reconeixement de la figura professional i una credibilitat d'aquesta i els seus discursos.

L'objectiu últim del treball de capacitació parental és provocar en els pares canvis en la seva conducta, canvis cognitius, oferint la possibilitat de pensar d'una altra manera, canvis actitudinals o bé, canvi en les seves creences (teories implícites). Cal establir objectius de treball molt concrets i operatius, de fàcil assumpció pels pares, que possibilitarà valorar els resultats beneficiosos de la conducta de la pròpia mare/pare i les reaccions en l'infant que poden satisfer al conjunt de la família i a l'entorn més immediat i així donar continuïtat al treball parental.

En el treball amb famílies s'aspira al canvi en les seves creences, fet que es pot arribar a donar a llarg termini, però no és cosa fàcil, el que es persegueix des de l'àmbit professional no és que substituïxin la seva teoria o concepció sobre com educar els seus fills, sinó que adquireixin coneixements d'altres teories concretades en pràctiques educatives diferents per poder-los aplicar en els contextos i situacions més adequats. Per exemple, en el cas de la creença que mantenen moltes famílies provinents de Gàmbia, sobre l'efectivitat del càstig físic com a mesura limitadora amb què corregir les conductes dels fills, és important el treball que es desenvolupa a Catalunya en aquest sentit, intentant que els pares coneguin altres tècniques educatives a emprar, fent incís en les repercussions que pot tenir un càstig físic en l'infant i els beneficis i efectivitat que aporten altres mesures per corregir comportaments no desitjables.

Són les intervencions a llarg termini les que poden evidenciar els canvis reals donats en la família i les seves pràctiques. Les intervencions professionals per tant, han de tenir una continuïtat per poder valorar sí realment els canvis són reals i permanents, sigui a través del seguiment d'altres serveis o el propi. És aquesta una qüestió avaluable però sempre difícil de veure, conèixer si realment s'ha impactat en les capacitats parentals o ha estat fruit d'un procés de maduresa personal fet pels progenitors o bé per variables exteriors que han influenciat en l'entramat familiar.

Consideracions bàsiques per a la intervenció professional

L'eina emprada pel professional en el treball de capacitació parental es centra bàsicament en la relació d'ajuda que pot oferir. Cal per això, que la persona prèviament hagi pogut reconèixer les seves incapacitats i accepti l'ajuda professional.

En aquest procés d'ajuda és important que els objectius establerts d'entrada siguin compartits i mínimament acordats amb els progenitors.

L'objectiu final del pla d'intervenció sempre és que la persona prengui consciència de la rellevància d'oferir un marc de respostes de protecció a l'infant, que la portin a la reflexió sobre com les seves respostes afecten negativament el desenvolupament del nadó; i conseqüentment a la planificació, d'entrada, de les seves accions. Ajudar i guiar als pares a decidir sobre el que volen per ells i el seu fill.

Fruit de l'experiència professional en l'àmbit del treball amb infants i llurs famílies es fa evident la importància en la creació d'aquesta relació d'ajuda amb el subjecte d'intervenció, tenint present al llarg del pla d'intervenció una sèrie d'aspectes:

- Cal establir d'entrada la direcció del pla d'intervenció, establint els objectius, que regiran les accions. Aquestes es concreten principalment en la orientació, és a dir, en guiar i acompanyar als pares, a ajudar-la a buscar estratègies per atendre de forma adequada el seu fill. Es tracta doncs de marcar el camí, per tal que la persona esculli les seves pròpies estratègies. Imposar, dir el què ha de fer, com ha d'actuar està demostrat que no permet aconseguir canvis de conducta materns/paterns permanents. Orientar és realment ajudar, la tasca del professional consisteix doncs en crear les condicions perquè la persona reconegui les seves dificultats i posteriorment es col·loqui en posició de decidir sobre què fer i en quina direcció.
- Quan un professional es col·loca davant la intervenció ho fa amb unes determinades creences, fruit del seu bagatge i experiències, creences sobre ell mateix, la seva tasca, les relacions, etc. És important que el professional pugui qüestionar-se-les, fins i tot criticar-les, per fer l'esforç d'empatitzar amb els pares, per posar-nos en el seu lloc i comprendre seves creences. Els pares han de sentir-se compresos en la seva forma d'interaccionar amb el nadó i malgrat s'hagi ja valorat en l'estudi de la seva situació, l'exercici de pràctiques i estratègies rebutjants, és important entendre les causes i conèixer l'origen de la seva conducta. Aquesta s'ha de poder treballar paral·lelament a nivell psicològic per mitjà de l'adhesió a un adequat procés terapèutic.
- És important ser conscient de la diferència que normalment existeix a l'inici de la intervenció, entre el que els pares diuen i fan realment. En la majoria de casos el fet que siguin pares que han passat per experiències negatives al llarg de la seva vida provoca que actuïn de forma totalment emocional, guiats pel que senten i mostrant incapacitat per actuar de forma racional, mostrant així immaduresa emocional, donat l'escàs autocontrol de les emocions i el baix nivell de responsabilització dels seus actes. D'aquí que el que diuen moltes vegades no coincideix amb el que fan, quan els fets prevalen més que les paraules.
- En el diàleg professional-pares és essencial comprovar que s'ha establert una connexió dialògica i "parlem el mateix idioma", és a dir, que atribuïm els mateixos significats a cada terme i idea per evitar la confusió i el malentès. Tanmateix cal ser curiosos amb les paraules a emprar dins el procés d'orientació i ajuda. Evitar emetre judicis i estar alerta del que es diu i com es diu, ja que la persona ho pot arribar a integrar com a creença i la pot condicionar al llarg de la seva vida, alhora que podem provocar un rebuig vers la intervenció per part dels pares. Les creences negatives les adquirim en base a les nostres experiències, només es pot donar el canvi si existeix la possibilitat de noves i diferents experiències.
- És vital i primordial que la persona que mostra dificultats en l'exercici del seu rol parental inici un procés terapèutic, que li permeti reorganitzar el sistema de vincle afectiu, que conseqüentment comportarà la millora en les capacitats parentals. Per tant, és important que els pares mostrin una actitud col·laboradora i s'adhereixin a participar en una teràpia, que es veurà complementada pel treball professional que es pot desplegar des dels serveis especialitzats d'atenció a la infància.
- Per tant, és essencial l'establiment del treball en xarxa, és a dir, comptar i tenir en

compte el treball i visions d'altres recursos i serveis del territori, que atenen i mantenen un contacte directe amb el conjunt de la família. És important doncs establir diversos canals de comunicació i coordinació per tal d'evitar la repetició d'intervenció i que aquestes tinguin una coherència per sí mateixes.

El pla d'intervenció amb la família

El tractament implica la intervenció dels professionals amb els infants i llurs famílies per tal d'afavorir canvis i millores en la seva situació social, familiar, personal i incidir en la capacitació i/o rehabilitació de les funcions familiars i parentals que garanteixen la cura adequada de l'infant en el seu propi entorn, i d'aquesta manera evitar la separació de l'infant del nucli familiar trencant així amb els lligams paterno-filials. O bé el tractament amb els pares per tal de poder reintegrar a l'infant en el sí de la família després d'un període curt de separació. Per això és necessari que els progenitors reconeixin d'entrada les seves dificultats en l'exercici del rol parental i s'adhereixin a un pla de treball, partint així de la voluntat de canvi per part dels progenitors, en aquests casos.

En la majoria d'ocasions s'exigeix a la mare/pare en els plans de millora, que es plantegen, canvis i millores en aspectes que no tenen a veure amb les competències parentals, però amb les que es fa necessari incidir des dels serveis especialitzats d'atenció a la infància, per garantir una cobertura de les necessitats més bàsiques dels infants, com és el sustent econòmic, disposar d'habitatge, etc. Malgrat això el que té rellevància és la necessitat d'implicació i voluntat de millora i transformació per part del subjecte d'intervenció, els pares, donat aquesta consciència de problema i implicació vers el canvi serà la base per a desplegar el treball a través d'un tipus de metodologia comunicativa.

La intervenció professional ha d'enfocar-se des d'una perspectiva igualitària professional-subjecte d'intervenció, respectant les opinions, punts de vista i diferències d'aquest, ja que adoptant un posicionament d'expert, la intervenció, normalment, és viscuda pel conjunt de la família com a una imposició, reduint així les possibilitats de millora real en els seus coneixements, les seves habilitats (conducta) i en les seves actituds.

Així doncs, el mètode d'intervenció, és a dir, les estratègies d'acció orientades a la millora de les capacitats parentals s'han de centrar en desenvolupar un pla d'intervenció social, que parteixi de dues consideracions importants:

- Per una banda de la importància de tenir en compte als pares com a agents amb capacitats i amb determinades competències per transformar la seva realitat i seva forma de funcionar, aportant coneixements, fent interpretacions, reflexions, etc., ja que partir de les limitacions i dificultats evidenciades només crea més frustració en els pares i escassa motivació pel canvi.
- Per altra banda, el programa d'intervenció es pot desplegar amb èxit només partint del diàleg igualitari professional-subjecte d'intervenció, per això cal tenir en compte la veu dels pares, la seva visió crítica. Ells, millor que ningú poden arribar a desgranar la seva problemàtica, amb el suport professional i introduir petits canvis que afavoreixin la relació amb el seu fill.

El pla d'intervenció a desplegar amb els pares i el fill s'ha de poder temporalitzar i han de quedar clars els objectius de treball, després de la detecció i estudi de les dificultats en les habilitats d'aquests en les diferents àrees de la seva vida.

Les intervencions professionals des dels equips especialitzats d'atenció a la infància s'acostumen a donar en els escenaris propis de la família, en el seu entorn més immediat i mentre transcorre les activitats de la vida diària: al domicili, al parc, a la recollida de l'escola bressol, en un acompanyament al pediatre.. malgrat es poden treballar dins les quatre parets d'un despatx o d'un espai de maternatge, si es dóna el cas.

A trets generals es parteix d'informar, orientar o entrenar, partint de la pedagogia de màxims i essent respectuosos amb la conducta materna/paterna, perquè els pares adquireixin els suficients coneixements i sabers per desplegar les seves estratègies i eines, que comportin una millora en les seves habilitats i un canvi en algunes de les seves actituds davant el fill. Per tant, és important que els canvis que s'evidenciïn en la conducta materna/paterna responguin a un aprenentatge realment significatiu, amb la millora del saber, el saber fer i el saber ser. Malgrat el canvi s'ha de donar en els pares, les conseqüències es poden fàcilment evidenciar en el nadó.

El paper del professional des d'aquesta perspectiva es situa en el d'orientador per ajudar als progenitors a escollir les millors estratègies de relació amb el fill. És important per això, conèixer la persona que tenim al davant, comprendre-la i acceptar-la per iniciar un treball de recolzament.

- **Objectius de la intervenció**

- Facilitar i millorar les formes de verbalització que utilitzen els pares per a referir-se a les situacions educatives, a les seves concepcions i als seus comportaments.
- Ser font d'informació alternativa al proporcionar models educatius alternatius que hagin estat contemplats en el discurs espontani i explícit dels pares. El professional és un membre més que aporta idees, creences, pràctiques alternatives i a més contribueix en la recerca d'un consens.
- Mediar, recolzar i facilitar el procés d'intercanvi i negociació dels punts de vista dels pares davant les diferents situacions educatives.
- Regular el clima emocional del conjunt familiar per tal que les relacions interpersonals i els aspectes motivacionals siguin els adequats.

Cal contemplar previ, durant i posteriorment al desplegament del pla d'intervenció la forma en què s'avaluaran els afectes, canvis i millores aconseguides, alhora que caldria poder avaluar cada eina emprada en el treball i la seva efectivitat, aspectes aquests que seran tema per a un altre moment.

Les millores en les capacitats no són canvis que es donin de forma immediata, sinó que la modificació d'una conducta en els pares comportarà petits canvis en les respostes que pugui oferir el fill i així progressivament.

- **Les tècniques**

Entre moltes d'altres les **tècniques** que són bàsiques per poder, d'entrada, fer l'estudi de la situació familiar i posteriorment aplicar el pla d'intervenció amb el conjunt de la família són:

0. Des de l'inici de la relació d'ajuda professional-família el mètode més emprat com a eina de treball per a llavors iniciar el treball més adequat és **l'observació**.

El procés d'observació que s'ha de donar per tal de recollir la informació que més endavant ens permetrà fer l'anàlisi en quant a les competències parentals, fer el disseny de la nostra intervenció i marcar els objectius de treball i alhora permetrà anar valorant els resultats de la intervenció.

Tenir en compte que l'observador és un membre més en l'escena a observar, ja que s'ha d'integrar a la realitat familiar per poder ésser observada i ha de vigilar amb les interferències que pot causar.

El treball vers la capacitació, normalment, s'inicia amb la tasca de "posar ordre", és a dir, cercar la manera d'endreçar el *caos familiar* en el que la família arriba al nostre servei i s'atén.

En el primer contacte amb la família cal, per mitjà de l'observació, arribar a copsar, a part de la informació que la mare pot facilitar, la conducta materna/paterna, centrada en:

- El discurs dels pares, en l'ús o incorporació de nous conceptes, idees... en el seu contingut, si les explicacions que donen a les seves conductes tenen una fonamentació teòrica o pràctica coherent o no...
- Accions i justificacions que ofereix als seus comportaments. Si fan referència o tenen en compte les conseqüències d'aquestes.
- Creences, és a dir, sí parlen de creences generals o bé, creences basades en la seva experiència o praxis.
- Nivell d'expressió. Si parla a nivell impersonal, a nivell personal (del seu cas) o bé, està tota l'estona autojustificant-se.
- El clima en les comunicacions i actuacions. Regne sempre un punt de conflicte (grans desacords), agressiu en la manera de resoldre situacions, o bé, participatiu i col·laborador.
- La forma de respondre als intents d'interacció del nadó, les seves interaccions, tracte i la comunicació establerta entre mare/pare-fill. Per exemple, la forma de calmar al nadó davant el seu plor, si empra estructures rítmiques com balancejar el nadó, cantar-li, el tipus de prosòdia del llenguatge que empra, etc.

En relació a la conducta del nadó, destacar que té des del moment del naixement, experiències bones i dolentes, que aniran forjant el seu caràcter. En la criança dels fills, normalment el que passa és que les experiències bones són més freqüents i nombroses que les dolentes: el nadó va rebent, en general, respostes adequades a les seves necessitats i aquesta és la base que ha permès que es desenvolupin en aquest la relació de confiança i esperança. El nadó aprèn a través de la seva experiència que se l'alimentarà quan tingui gana, que l'abrigaran quan tingui fred, que el consolaran quan plori.. aspectes que li permeten anar creant una relació amb el món exterior oberta i de confiança (persones i entorn més proper al nadó). Quan no és així i els nadons travessen per més experiències dolentes, les relacions que forgen amb el seu entorn més immediat seran de total desconfiança, aspecte que interioritzarà en la seva personalitat.

La observació en la conducta del nadó es centra en:

- Les seves accions per reclamar l'atenció de la mare (aixecar braços, plorar, somicar...)
- Els seus moviments, sí és un nadó que dorm la major part de les

hores del dia, o bé estar en constant estat d'hipervigília.

▪

1. Una de les altres tècniques a utilitzar en el treball professional, que complementa el procés d'observació, és **l'entrevista**. L'entrevista ens permet obtenir informació directe d'aspectes que considerem rellevants sobre la situació familiar, d'organització, dinàmica i funcionament, rutines, activitats.. És informació que un cop analitzada contribuirà a comprendre sobre els motius i causes que han portat als pares a actuar de manera insensible, rebutjant o bé, negligent amb el seu fill. L'entrevista ens permet recollir totes les dades respecte a la vida de la família, que tindran un gran valor diagnòstic a part de servir per orientar el treball a desplegar. És important recollir esdeveniments importants de la família, les seves necessitats, els seus conflictes i els recursos que tenen per tirar endavant permetent que el professional es faci una idea de la història social de la família i pugui dibuixar el seu genograma relacional¹⁸ i l'ecomapa¹⁹.

És important que l'entrevista es realitzi en un espai més formal que el propi domicili dels pares. El professional ha de ser capaç de generar un clima de confiança, i en base a un guió sobre el que pensa que ha de ser tractat ha de tenir l'habilitat per poder conduir una entrevista de caire obert, poc estructurada i molt dinàmica.

A part d'entrevistes enfocades a la recollida d'informació també cal dur a terme al llarg del pla d'intervenció entrevistes que permetin avaluar el procés que es va seguint, que es converteixin en una Tècnica a emprar per conèixer realment fins a quin punt els pares integren canvis i millores en les trobades amb el seu fill. Entrevistes destinades a l'autoavaluació, que els pares disposin de l'espai i el temps per respondre qüestions sobre la seva conducta paterna, les variacions que han introduït en aquesta, el com s'han sentit i les reaccions i respostes (comportaments) que han evidenciat en el nadó. Es tracta de fer revisions conjuntes professional-pares dels objectius i metes a assolir en el procés de capacitació parental.

Des de l'enfocament sistèmic l'entrevista és la base per produir el canvi en les persones, introduint una nova visió dels problemes en les famílies, utilitzant hipòtesis i donant orientacions. Aquest tipus d'entrevista parteix de dos principis bàsics:

- la neutralitat, entenent aquesta com el fet que la família ha de poder percebre al professional com a una persona neutral, sense que s'arribi a posicionar a favor de cap membre de la família ni subgrup.

¹⁸ El genograma és l'arbre familiar amb informació sobre els membres de la família i les seves relacions. Proporciona una visió gràfica i ràpida dels esdeveniments familiars, dels patrons de comportament, de les aliances d'una família i de les normes familiars.

Tal i com ja assenyalava, les persones estan organitzades dins de sistemes, i un d'aquests és el familiar, on s'organitzen segons la generació, edat, sexe; el lloc que ocupen dins del sistema pot influir en el seu funcionament, les seves pautes de relació i el tipus de família que formen en la següent generació.

¹⁹ L'ecomapa és el dibuix de les relacions de la família amb el seu entorn més immediat. És una tècnica que persegueix poder posar en evidència les relacions de la família amb el seu entorn, emfatitzant l'equilibri entre aquesta i els recursos que provenen del medi, alhora permet observar l'equilibri ecològic entre el sistema familiar i la resta de sistemes de l'entorn.

- la circularitat, fent referència a la capacitat del professional de portar a terme la seva tasca d'estudi de la situació en base al feedback que rep de la família en resposta a la informació que ell ha sol·licitat sobre les relacions, i per tant, sobre les diferències i el canvi. Es tracta doncs, d'intervenir indirectament al introduir temes o àrees que fins el moment la família ni s'havia plantejat o al qüestionar l'efectivitat de les solucions que ja ha posat en joc la família per resoldre les seves dificultats i no han funcionat.

2. Després de cada intervenció professional és bàsic poder fer un registre de la mateixa, sigui de les observacions realitzades, de les reflexions que se n'esdevenen, com de la informació recollida per mitjà de les entrevistes, per tant, cal fer un treball per sistematitzar i estructurar totes les dades a través d'un **full de seguiment**.

3. Dins el marc de la **relació d'ajuda dialògica** establerta professional-pares algunes tècniques que poden ser útils en determinats moments de la intervenció són, entre d'altres:

- Al llarg de la intervenció i de forma més accentuada en les primeres trobades amb els pares quan cal fer evident i conscient el problema o dificultat, és important que el professional reconegui els sentiments dels progenitors i hi connecti a través de les emocions. Per exemple, reconeixent l'angoixa que li pot suposar la intervenció per part d'un professional, o bé, el fet que estiguin angoixats i cansats pel que ha suposat el naixement d'un altre fill. Frases com *"entenc que no puguis dormir a la nit degut al plor del teu fill, et sents cansada"* demostren una comprensió dels motius del seu estat.
- En el discurs professional és aconsellable parlar a través de la formulació hipotètica, és a dir, emprant el *"potser"* o *"em sembla que.."* quan ens adreçem a la mare/pare i una de les seves conductes.
- En la relació d'ajuda, el professional es posiciona en un rol d'orientador, intentant rescatar els aspectes positius de la persona, aquelles actituds, opinions i comportaments considerats adequats pel benestar del fill. És important doncs, partir d'aquests per exemplificar i motivar a la persona vers les seves capacitats de transformació. D'aquesta manera es pot oferir als pares alternatives en les formes d'actuar i concebre la seva realitat familiar, diferents de la seves, però que parteixen d'aquestes.
- Fer ús del diàleg per generar un clima de confiança, que permeti a la llarga al professional poder qüestionar als progenitors en l'exercici de les pràctiques paternes, per crear en aquests la reflexió i el dubte sobre les mateixes i intentar que la persona arribi a poder fer un anàlisi de la relació que manté amb el seu fill des de fora.
- La narració d'exemples de les possibles conseqüències que es poden desencadenar amb el manteniment de la seva conducta paterna/materna. Es tracta de posar exemples que no corresponguin a aquesta àrea, però que siguin propers i d'interès pels pares.

- La negociació professional-progenitors només s'aconsegueix en un punt més avançat del pla d'intervenció. Es tracta d'arribar a un pacte amb els pares, en el qual aquests es comprometen a provar de posar en marxa sistemes de relació amb el fill diferents, introduint petits canvis en la seva conducta. Els pares han de decidir fer el pas, en cap cas ha de ser una imposició o un ordre a seguir. Per exemple, destinar carícies i joc d'interacció al nadó, per estimular-lo a l'hora del bany.

En quant a les pautes a oferir pel desenvolupament de les competències de mentalització per tal de prevenir una transmissió intergeneracional de vincles insegurs i potser de violència, el professional ha de tenir present i ha de desplegar les estratègies necessàries per arribar a transmetre les següents orientacions:

- A. Tenir una relació positiva i de mútua confiança amb el nen. Aquesta connexió emocional és la que possibilitarà el desenvolupament de l'infant com una persona sensible i amb capacitat de comprensió. L'infant que se sent confiat, protegit i segur construeix models interns de funcionament que influencien les relacions afectives que tindrà amb altres persones, començant pels seus amics. I els pares restaran sempre com a persones emocionalment importants a qui, encara d'adult, cercarà per demanar consell i ajuda i que tindran el poder d'influir i guiar.
- B. Donar regles senzilles i clares que vagin sempre en la línia de la cooperació. És important que l'infant pugui comptar amb una mena de quadern de bitàcola per anar pel món, uns límits que ell pugui reconèixer. Però han de ser poques regles i cenyides a allò realment important. Per exemple " *els nens no donen empentes als companys*", " *quan estem a la cua del cinema hem d'esperar el nostre torn*". A mesura que el nen es faci gran i ho pugui entendre li explicarem perquè són tan importants aquestes normes i les conseqüències que té el fet de no voler-les seguir.
- C. Quan l'infant faci un comportament inacceptable se li ha de fer saber, de manera clara, que no ens agrada això que ha fet. La desaprovació d'una mare o pare que estimes és el pitjor càstig que un infant pot tenir. S'ha de tenir en compte, però, si l'infant tenia realment intenció de fer-ho i no exagerar la importància d'aquesta conducta si l'infant no ho volia fer. I, en tot cas, posar paraules al que ha passat: " *Mira en Joan com plora, li has tret el camió que era d'ell. No s'agafen les coses que no són teves*". Sempre cal explicar. Mai s'ha de pegar o dir un "no" o " això no es fa" sense més. No s'ha d'enviar a l'infant a "un racó de pensar". El pensament s'ha de construir de manera intersubjectiva. Cal parlar amb ell sobre el que ha passat i escoltar per què ho ha fet.
- D. Si hi ha hagut un conflicte escoltar totes les parts, que tothom tingui l'oportunitat d'explicar-se i que ell ho vegi. De vegades no és tan clar qui ha estat el provocador i qui ha estat la víctima. L'infant aprendrà que cal escoltar totes les versions i mirar de trobar solucions a les coses, solucions que no passin per la violència i que arribin a un punt satisfactori per totes les parts.
- E. Aprofitar la lectura de contes, la televisió o qualsevol altre oportunitat per posar paraules als personatges, aprofundir en els seus sentiments, en els danys emocionals i les formes de reparació. " Sentir" el que li passa al

personatge del conte és posar els maons per a la construcció de les capacitats reflexives i de la resiliència.

- F. Quan el nadó està inquiet de forma sostinguda per exemple amb el son i amb l'alimentació, és inevitable que tingui problemes que moltes vegades provoquen més ansietat als pares. Aquesta barreja d'angoixes, les del nadó i les dels pares pot dificultar trobar el motiu o causa del que li pot estar passant al nadó. En aquest sentit, és important evitar que les preocupacions dels pares arribin al nadó, o cercar en aquests consol per als problemes dels pares, sobretot, quan és evident que tot plegat està afectant a l'equilibri i tranquil·litat del nen. (Sadurni, M.; 2011)

Són totes elles consignes a oferir als pares perquè siguin tingudes en compte en els diferents escenaris relacionals amb el seu fill. Són un seguit de pautes que el professional pot emprar en la seva tasca d'oferir alternatives de conducta als progenitors. Totes elles han de donar-se en un marc d'afecte i tendresa, sinó no tenen cap mena de sentit, per tant han de ser viscudes pels pares per poder ser exercides.

Metodologies:

Aquesta sessió també combinarà la part d'exposició dels continguts, a càrrec del ponent convidat amb la part més pràctica de tallers.

Els tallers que es desplegaran seran:

- *Taller recordatori, que farà incís en els continguts treballats a l'anterior sessió.*
- *Taller de seguretat*
- *Taller de confiança*

En la darrera part de la sessió destinada al debat i la reflexió es llançaran diverses preguntes a l'aire sobre les que reflexionar primer en petit grup. Es preguntarà als participants sobre les dificultats amb les que es poden anar trobant en la seva pràctica professional en el moment d'haver de fer una valoració de la situació familiar, que comporti una presa de decisió? Els temors i inseguretats de cada professional? Aspectes que els ofereixen serenor, calma i espais per planificar la intervenció?

Suggeriments i observacions:

El paper del coordinador serà el de presentar i dinamitzar el conjunt de la sessió, el control de l'assistència, provisió de materials als participants, respondre a demandes dels ponents, recollir el conjunt de les aportacions que es facin dels diferents participants, etc.

Materials i recursos:

El material necessari per dur a terme els tres tallers plantejats en aquesta sessió. S'ha de poder comptar amb un espai gran, on poder desenvolupar de manera adequada dues de les dinàmiques presentades.

Temporalització aproximada:

1. El coordinador recuperarà de la sessió anterior els conceptes

entorn de la Teoria del Vincle a través del *Taller recordatori*:
dinàmica de la *liquadora*- 30 minuts

2. Ponència - 2h
3. Descans - 20 minuts
4. Taller de seguretat - 40 minuts
5. Taller de confiança - 25 minuts
6. Conclusions de la ponència -15 minuts
7. Espai per a la reflexió i el debat -45 minuts
8. Comiat

SESSIÓ 4

MODUL 5: Com incidir en la millora de les capacitats parentals, que tinguin en compte el sistema de vinculació establert?

Objectius:

Elaborar una eina de treball que permeti el treball de les competències parentals.

Desenvolupament de la sessió:

Darrera de les sessions, que no comptarà amb la presència de cap ponent extern, donat serà el mateix coordinador de la formació que fent un recull dels diferents continguts tractats emetrà un síntesi dels mateixos amb l'objectiu de poder centrar un treball dels assistents en quant a estratègies i mètodes a utilitzar en el treball amb famílies.

Per tant, serà una sessió que requerirà del treball de síntesi realitzat prèviament per part del coordinador i alhora de l'esforç i creativitat per part dels participants en l'aportació d'eines de treball professional.

La darrera part de la sessió es destinarà a l'avaluació per part dels participants.

Línea dels continguts a tractar:

MÒDUL 5

Es tracta de poder centrar l'interès en aprofundir en tres aspectes concrets de la diada mare/pare-fill, susceptibles d'esser treballats per a l'afavoriment d'un sistema de vinculació de base segura, donada la gran diversitat i exclusivitat de patrons relacionals entre pare/mare-fill i atenent a la multitud de factors de risc que afecten a l'adequat exercici del rol parental, que condicionen les respostes donades per les figures paterna/materna en la interacció amb l'infant, transmetent-li un tipus de vincle insegur.

Els continguts han de girar entorn al desplegament de determinades consideracions i aportacions en quant a estratègies de treball per tal que la mare/pare millorin les seves habilitats en:

- **Respondre adequadament a les senyals i necessitats de contacte de l'infant. (Mirar-se el fill, estar pendent d'ell i parar-li l'atenció que precisa)**
- **Empatitzar amb els sentiments del fill. Connectar emocionalment amb el nen.**
- **Oferir l'estimulació adequada.**

Les observacions i incidència que es pot fer en aquests tres indicadors, considerats vitals per la Teoria del Vincle, contribuirà a prevenir la transmissió d'uns vincles de base insegura segons J. Bowlby i altres investigadors, afavorint la generació d'una relació més positiva entre la figura vincular i l'infant i un augment de confiança mútua, que reforçarà el sentiment de seguretat i protecció en l'infant.

Els continguts es presentaran en forma de fitxa de treball i s'adequaran amb les que consten a l'apartat d'annexes 10.

El model de fitxa sobre el que treballaran els participants és el següent:

Respondre adequadament a les senyals i necessitats de contacte de l'infant.	
Objectiu 1:	
Objectiu 2	
Objectiu 3	
Mètodes:	
Orientacions en quant a l'acció	
Estratègies i recursos de treball	

Empatitzar amb els sentiments del fill. Connectar emocionalment amb el nen.	
Objectiu 1:	
Objectiu 2	
Objectiu 3	
Mètodes:	
Orientacions en quant a l'acció	
Estratègies i recursos de treball	

Oferir l'estimulació adequada, sense arribar a una sobreexcitació.	
Objectiu 1:	
Objectiu 2	
Objectiu 3	
Mètodes:	
Orientacions en quant a l'acció	
Estratègies i recursos de treball	

Metodologies:

Aquesta darrera sessió serà la més pràctica de les quatre sessions de les que es compon aquest curs. Es portarà a terme el *Taller de creació*, que tracta sobre fer entrega als participants distribuïts en nou grups d'una de les fitxes de treball en blanc (presentades en l'apartat anterior), de manera que tres grups treballin sobre la fitxa de treball 1, tres grups sobre la fitxa de treball 2 i tres grups sobre la fitxa de treball 3. Es tracta d'omplir els

diferents apartats en base als seus coneixements i també l'experiència acumulada al llarg dels anys de treball professional.

Una vegada feta la fitxa els tres grups que hauran estat treballant sobre la fitxa 1 faran un treball de posta en comú, així mateix els grups que han treballat la fitxa 2 i la 3.

Finalment es recolliran totes les aportacions i el coordinador podrà elaborar un dossier que dies després serà entregat a tots els participants, presentada com a recurs per a la intervenció en pro de la capacitació parental.

Després de recollir i reflexionar sobre totes les aportacions recollides el coordinador també farà la seva particular aportació sobre les tres fitxes treballades (*veure annex 10*).

Un cop finalitzada aquesta activitat passarem al següent dels tallers, *el taller d'exposició i anàlisi*, que permetrà l'estudi de diverses situacions d'interacció entre pares/fills en un moment de joc. Caldrà relacionar-ho amb el taller realitzat anteriorment.

En la darrer moment de la sessió es destinarà una part important a l'avaluació de diversos aspectes de l'acció formativa per part dels participants.

Suggeriments i observacions:

Es plantejarà al grup de participants la possibilitat de fer extens el treball realitzat a altres professionals de l'àmbit familiar. Per tant, una vegada finalitzat el curs formatiu el coordinador del curs dissenyarà i elaborarà un document de treball a nivell molt pràctic, que farà extensiu als participants i obert a la consulta d'altres agents, serveis i recursos.

Materials i recursos:

El material necessari per dur a terme els dos tallers plantejats en aquesta sessió.

Temporalització aproximada:

1. Exposició i síntesis dels continguts tractats en el conjunt de la formació a càrrec del coordinador.
2. *Taller de creació*- treball en petit grup sobre les fitxes de treball.
3. Posta en comú.
4. Descans.
5. *Taller d'exposició i anàlisi*.
6. Temps destinat a l'avaluació de l'activitat formativa per part dels participants.
7. Comiat i compromís d'idear un dossier de treball, que es farà arribar a tots els participants.

➤ AVALUACIÓ DE L'ACCIÓ FORMATIVA_____

El disseny d'aquesta acció formativa té com a objectiu principal millorar la pràctica professional dels tècnics que intervenen en l'àmbit familiar amb infants i adolescents.

L'impacta potencial previst és aconseguir un canvi en el caire de les seves intervencions professionals, que afavoreixin l'adquisició de coneixements, estratègies i mètodes per fer front a la intervenció professional, millorant l'eficiència i eficàcia en la seva tasca i evitant sentiments d'esgotament professional. Per això la finalitat última de l'avaluació ha de ser la optimització de la pràctica educativa en quan al disseny de les intervencions professionals, en el disseny de programes d'atenció a la infància i la família, en el disseny de recursos, etc., que inevitablement amb una major capacitació del capital humà es donarà un enfortiment en els serveis d'atenció a la infància (institució).

Es tracta així de plantejar una *Avaluació per al Desenvolupament*, és a dir una acció formativa compromesa amb el canvi social.

L'acció formativa parteix de les línees que promulga la proposta recollida en el Pla de formació desplegat pel Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya. En l'elaboració del programa de l'acció formativa hi han participat un pedagog (amb funcions de coordinació), membre d'un Equip d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència i un equip d'experts en la matèria sobre la que tractar, provinents de diverses institucions, recursos i serveis Laboratori de Vincle Afectiu i Desenvolupament Humà, Fundació Sergi, DGAIA, l'Institut de Formació, Investigació e Intervenció sobre la violència familiar (IFIV) y sus consecuencias, i la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia de Universitat de Girona.

El Departament de Benestar i Família és qui possibilita que el programa es dugui a terme a les diferents seus dels Serveis Territorials d'Infància i Adolescència de Catalunya.

a. Avaluació inicial

L'objectiu en aquest moment de l'acció formativa en el qual s'ha procedit al seu disseny és l'avaluació de la planificació de l'acció, per tant el tipus d'avaluació que es podria ara portar a terme seria l'avaluació inicial, que pretén única i exclusivament avaluar el disseny del programa formatiu. Per això ens interessa poder avaluar:

- El contingut del programa
- L'avaluabilitat, en el sentit de si l'acció formativa preveu els mecanismes d'avaluació (relacionats amb el llenguatge utilitzat, la metodologia i el contingut).
- L'adequació a les necessitats i realitat dels destinataris.
- La viabilitat en relació a la possibilitat que el programa es pugui dur a terme.
- La factibilitat, en relació a la disponibilitat de recursos requerits i de les condicions necessàries per a desenvolupar l'acció formativa a cadascuna de les províncies de Catalunya.

Aquesta avaluació es farà a través de diverses reunions avaluatives que es planteja realitzar per una banda amb l'equip d'experts i el coordinador (pedagog) i per altra banda amb els coordinadors dels Equips d'Atenció a la Infància de la província de Girona, amb qui ja s'ha treballat i el pedagog.

Però quan es duu a terme una acció formativa és necessari comprovar si el que s'ha fet ha donat els resultats esperats, és a dir si s'han assolit els objectius inicials. Per això a través de l'avaluació formativa i sumativa es planteja, per una banda poder fer una valoració del procés seguit en la formació amb la possibilitat d'introduir modificacions, si s'escau, en el seu desenvolupament. I per altra banda, determinar el grau d'assoliment dels objectius plantejats al final de procés formatiu i obrir la possibilitat de fer una segona avaluació a mig termini.

b. Avaluació en el desenvolupament de l'acció formativa i l'avaluació final

L'avaluació formativa es donarà a l'inici de cada sessió formativa en relació al tractat en l'anterior sessió, observant i escoltant com se senten els participants de l'acció formativa. Aquest recull d'informació el realitzarà la figura d'un avaluador extern, que assistirà al conjunt de les sessions i es mantindrà en aquest rol. El paper de l'avaluador extern, provinent del Departament de Benestar i Família es limitarà a la observació dels aspectes de dinàmica i metodologia de l'acció formativa, i es mantindrà amb un posicionament d'observador en quant als continguts i tallers desplejats. També serà el responsable de conduir tots els processos avaluatius, és a dir, controlar l'assistència dels participants (oferint suport al coordinador), promoure i dirigir l'avaluació de cadascuna de les sessions i fer entrega dels qüestionaris avaluatius finals i el seu posterior buidatge.

En relació a l'avaluació sumativa o final aquesta ens permetrà comprovar l'eficàcia, eficiència i efectivitat del programa de cares a mantenir-lo, millorar-lo, modificar-lo o suprimir-lo. L'avaluació sumativa es donarà una vegada finalitzada l'acció formativa, a través d'un qüestionari que s'entregarà als participants per conèixer la seva opinió. Aquesta avaluació permetrà conèixer si els continguts i metodologies presentades al llarg de l'acció formativa han aportat als participants nous coneixements i estratègies de treball amb infants i famílies, de les que se'n puguin beneficiar. Caldrà analitzar diferents aspectes com la qualitat dels continguts i metodologies, el desenvolupament de l'acció formativa i el paper del formador.

Per altra banda, també es farà entrega d'un qüestionari avaluatiu a cadascun dels experts intervinents perquè avaluïn el desenvolupament de la sessió que han dirigit.

El coordinador també farà una avaluació del conjunt de les sessions i es comptarà amb tot el recull d'informació i observacions que haurà realitzat l'avaluador extern del Departament de Benestar i Família.

En un segon moment, passats sis mesos de l'acció formativa es planteja poder establir contacte amb els coordinadors dels diferents EAIA's repartits pel territori català per tal de fer-los arribar una enquesta que hauran de passar als membres dels seus equips que hagin participat de la formació. Aquesta enquesta serà la base

sobre la que posteriorment es treballarà en la trobada a organitzar entre el coordinador de l'acció formativa i els coordinadors dels diferents EAIA's de Catalunya, en la qual es pretén oferir un espai per compartir sobre la utilitat i eficiència del tractat a la formació. L'objectiu és generar un debat sobre formes d'intervenció concretes que s'empren per cada equip, per tal d'analitzar l'impacta que han pogut causar els continguts tractats a la formació als professionals i a les famílies amb qui intervenen.

Per tant, els objectes d'avaluació són:

- **Contingut del programa:** Caldrà valorar si els continguts són coherents amb les bases teòriques plantejades i si són actualitzats.
- **Qualitat tècnica del programa:** Identificar si el programa ha estat plantejat de manera adequada en referència als aspectes tècnics com per exemple l'espai, el formador, l'interès i característiques dels participants i beneficiós per la seva pràctica professional.
- **Resposta a les necessitats:** Es comprovarà si s'ha realitzat un diagnòstic de necessitats i si s'ha fet veure la coherència entre les necessitats que s'han detectat i la formació que pretén solucionar-les.
- **Factibilitat:** Es valorarà la capacitat de l'equip executor per dur a terme l'acció formativa amb qualitat i quantitat de recursos humans i materials.
- **Viabilitat:** Identificar si tot el que es planifica encaixa amb la normativa dels Serveis d'Atenció a la Infància i l'Adolescència i del departament de Benestar i Família en general. A més a més també es contemplarà el grau de participació dels coordinadors dels Equips d'Atenció a la Infància de la província de Girona en l'anàlisi de necessitats i en concret la participació del grup d'experts al llarg del curs formatiu.
- En l'execució de l'acció formativa, en l'avaluació al final del curs i, en un segon moment de l'avaluació final, passats sis mesos, caldrà avaluar:
 - **Les activitats dissenyades.** Es valorarà l'adequació a interessos i capacitats dels participants, detectar-ne el grau d'eficàcia, el poder motivador..
 - **La temporalització.** L'ajustament entre la temporalització planificada i la efectivament realitzada.
 - **La flexibilitat o rigidesa** amb què s'ha aplicat la formació.
 - **El clima.** La satisfacció personal i absència de tensions derivades en la formació.
 - **Els resultats aconseguits** en relació als resultats previstos i no previstos, als recursos utilitzats i a les necessitats dels destinataris.
 - **Eficàcia.** Efectes del programa en relació als objectius de la formació.

- **Efectivitat.** Valorar fins a quin punt els efectes aconseguits en la formació satisfan les necessitats dels destinataris. Avaluar els efectes reals (els previstos i els que no ho estaven).
- **L'impacta.**
 - **Utilitat.** Beneficis aportats per la formació als destinataris i en el context social, educatiu i professional de referència.

En el quadre següent es fa una relació de l'objecte, els criteris d'avaluació, la pregunta d'avaluació, els indicadors, la font d'informació, els instruments i els responsables per guiar el conjunt de l'avaluació.

c. Audiències

Les audiències a qui pot interessar el resultat de l'avaluació i l'informe final que en resulti, que ens ajudaran a conèixer i valorar l'impacte positiu o negatiu de l'acció formativa; així mateix que ens permetran decidir sobre les qüestions a modificar per obtenir millors resultats i les possibilitats de fer o no una nova edició de la formació han de ser tingudes en compte.

Les audiències a les que cal arribar són diverses:

- El Departament de Benestar i Família i en concret als caps de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, a qui es farà arribar un informe per tal que coneguin el resultat d'aquesta avaluació i es puguin plantejar de dur a terme cursos similars.
- Els coordinadors dels diferents Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència participants en l'acció formativa i a la resta d'equips distribuïts per la totalitat del territori català. Els coordinadors seran responsables de fer arribar els resultats de l'avaluació al conjunt de membres dels respectius equips (molts d'ells participants a la formació).
- A l'equip d'experts, serveis i recursos participants en la formació.
- A altres ens locals de l'administració i a serveis i recursos privats que dirigeixen la seva acció a infants i llurs famílies.

d. Fonts d'informació

Les fonts d'informació a les quals recorrerem per a obtenir dades rellevants que ens permetin fer una bona planificació i desplegament de l'avaluació són bàsicament:

- El Pla de formació del Departament de Benestar i Família, on es plantegen els objectius, finalitat, marc teòric, desenvolupament del curs, etc.
- El coordinador de la formació (pedagog).
- L'avaluador extern del Departament de Benestar i Família.
- El grup d'experts, que actuaran com a ponents en cada sessió.
- Els coordinadors dels Equips d'Atenció a la Infància de la província de Girona.
- Els participants: els professionals que participen en la formació.
- Experts en elaboració de cursos formatius provinents del Departament de Benestar i Família.
- Documents científics sobre el disseny de cursos formatius.

- El document que recull el programa marc d'actuació dels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.

e. Instruments de recollida de dades

Malgrat l'avaluació que es planteja és majoritàriament de caire qualitatiu, cal fer ús d'instruments pràctics que permetin una valoració el màxim d'acurada. Els instruments que es tindran en compte al llarg de l'avaluació planificada seran:

- Reunions amb el grup d'experts, de les que es desprendran actes. En diferents moments de la formació (abans, durant i després d'aquesta) es realitzaran reunions per planificar i valorar diversos aspectes de la formació. Les actes de totes aquestes reunions són instruments molt útils per poder valorar els objectes que s'han escollit.
- Reunions amb l'equip de coordinadors dels diferents Equips d'Atenció a la Infància de la província de Girona, de les que es desprendran actes i el recull d'acords.
- Qüestionari de valoració del grup d'experts.
- Qüestionari de valoració i satisfacció de la sessió dels participants. En la darrera sessió de formació es passarà al grup de participants un qüestionari per tal de valorar el grau de satisfacció de les sessions tenint en compte elements com: la utilitat, el grau d'interès, la motivació, l'aplicació dels continguts, els aprenentatges... Aquesta permetrà fer una avaluació sumativa i aplicar les modificacions necessàries de cara properes edicions del curs.
- Graella recull de les observacions dutes a terme durant l'activitat per l'avaluador extern, que serà present al llarg de diferents moments de les sessions impartides. Es realitzarà una graella que permeti recollir elements determinants en la valoració de l'espai tenint en compte els objectius a assolir i les metodologies planificades. Realitzada aquesta bàsicament per l'avaluador extern.
- Fitxa de valoració de cada sessió on es recull l'estructura planificada i els continguts impartits.
- Fitxa recull de les reflexions i aportacions dels participants. El pedagog serà el responsable de generar un debat que permeti avaluar determinats aspectes de la sessió anterior. Es realitzarà a l'inici de cada sessió formativa. És necessari anotar les aportacions realitzades pel grup de participants en una fitxa concreta.
- Fitxes de treball elaborades pels propis participants, que permetran fer-ne una recopil·lació i posterior presentació com a eina de treball per a la pràctica.
- Entrevista que es farà arribar als coordinadors dels EAIA's transcorreguts sis mesos de l'execució del curs per tal de valorar l'impacte de la formació.

f. Agents de l'avaluació

Els agents que duren a terme l'avaluació d'aquest pla formatiu serien bàsicament dos. Plantegem la necessitat d'una avaluació interna dirigida per la figura del coordinador-pedagog i una avaluació externa responsabilitat de la figura de

l'avaluador extern provinent del Departament de Benestar i Família. Aquests dos agents complementaran les seves visions en quant a l'acció formativa, per una banda la figura del pedagog serà el que viurà en primera persona la formació, recollint i contemplant les diferents reaccions dels participants, mancances en la formació, punts forts de les sessions, aspectes a millorar... i per altra banda l'avaluador extern podrà obtenir una visió més objectiva i multidimensional de tot el procés que es complementarà amb la informació que s'obtindrà dels propis participants que rebran la formació.

g. Temporalització

L'avaluació es portarà a terme en diferents moments, com he dit, amb objectius diferents. L'avaluació inicial es realitzarà uns mesos previs al desenvolupament de l'acció formativa amb la participació del grup d'experts i els coordinadors dels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.

En el desenvolupament de l'acció formativa es farà seguiment en quant a l'assistència i participació dels assistents per mitjà d'una graella i en cada sessió es destinarà un temps a avaluar la sessió anterior i el seu desenvolupament i utilitat.

L'avaluació final es durà a terme al final de l'acció formativa i es tornarà a valorar en sis mesos a través dels coordinadors dels Equips d'Atenció a la Infància. D'aquesta manera es podrà valorar a mig termini l'impacta de la formació tant en els professionals com la seva reversió en la seva pràctica professional amb les famílies.

A continuació presento la temporalització dividida en mesos:

	2012	Gen-Feb 2013	Mar- Maig 2013	Juny 2013	Jul- Ago 2013	Set 2013	Oct 2013	Nov 2013	Des 2013- Gen-Feb 2014	Maig- Juny 2014	Set 2014
Procés de documentació. Elaboració de documents base, reunions professionals amb equips, tècnics, experts i la Generalitat per l'estudi de necessitats, emmarcament i concreció de l'activitat formativa.											
Disseny i elaboració del programa formatiu i de la seva avaluació.											

Avaluació inicial de la planificació del programa formatiu i com es contempla l'avaluació formativa i sumativa.											
Reunions de coordinació i preparació (fitxes, graelles, qüestionaris..) amb experts i coordinadors EAIA de comarques gironines.											
Curs formatiu				Girona		Barcelo- na	Lleida	Tarrago- na			
Buidatge de les dades obtingudes. Anàlisi de les dades i documents. Replantejaments.											
Avaluació de l'impacte a través de la reunió amb els coordinadors dels EAIA's.											
Elaboració dels informes. Difusió dels informes a les audiències. Reajustaments dels informes											
Informe final i la seva difusió.											

8. CONCLUSIONS

Vull en primer terme apuntar la idea que malgrat hagi enfocat el meu interès en aquest treball en els postulats de la **Teoria del Vincle Afectiu** no per això s'han de menystenir altres perspectives en l'àmbit del treball familiar, que són igual de vàlides o enriquidores i s'han de tenir també de tenir en compte.

Una vegada exposada la proposta formativa adreçada als professionals de l'àmbit de la infància i a tall de conclusió en referència, per una banda, al marc teòric que de manera ordenada he intentat desplegar partint de l'anàlisi del concepte de família actual i de l'educació dels fills en aquest àmbit, per tal d'abordar el tema de les competències parentals i els principis bàsics de la Teoria del Vincle de J. Bowlby, sóc conscient del baix grau d'aprofundiment en determinats aspectes, també molt rellevants, però en els que no he considerat oportú estendre'm. Em refereixo, per exemple, al fet de no haver destinat més atenció a les possibles repercussions que pot comportar el forjament d'un sistema de vincle insegur en el nen, o en aspectes tan essencials com els instruments que ens permeten l'avaluació de les competències parentals.

Existeixen instruments que ens permeten aprofundir en l'avaluació de les competències parentals. El Dr. Jorge Barudy va dissenyar la *Guía de Valoración de las Habilidades Parentals*²⁰, útil per poder delimitar les dificultats que els pares poden presentar en diverses àrees d'atenció al fill i garantir una intervenció coherent focalitzada en el nen. Existeixen altres instruments, igual d'importants per aprofundir en el tipus de vinculació que els pares van establir amb els seus propis pares i com aquest fet els condiciona en l'actualitat en l'exercici del seu rol parental, em refereixo a l'Adult Attachment Interview Protocol (AAI)²¹. Aquesta entrevista anomenada (AAI) permet aconseguir una descripció qualitativa de les experiències de relació que ha tingut la persona entrevistada amb els propis pares quan era petit. Com ja he dit en la primera part d'aquest treball, l'existència o no de competències parentals està estretament lligada amb les experiències d'aferrament que els pares van conèixer en les seves infàncies. Aquestes són la base que segons el seu contingut els permetran una vinculació constructiva o destructiva amb els seus fills. Si les experiències d'aferrament van ser de qualitat, aquestes els permetran desenvolupar capacitats no només per fer front als entrebancs de l'existència sinó per assegurar una parentalitat sana als seus descendents, cosa que no es donarà sí en la seva infància no van poder conèixer ni una sola experiència d'aferrament suficientment sana.

Es relativament freqüent, doncs, en els casos susceptibles d'atenció professional, que les dificultats dels pares, incloent les que aquests haguessin pogut tenir en la seva pròpia infància i adolescència, afectin a com seran com a progenitors. Això pot facilitar la comprensió i empatia cap a al fill en algunes casos però en d'altres, quan aquests problemes són menys conscients crea dificultats per a comprendre i reconduir el que pugui estar vivint el nen.

No formava part dels objectius d'aquest treball aprofundir en la diversitat d'instruments que

²⁰ La Guía de Valoración de la Habilidades Parentals de Jorge Barudy avalua els aspectes més significatius de la parentalitat organitzats en cinc seccions: valoració de la qualitat de les relacions dels pares amb els seus fills, l'observació i avaluació de les habilitats parentals actuals, característiques individuals dels pares, avaluació de les característiques de les relacions socials dels pares amb la seva comunitat i l'avaluació de la capacitat dels pares de sol·licitar i beneficiar-se d'organismes i professionals.

²¹ L'Adult Attachment Interview (Sadurni, G., Sadurni, M., Masiques, R., Perez, M. (2009) és una metodologia de recerca, dissenyada per Mary Main, entre d'altres, que consta d'una entrevista i un sistema de qualificació i classificació del sistema de vincle de persones adultes o adolescents, per arribar a descriure les experiències de relació de la persona entrevistada en relació amb els seus pares quan eren petits, analitzar l'estat mental de la persona, tot valorant el sistema de vinculació que ha interioritzat; i oferir una estimació del tipus d'aferrament que aquesta persona està transmetent als seus fills en el moment de l'estudi.

existeixen de valoració i estudi de les habilitats parentals, però malauradament sense un correcte estudi i diagnòstic de la situació familiar és impossible arribar a concretar els objectius de treball amb els pares partint de les seves dificultats, per això s'han de tenir en compte la diversitat d'instruments per valorar les capacitats i habilitats parentals.

Per altre banda vull fer esment en relació al que recullen els estudis i investigacions posteriors a la Teoria del Vincle Afectiu que alerten que sí el nen no ha tingut la possibilitat d'establir un aferrament primari segurant en el transcurs dels primers dos anys de vida presentarà sempre llacunes en l'àmbit dels seus comportaments socials, que podran afectar negativament les seves capacitats per vincular-se positivament amb la resta, així com per obtenir bons resultats en els processos d'aprenentatge, especialment en l'àmbit escolar. És aquest un aspecte que considero hauria de ser estudiat amb més profunditat, rigurositat i fiabilitat, ja que penso que qualsevol persona per mitjà de les seves experiències en l'edat adulta, amb grans possibilitats d'aferraments secundaris o bé, a través de la seva pròpia resiliència pot arribar a compensar i reconduir les respostes inadequades que va rebre en la seva infància per part de la figura vincular i així establir relacions seguritzants amb l'entorn i obtenir èxits en els seus processos d'aprenentatge.

Per altra banda, i d'acord amb la teoria de J. Bowlby no vull amb el recull de les seves idees, entre d'altres, transmetre una imatge estàtica de la forma en què es crea i manifesta el vincle afectiu entre figures de referència i fills, ja que aquest canvia mentre el nen va creixent i aquest té possibilitats d'accés a nous coneixements.

Fer incís en el fet que el vincle afectiu forma part d'un procés que es manté al llarg de tota la vida, és present en totes les etapes de la vida, en la infantesa, l'adolescència, l'etapa adulta i en la vellesa. Els processos d'aferrament doncs estan presents en les nostres vides i s'obren a d'altres (germans, parella...) en funció de l'etapa en què ens trobem. Les pèrdues hi són, però malgrat es pugui viure amb la pèrdua d'una figura d'aferrament es fa difícil superar, sobretot, la mort d'un fill.

És important tenir en compte en la tasca dels Serveis d'Atenció a la Infància els principis que regeixen la Teoria del Vincle, ja que emparats en les actuals polítiques de protecció a la infància tenen potestat per emetre propostes de separació del nen del seu nucli familiar. Així doncs, cal tenir molt present, en base als principis de la Teoria del Vincle, les edats dels infants amb qui s'intervé a nivell professional donat un infant de 2 anys per exemple, ja s'ha aferrat a les persones que ha tingut més properes, siguin aquestes models positius o negatius, per tant els trets d'aquests models afectaran al fet que l'aferrament sigui de més alta o baixa qualitat, però el nen està ja aferrat i una proposta de separació del nucli familiar podria comportar conseqüències molt pitjors al fet d'estar avesat a models d'aferrament de baixa qualitat.

Tot i això, considero important apuntar també el fet que els infants es poden desaferrar per exemple, sí la persona objecte del seu amor marxa de la seva vida. El seu sistema d'aferrament es pot reorientar i aferrar-se a algú altre. Malgrat el patiment i el gran dolor que pot sentir i sent per la pèrdua, la reorientació és possible. I aquest aspecte ens permet als professionals de la protecció a la infància valorar la tasca de la multitud de famílies d'acollida i adoptives i la feina que aquestes fan en relació a l'atenció i creixement de l'infant.

En relació al procés d'impregnació i familiaritat del nen amb les figures de referència vull destacar la idea que el que caracteritza a l'aferrament és l'atracció d'un subjecte vers el seu objecte d'aferrament que es manifesta en la recerca d'aquest quan desapareix i pel fet de mantenir la proximitat quan el retroba. L'experiència d'aferrament constitueix la base per a l'existència de la família humana, així com de la formació de grups i d'institucions socials.

En la família el procés d'aferrament és circular; per tant, es dona des de l'infant cap als

progenitors o figures adultes de referència i viceversa. Aquest procés és la font del sentiment de familiaritat, que enllaçarà als diferents membres de la unitat familiar en l'emoció de la pertinença. Pel nen el sentiment de familiaritat es construeix primer sobre la base d'una relació cos a cos amb la figura de vincle, abans de poder anomenar-la, seguit per la integració d'una altra figura de vincle i posteriorment per l'aferrament de la resta de membres de la família. Malgrat la majoria de psicòlegs del desenvolupament que he consultat parlen de la continuïtat biològica amb la mare per explicar l'intens sentiment de familiaritat experimentat amb aquesta, argumentant que amb la proximitat de la mare el nen arriba a percebre al pare i considerant la relació afectiva del nen amb aquesta figura com a discontinua. Penso que pot ser així fins a escasses setmanes després del naixement però, donada la gran diversitat de tipologies familiars presents en la nostra societat a dia d'avui, com he apuntat en la primera part d'aquest treball, no considero podem arribar a generalitzar aquesta idea si tenim en compte la quantitat d'escenaris familiars que es donen.

La **proposta del curs formatiu** està dissenyada com un espai de trobada entre professionals, que permet a aquests aprofundir a nivell conceptual en qüestions concretes que afecten el treball amb famílies i infants en situació d'alt risc. Alhora permet rescatar de l'experiència professional coneixements dels participants per construir mètodes (tècniques i procediments per arribar a uns objectius) concrets de treball en la seva quotidianitat laboral. I tractar sobre un determinat marc teòric i la metodologia que fonamenta aquests mètodes, per tal de tenir-los com a sustent que dóna consistència i coherència a les intervencions. El fet de tenir presents els principis de la Teoria del Vincle, així com determinats aspectes del desenvolupament dels infants i el desplegament de determinades competències parentals contribueix en la tasca dels professionals de la protecció a la infància en l'anàlisi i diagnòstic de situacions i a la presa de decisions sobre situacions particulars de risc i/o desemparament.

L'emmarcament conceptual de la proposta que desplego en aquest treball seguint el meu objectiu per dissenyar una acció formativa per a professionals que millori la seva tasca de capacitació parental amb famílies i tingui en compte la transmissió de vincles de base segura en la díada pare/mare-fill, és fàcilment identificable amb els trets de l'aprenentatge dialògic, que promulga la Pedagogia Crítica. L'educació l'entenc així com l'instrument que contribueix a la transformació social i l'alliberació i emancipació personal. El diàleg present en tots els aprenentatges, el diàleg per afrontar conflictes, el diàleg per anar creant la pròpia personalitat, el diàleg per ampliar les xarxes socials i assumir compromisos socials i per suposat, per conèixer noves formes de ser pare/mare. El diàleg com a mètode d'intervenció és el recurs personal més preuat en el món social.

L'aprenentatge, que dins la Pedagogia Crítica, anomenen dialògic es desprèn del diàleg realment igualitari entre professional-subjectes d'intervenció, partint de la confiança en les capacitats d'aprenentatge de qualsevol subjecte i en les seves possibilitats per apropiari-se de nous i diferents coneixements als seus a partir de les habilitats de les que ja disposa. Es parteix doncs de la pedagogia de màxims.

A través del diàleg en el marc de la formació és possible al disseny de procediments i tècniques que facilitin la tasca dels professionals en l'àmbit de protecció a la infància. Tanmateix, és a través del diàleg que es pot ajudar a les famílies a analitzar críticament les causes que els han conduït a una situació de risc i de forma conjunta els apodera per cercar alternatives als seus problemes.

Sóc conscient que la proposta formativa que desplego és un disseny inicial del que acabarà essent i constituint aquesta formació. En tot el treball de detecció de necessitats, que precisa del treball conjunt, col·laboració i cooperació entre els encarregats del disseny i execució de la formació i els professionals que dia a dia despleguen la seva tasca en els Equips d'Atenció a la

Infància i l'Adolescència manca determinat nivell d'aprofundiment en el com i sobre els continguts a tractar. Malgrat això parteixo de la idea que les reflexions es generen en la pràctica i des de la pràctica es conjuguen amb la teoria per tal de posar ordre i poder dissenyar accions que permetin la millora en el treball familiar vers la capacitació parental.

Tanmateix en ser només una proposta manca encara tot el treball d'elaboració de materials necessaris per recollir l'avaluació dels participants i dels experts, així com la fitxa d'avaluació a emprar per la figura de l'observador extern.

A nivell de continguts a tractar en l'activitat formativa plantejada penso que és essencial que els professionals que ens dediquem al treball amb infants i llurs famílies tinguem clars els objectius de les nostres intervencions i deixem de realitzar una tasca més instintiva que reflexionada i sustentada per determinades bases a nivell teòric. Alhora que delimitem les nostres funcions i evitem eternitzar els seguiments amb la família, creant-los sentiments de dependència que porten al professional a l'esgotament i insatisfacció i a la família a mantenir la situació de vulnerabilitat.

Per altra banda, prendre consciència de la rellevància del treball en equip i de les limitacions pròpies de la tasca professional, per tal d'evitar processos de frustració en el professional o en el fet de dipositar en els resultats de la intervenció expectatives massa altes. Els objectius de millora i canvi en la família no poden ser única i exclusivament del professional, han de ser integrats pel conjunt de la família i els han de viure com a tals, pel contrari la intervenció professional està predestinada al fracàs.

En relació a poder escollir el perfil més adequat per al disseny d'aquesta acció formativa d'entre les diverses disciplines professionals, és més que evident. El **pedagog** com a figura que dissenya processos d'ensenyament-aprenentatge, assenyalant el camí o el mètode a seguir amb l'elaboració d'un programa que parteix d'una fonamentació teòrica. Amb l'objectiu de contribuir, per mitjà de l'educació, a la transformació de la realitat, la realitat professional de tècnics que desenvolupen una tasca educativa amb infants i llurs famílies en situació de risc.

El paper del pedagog en aquest àmbit com a professional que disposa d'una àmplia formació en el disseny d'accions formatives, coneixement sobre les necessitats i el desenvolupament infantil, en polítiques educatives i de protecció a la infància, en el diagnòstic de necessitats i aspectes referents a l'avaluació, etc és la figura més idònia per dur a terme projectes d'aquestes característiques.

Aquestes matèries, entre d'altres, són les que a través dels estudis de Pedagogia m'han permès ara poder anar desgranant i desplegant aquest treball de Pràcticum, amb la proposta que s'hi desplega.

Malgrat hagi sustentat moltes de les meves idees en un marc teòric amb concepcions que provenen, bàsicament, de la psicologia, és potser el que pot donar major riquesa al treball, en el sentit que des de la pedagogia partim d'enfocs i perspectives diverses per conformar tot un cos de coneixement i/o dissenyar i posar en marxa projectes, recursos, serveis, etc.

Alhora penso que el pedagog, com a especialista en educació, té un paper rellevant com a guia de professionals, ja que té molt a aportar en el disseny d'eines i formacions que contribueixin a la millora de la pràctica professional en l'àmbit de la protecció a la infància i a la capacitació de persones en l'adquisició de coneixements i habilitats.

Són funcions també pròpies del pedagog, el fet d'oferir un marc teòric a la praxis que permeti establir les bases per a una bona intervenció, amb una orientació concreta, on es prioritzen determinats aspectes, ofereix tranquil·litat i seguretat als professionals de la base i permet el lligam entre la teoria i la pràctica. I finalment poder arribar al disseny d'uns mètodes de treball, contribuint així a crear una eina, de la que podran disposar els professionals de l'àmbit de l'educació i el treball social.

Durant els estudis de Pedagogia ens hem centrat en tractar, versar, llegir, debatre, reflexionar, mostrar una actitud crítica entorn a l'educació, tant formal com informal, de la seva evolució, de les diferents corrents pedagògiques existents, de les formes d'ensenyament i aprenentatge...

Ha estat ara el moment de materialitzar l'aprés i circumscriure-ho en un àmbit, per a mi molt atractiu, com és l'infància i l'adolescència i la seva atenció i protecció.

En el camí de disseny i redacció d'aquest treball he pogut sentir la satisfacció personal d'ampliar els meus coneixements en relació al marc teòric desplegat, aprofundint en determinats aspectes de la Teoria del Vincle, en les etapes del desenvolupament infantil, retornant a la meua ment coneixements arraconats que havíem tractat en els estudis de Pedagogia i sorprenent-me de la meua capacitat per anar absorbint més coneixements, llegint, rescatant documents, fent recerques, comparant, reflexionant, criticant, ideant i creant. Tanmateix el fet d'estar en actiu en un EAIA ha contribuït a mantenir viva la motivació inicial i és així com m'he mantingut engrescada en cada part d'aquest treball.

Així doncs puc dir que amb l'elaboració, el nivell de reflexió i aprofundiment d'aquest treball queda plasmada la tasca pedagògica realitzada, un treball de reflexió, que ha estirat de diferents disciplines i teories i les ha aglutinat per finalment arribar al disseny d'una acció formativa que permeti als professionals de serveis de protecció a la infància la millora de la seva pràctica educativa i social.

Reflexió final

No ha estat gens fàcil el desplegament de totes i cadascuna de les idees que volia transmetre en el procés de redacció d'aquest treball. Davant el gran repte d'haver d'afrontar un treball de pràcticum corresponent als estudis de Pedagogia de forma individual eren molts els neguits i dubtes que se m'han plantejat des de l'inici, alhora que ha mancat constància en l'elaboració. Malgrat això m'he sentit plenament recolzada per les meves companyes de feina a l'EAIA Gironès, els ànims rebuts per part de la meua parella, família, amics/gues i pel suport rebut del meu tutor de treball, l'Òscar Prieto, que de manera incondicional ha anat fent un seguiment de la meua tasca en la distància i al mateix temps en la proximitat.

En aquest punt del treball puc dir que estic satisfeta de la tasca realitzada i del resultat obtingut ja que finalment i després de molta dedicació penso que he aconseguit amb l'objectiu inicial d'aquest treball que, a grans trets, havia d'esdevenir una eina de treball útil als professionals dedicats a l'atenció i la protecció de la infància i l'adolescència i llurs famílies.

9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Ainsworth, M.S., Blehar, M.C., Waters, E. & Walls, S. (Eds) (1978). *Patterns of Attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ. Erlbaum
- Ainsworth, M.D.S., *Attachments Beyond Infancy*, *American Psychologist*, nº 44, 1989, págs. 709-716
- Aldecoa, J.; Díez Rubio, M^aC.; Montero, L.; Ruiz de Arcaute, M.; Álava, M^a J. i Revenga, M. (2001) *La educación de nuestros hijos. De 0 a 14 años*. Ediciones Temas de Hoy. Madrid
- Barudy, Labrin, J. (1998) *El dolor invisible de la infancia. Una lectura ecosistèmica del maltrato infantil*. Barcelona: Paidós
- Barudy, Labrin, J., Dantagnan, M. (2005). *Los buenos tratos a la infancia. Parentalidad, apego y resiliencia*. Barcelona: Gedisa
- Barudy Labrin, J. (2003) *Cuidar a los profesionales de la protección infantil par asegurar practicas de buenos tratos y de trabajo en red*. Ajuntament de Sant Boi de Llobregat (text de la conferencia en la Jornada: Treball en xarxa per l'atenció, prevenció i protecció a la infància i a l'adolescència).
- Bowlby, J., (1954). *Los cuidados maternos y la salud mental*. Madrid: Humanitas.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss. VI: Attachment*. London: Basic Books,
- Bowlby, J. *L'attachement, vol. 3*, París, PUF, 1984 (trad. Cast.: El vínculo afectivo, Barcelona, Paidós, 1993)
- Bowlby, J. (1985). *La separación afectiva*. Ediciones Paidós: Barcelona.
- Brazelton, T.B. (1989) *El saber del bebé: nuevas orientaciones*. Barcelona. Paidós
- Brazelton, T. y Cramer, B. (1993). *La relación más temprana. Padres, bebés y el drama del apego inicial*. Ediciones Paidós: Buenos Aires.
- Bretherton, I. (1985). *Attachment theory: retrospect and prospect*. En I. Bretherton y E. Waters (Eds.). *Growing points of attachment theory and research*. Monographs of the Society for Research in Child Development, 50, 209, 1-22.
- Cole, M. (1985). "The zone of proximal development: where culture and cognition create each other". En: Wertch, J.V: (Ed) *Communication and Cognition: Vigotskian Perspectives*. Cambridge University Press, 124-136
- Dantagnan, M.: Cueto, J. i Barrera, E. (1993). *El autoconcepto en niños de 5 y 6 años en desventaja socioeconómica*. Barranquilla, Univesidad del Norte.
- Díaz Atienza, J, y Blánquez Rodríguez, MP. *El vinculo y psicopatologia en la infancia: evaluación y tratamiento*. Revista de Psiquiatría y Psicología del Niño y del Adolescente, 2004, 4 (1), 82-90. Unidad de Salud Mental de Almería

Freire, P. (2006). *Pedagogia de l'oprimit*. Ediciones del Crec i Denes Editorial

Funes, J. (2000). *Intervenció psicopedagògica sobre problemes de desadaptació social*. Universitat Oberta de Catalunya. Facultat de psicologia i ciències de l'educació.

Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. 2010. *Llei 4/2010 dels Drets i les Oportunitats a la infància i a l'adolescència*. Col·lecció "Quaderns de legislació", 90.

Gómez Granell, C., Garcia Milà, M., Ripol Millet, A., Panchon Iglesias, C. 2002. Informe *La infància i les famílies als inicis del segle XXI*. Institut d'Infància i Món Urbà. Observatori de la infància i la família.

IFIVF Instituto de Formación, Investigación e Intervención sobre la violencia familiar y sus consecuencias, Barudy, Jorge & Col. Bcn 2001, *Guía de valoración de las habilidades parentales*. Documento de investigación.

Kagan, J. (1984). *On the nature of emotion*. En N. Fox; J.J. Campos. The Development of Emotion Regulation. Monographs of the Society for Research in Child Development 59, 7-24.

Lorenz, K.Z. (1935), *Studies in animal and human behavior* (vols. 1 i 2)

López, F. (1995). *Necesidades de la infancia y protección infantil I*. Fundamentación teórica, clasificación y criterios de las necesidades infantiles. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.

Main, M., Goldwyn, R. i Hesse, E. (2002) *Adult Attachment Scoring and Classification Systems*. Unpublished manuscript. California: Regents of the University of California.

Main, M. & Salomon, J. (1986). *Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth strange situation*. In Attachment in the Preschool Years: Theory, Research and Intervention (p. 121-160). Ed.M.T. Greenberg, D.Cicchetti & E.M. Cummings. Chicago. University of Chicago Press.

Máiquez, M.L; Rodrigo J.; Capote, I. i Vermaes, I. (2000) *Aprender en la vida cotidiana. Un programa experiencial para padres*, Visor Distribuciones, Madrid

Martínez González, R.A., (2009) *Programa Guía para el desarrollo de las competencias emocionales, educativas y parentales*. Ed. Secretaria General Tècnica. Ministerio de Sanidad i Políticas Sociales (Dirección General de Políticas Sociales de la familias y de la infancia).

Melzer, D., Harris, M. *El paper educatiu de la família un model psicoanalític del procés d'aprenentatge*. Seminar internaicono de recerca i aplicacions del Model Melzer-Harris.

Oliva Delgado, A. *Estado actual de la teoría del apego*. Universidad de Sevilla. Revista de Psiquiatría y Psicología del Niño y del Adolescente, 2004, 4 (1); 65-81

Prats Gil, E.; Vilafranca Manguán, I.; Ferré Trill, X. i Solé Blanch, J. (2010) *Teories de l'educació*. Universitat Oberta de Catalunya. Eureka Media

Quintana, J.M., *Pedagogia familiar*. Nercea s.a. ediciones

- Perinat, A (2007) *Psicología del desarrollo. Un enfoque sistémico*. Editorial UOC. Barcelona
- Rodrigo, M.J. i Palacios, J. (1998), *Marcos conceptuales en el análisis evolutivo-educativo de la familia*, en M.J. Rodrigo i Palacios (Comps.), *Familia y desarrollo humano*, Madrid: Alianza
- Rogers, C. (1961). *El proceso de convertirse en persona*. Argentina: Paidós
- Sadurni Brugué, M., Rostán Sánchez, C., Serrat Sellabona, (2003) *El desarrollo de los niños paso a paso*. Editorial UOC. Barcelona.
- Sadurni, M. (2006) (a premsa). *El desarrollo de la regulación afectiva y la comunicación*. A Izquierdo, C; Perinat, A i Boada, H. *Manual de Investigación en Psicología de la Comunicación. Formación inicial de Investigadores*. Barcelona: Ed. Paidós.
- Sadurni, G., Sadurni, M., Masiques, R., Perez, M. (2009) *Anàlisi de la qualitat del potencial del vincle afectiu en una mostra de mares amb infants tutelats per la DGAIA*. Treball de recerca. Udg
- Sadurni Brugué, M. (2011). *Vincle afectiu i desenvolupament humà*. Editorial UOC. Barcelona
- Sigel, I.E.; McGillicuddy-DeLisi, A.V. i Johnson, J. (1980), *Parental distancing, beliefs and children's representational competence within the family context*, Princeton: Educational Testing Service.
- Trilla, J. (1986). *La educación informal*. Barcelona: PPU
- Vigotsky, L.S. (2004). *Teoría de las emociones*. Madrid: Akal.
- Zacarés, J.J. i Serra, E. (1995) *La madurez psicológica desde la perspectiva legal: análisis del prototipo de persona madura en una muestra de adultos*, *Psicologemas*, 9 (18), 165-200
- Zeanah, CH; Benoit d; Barton, M., Regan, WS, Hishbert, LM, Lipsitt LP (1993). *Representations of attachment in mothers and their one-year-old infants*. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32 (2), 278-286.
- Zigler, E.; Taussig, C. i Black, K. (1992) *Early childhood intervention: A promising preventative for juvenil delinquency*, *American Psychologist*, 47: 997-1006.

Pàgines web consultades:

Arbizu, J. i otros. Guia integral para la atención integral de los niños de 0 a 5 años. Programa Materno Infantil. Buenos Aires. Extret de:
http://www.oei.es/inicialbbva/db/contenido/documentos/guias_atencion_integral_nino_0_a_5_anos.pdf

Covarrubias Terán, M^a A, Cuevas Jimenez, A. (2008) La perspectiva histórico cultural del desarrollo y la construcción de la esfera afectivo-motivacional (Revista electrónica internacional de la Unión Lationamericana de entidades de psicología) Facultad de Estudios Profesionales Iztacala UNAM (Mexico). Extret de: <http://psicolatina.org/index.html>

Generalitat de Catalunya (2011). Departament de Benestar i Família. Programa de formació 2011/2014. Extret de:
http://www20.gencat.cat/portal/site/bsf/menuitem.c7a2fef9da184241e42a63a7b0c0e1a0/?vgnextoid=45d8f5ee521a4210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnextchannel=45d8f5ee521a4210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnextfmt=default&newLang=ca_ES consultat a 17 de setembre de 2012

Watters, E. (2002) Comments on Strange Situation Classification.
Extret de: <http://www.johnbowlby.com>

Justo de la Rosa, M. (2012), Educación postnatal (trabajo). Asociación Mundial de Educadores Infantiles. Extret de: <http://www.waece.org/educacionpreypostnatal/index.htm>

Psicodiagnosis.cat. Serveis en psicologia infantil i juvenil. Tarragona (2010). Intel·ligència (Piaget). Extret de:
<http://www.psicodiagnosis.cat/areageneral/desenvolupamentintelligenciapiaget/index.php>

Psicopedagogia.com. Psicologia de la educación para padres y profesionales. Teoría de Piaget.
Extret de: <http://www.psicopedagogia.com/articulos/?articulo=379>

Rossetti-Ferreira, M.C., Amaral Costa, N.R. (15 de març 2012) Construcción de vínculos afectivos en contextos adversos de desarrollo: importancia y polémicas. Scripta Nova Universidad de Barcelona. ISSN: 1138-9788. Depósito Legal: B. 21.741-98 Vol. XVI, núm. 395 (2). Extret de:

<file:///C:/Users/Usuari/Desktop/arguments%20en%20contra%20teoria%20vincle.htm>

Viquipèdia. L'enciclopedia lliure. Jean Piaget, el desenvolupament cognitiu. Extret de:
http://ca.wikipedia.org/wiki/Jean_Piaget